

**5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ SÖZ
VARLIĞI AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Gülseda DAHARLI

Yüksek Lisans Tezi

İlköğretim Ana Bilim Dalı

Yrd. Doç. Dr. Semra ŞEN

2012

Erzurum

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ SÖZ VARLIĞI
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

(The Analysis of Fifth Grade Turkish Course Books in Terms of Word
Occurrence)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülseda DAHARLI

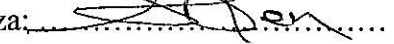
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Semra ŞEN

**Erzurum
Ocak-2012**

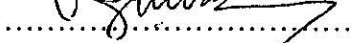
KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. Semra ŞEN danışmanlığında, Gülseda DAHARLI tarafından hazırlanan “5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışma 24 / 02. / 2012. tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından. İlköğretim Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Semra ŞEN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Tacettin ŞİMŞEK

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ahmet NALÇACI

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.. / .. / ..

Prof. Dr. H.Ahmet KIRKKILIÇ
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak sunduğum “5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.... / .... / ....

İmza

Gülseda DAHARLI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ 5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ SÖZ VARLIĞI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Gülseda DAHARLI

2012, 135 sayfa

Bu araştırma, 5. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığını tespit edebilmek ve elde edilen neticeleri ortaya koyabilmek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının 2010-2011 eğitim-öğretim yılında 5. sınıflarda okutulmasını tavsiye ettiği üç ayrı yayınevine ait kitaplardaki metinler ve bu metinlerdeki söz varlığı ögeleri (deyim, atasözü, ikilemeler, özel isimler, kısaltmalar, ilişki sözler, hitaplar ve ünlemler, tekerlemeler) döküman inceleme tekniği ile incelenmiştir. Bahsi geçen eğitim-öğretim yılında 5. sınıf Türkçe derslerinde okutulması tavsiye edilen beş kitaptan ikisi basılmadığından bu inceleme Özgün Matbaacılık, Engin Yayınları ve Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları'na ait kitapları içermektedir.

Bu üç ders kitabında yer alan toplam 112 metindeki tüm sözcükler Cibakaya dizin programı kullanılarak içerik çözümlene tekniği ile belirlenmiştir. Sözcüklerin frekans analizi yapılmıştır. Frekansı beş ve üzerinde olan sözcükler dizin haline getirilmiştir.

Analiz sonucunda, incelenen Türkçe ders kitaplarında özel isimlerin, deyimlerin ve ikilemelerin sıkça kullanıldığı; atasözleri, tekerlemeler ve kısaltmaların az sayıda kullanıldığı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Söz varlığı, içerik çözümlene tekniği, frekans analizi

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE ANALYSIS OF FIFTH GRADE TURKISH COURSE BOOKS IN TERMS OF WORD OCCURENCE

Gülseda DAHARLI

2012, 135 pages

This study was carried out with the aim of analysing word existence of fifth grade course books and indicating the results obtained.

Qualitative research method was used in the study. The texts in the books belonging to different publishing houses and advised for the fifth graders to read by National Educational Ministry in 2010-2011 academic year were examined the elements of word existence in these texts (idioms, proverb, doubling, proper nouns, abbreviations, related words, exclamation and tongue twisters) were investigated by means of Document Invastigating Method. In the mentioned teaching-learning term, as two of the five books which were adviced to be read weren't published, this study included the books belonging to Özgün publish-printing, Engin publications and The Publications of National Educational Ministry.

All the words that exist in total 112 texts in these three course books were discovered by means of the solving of the content by using Cibakaya İndex programme. Frequency analysis of the words was carried out. The words, the frequencies of which are five or over have been organised as an index.

This study showed that that proper nouns, idioms and doublings were used often, on the other hand, proverbs, abbreviations and tongue twisters were used less in the text books eveluated..

Key words: Word existence, the technique of content solving, frequency analysis.

ÖN SÖZ

5.sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı unsurları açısından ne düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma, beş bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde, araştırmaya yönelik problem, araştırmanın amacı, önemi, sayıltılar, sınırlılıklar, tanımlar yer almaktadır. İkinci bölümünde, konu ile ilgili kuramsal bilgilere ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmanın modeli, kapsamı ,veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi, dördüncü bölümde verilerden elde edilen bulgular ve yorumlar, beşinci bölümde ise sonuçlar ve sonuçlara yönelik geliştirilen önerilere yer verilmiştir. Araştırmanın Türkçe ders kitapları ile ilgili araştırmalara kaynak olması beklenilmektedir.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında fikirlerinden yararlandığım, bana her konuda yardımcı olan ve beni yönlendiren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Semra ŞEN'e, ayrıca çalışmam boyunca bana gösterdiği özveri ve destekten dolayı nişanlım Onur OKUMUŞOĞLU'na, Türkçe öğretmeni arkadaşım Gülhan ATEŞER DAMACI'ya ve her zaman destekleriyle yanımda olan değerli aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Erzurum – 2012

Gülseda DAHARLI

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	5
1.2. Amaç	5
1.3. Önem	6
1.4. Varsayımlar	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Tanımlar	7

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Sözcük	8
2.1.1. Tanımı ve kapsamı	8
2.1.2. Sözcük oluşturma	10
2.1.3. Sözcük- gösterge ilişkisi	12
2.1.4. Sözcük-kavram ilişkisi	13
2.1.5. Sözcük edinimi	15
2.2. Söz Varlığı ve Söz Dağarcığı	17
2.2.1. Söz Varlığı	17
2.2.1.1. Tanımı ve kapsamı	17
2.2.1.2. Türkçenin söz varlığının özellikleri	17

2.2.1.3. Türkçenin söz varlığındaki değişmeler	18
2.2.1.4. Günümüzde Türkçenin söz varlığının durumu	20
2.2.1.5. Söz varlığının içerdiği ögeler	20
2.2.1.5.1. Temel söz varlığı	20
2.2.1.5.2. Yabancı sözcükler.....	21
2.2.1.5.3. İkilemeler	22
2.2.1.5.4. Deyimler	23
2.2.1.5.5. Atasözleri	24
2.2.1.5.6. İlişki sözleri (Kalıp sözler)	26
2.2.1.5.7. Kalıplaşmış sözler.....	28
2.2.1.5.8. Terimler	29
2.2.1.5.9. Çeviri sözcükler (çeviri ögeler)	30
2.2.1.5.9.1. Tam çeviri sözcükler	30
2.2.1.5.9.2. Yarı çeviri sözcükler.....	31
2.2.1.5.9.3. Bağımsız çeviri sözcükler.....	31
2.2.1.5.9.4. Anlam etkilenmesi.....	31
2.3. Söz Dağarcığı.....	31
2.3.1. Tanımı ve kapsamı.....	31
2.3.2. Söz dağarcığı gelişimi	32
2.3.3. Söz dağarcığı zenginliği	33
2.3.4. Aktif ve Pasif Söz Dağarcığı	36
2.4. Söz Varlığını Geliştirmeye Yönelik Yapılabilecek Bazı Etkinlik Örnekleri	37
2.4.1. Yazma Etkinlikleri Yoluyla Sözcük Öğretimi.....	40
2.4.2. Okuma Etkinlikleri Yoluyla Sözcük Öğretimi	41
2.4.3. Dinleme/ İzleme Etkinlikleri Yoluyla Sözcük Öğretimi	42
2.4.4. Konuşma Etkinlikleri Yoluyla Sözcük Öğretimi.....	43
2.4.5. Beyin Fırtınası Yoluyla Sözcük Öğretimi	43
2.4.6. Anahtar Sözcüklerle Çalışma Yoluyla Sözcük Öğretimi	44
2.4.7. Sözcüklerin Anlamını Tahmin Etme Yoluyla Sözcük Öğretimi	44
2.4.8. Anlamı Bilinmeyen Sözcüklerle Çalışma Yoluyla Sözcük Öğretimi	45
2.4.9. İş Birliği Yaparak (Paylaşarak) Yazma Yoluyla Sözcük Öğretimi	46
2.4.10. Oyunlar Yoluyla Sözcük Öğretimi	46

2.4.11. Gözlem Yoluyla Sözcük Öğretimi	47
2.4.12. Doğrudan Sözcük Öğretimi	48
2.4.13. Görseller Yoluyla Sözcük Öğretimi	49
2.4.14. Cümlede Boşluk Doldurma Yoluyla Sözcük Öğretimi	49
2.4.15. Sözcük Sözcük İçinde Oyunu ile Sözcük Öğretimi.....	50
2.4.16. Bulmaca Yoluyla Sözcük Öğretimi	50
2.4.17. Kelime Defteri Yoluyla Sözcük Öğretimi	51
2.4.18. Otuz Üzerine On Artı Metoduyla Sözcük Öğretimi	51
2.4.19. Soyut Sözcüklerin Öğretimi	51
2.4.20. Dil Bilgisi Etkinlikleri Yoluyla Sözcük Öğretimi	51
2.4.21. Drama Yöntemi Yoluyla Sözcük Öğretimi	53
2.4.22. Sözlük Kullanma Yoluyla Sözcük Öğretimi	54
2.5. Söz Dağarcığını Geliştirmeye Yönelik Etkinliklerde Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar.....	55
2.6. Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler	57
2.6.1. Ders Kitabının Tanımı ve Özellikleri	57
2.6.2. Türkçe Öğretiminde Ders Kitaplarının Yeri ve Niteliği.....	60
2.6.3. Metin Tanımı ve Türleri	62
2.6.3.1. Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitaplarındaki metinlerin yeri.	63
2.6.3.2. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin sahip olması gereken özellikler.....	65
2.6.3.3. Söz varlığında metinlerin rolü ve önemi	67
2.6.3.4. Türkçe derslerinde metinden yola çıkarak sözcük öğretimi.....	68
2.6.3.5. Beşinci sınıf türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ve türleri ..	70
2.7. Konu ile İlgili Yapılan Araştırmalar	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	77
3.1. Araştırmanın Modeli	77
3.2. Araştırmanın Kapsamı	77
3.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması	77
3.4. Verilerin Analizi	78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM	79
4.1. Bulgular.....	79
4.1.1. Özgün Yayınları Sıklık Dizini.....	79
4.1.2. Engin Yayınları Sıklık Dizini.....	83
4.1.3. MEB Yayınları Sıklık Dizini.....	87
4.1.4. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlıklarının İçerdiği Öğeler.....	91
4.1.4.1. Metinlerde Geçen Atasözleri.....	91
4.1.4.2. Metinlerde Geçen Deyimler.....	92
4.1.4.3. Metinlerde Geçen İkillemeler.....	98
4.1.4.4. Metinlerde Geçen Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemler.....	103
4.1.4.5. Metinlerde Kullanılan Kısaltmalar.....	105
4.1.4.6. Metinlerde Geçen Özel İsimler.....	106
4.1.4.7. Metinlerde Geçen Tekerlemeler.....	117
4.1.4.8. Metinlerde Geçen İlişki Sözleri (Kalıp Sözler).....	118
4.1.5. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlıklarının Sayısal Olarak İncelenmesi.....	119
4.1.5.1. Kitap bazında inceleme.....	119
4.1.5.2. Genel İnceleme.....	120
4.2. Yorum.....	121

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER	126
5.1. Sonuçlar.....	126
5.2. Öneriler.....	127
KAYNAKÇA	128
ÖZ GEÇMİŞ	134

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Özgün Matbaacılık 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler	70
Tablo 2.2. Engin Yayınları 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler	72
Tablo 2.3. MEB Yayınları 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler	74
Tablo 4.1. Metinlerde Geçen Atasözleri	91
Tablo 4.2. Metinlerde Geçen Deyimler	92
Tablo 4.3. Metinlerde geçen ikilemeler	98
Tablo 4.4. Metinlerde Geçen Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemler.....	103
Tablo 4.5. Metinlerde Kullanılan Kısaltmalar	105
Tablo 4.6. Metinlerde Geçen Özel İsimler.....	106
Tablo 4.7. Metinlerde Geçen Tekerlemeler	117
Tablo 4.8. Metinlerde Geçen İlişki Sözleri (Kalıp Sözler)	118
Tablo 4.9. 5. sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlıklarının Kitap Bazında Sayısal Olarak İncelenmesi: Veriler.....	119
Tablo 4.10. 5. sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlıklarının Genel İncelenmesi: Veriler.....	120

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Göz sözcüğünün dil bilgisi çözümlenmeleri	52
--	----

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 5.1. Tüm Kitapların Toplam Sözcük Sayısı.....	121
Grafik 5.2. Atasözleri sayısı.....	121
Grafik 5.3. Deyimlerin sayısı.....	122
Grafik 5.4. İkilemelerin sayısı.....	122
Grafik 5.5. Özel İsimlerin sayısı	123
Grafik 5.6. Kısaltmaların sayısı	123
Grafik 5.7. İlişki sözlerin sayısı	124
Grafik 5.8. Tekerlemelerin sayısı.....	124
Grafik 5.9. Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemlerin Sayısı.....	125

KISALTMALAR LİSTESİ

çev.	:Çeviren
ed.	:Editör
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
s.	:sayfa
TDK	:Türk Dil Kurumu
vb	:ve benzeri
vd	:ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli unsur dildir. Sosyal bir varlık olan insan, dili sayesinde dünyayı anlar ve yine onun sayesinde dünya ile ilişkilerini düzenler. Dil, insanın varlığıyla birlikte ortaya çıkıp kendi varlığını süreç içerisinde geliştirerek yaşatan bir varlık olmayı sürdürmüştür. İnsanlık için bu kadar önemli olan bu varlığı tanımlamak da oldukça güçtür.

İnsanın sahip olduğu dil yeteneğini aktif bir şekilde uygulayabilmesi için konuşabilmesi gerekmektedir. Konuşma yeteneği, bütün insanlarda doğuştan mevcuttur. Beynin bu donanımına dil yetisi denir. Bu donanım boş bir program taslağı gibidir. Dil yetisi belli bir dilin öğrenilmesi ile somutlaşır, kullanılabilir duruma gelir (Erkman-Akerson, 2007).

Birey, yaşantı sürecinde edindiğı sözcükleri beyin gibi önemli bir aygıtta depolayarak, uygun gördüğü yerde, depolanmış bu sözcükleri seçerek kullanır. Depolanan bu alana söz dağarcığı adı verilmektedir. Kimi kaynaklarda sözcük hazinesi, kelime serveti gibi isimler ile adlandırılrsa da iki bölümden oluşan bu alan “söz dağarcığı” adıyla bütünsel bir başlık olarak ifade edilebilir. Yapılan araştırmalarda bireyin dağarcığında bulunan sözcüklerin bütününe aktif olarak kullanamadığı tespit edilmiştir. Söz dağarcığımız, anlamını bilip gündelik hayatımızda kullandığımız sözcüklerle, anlamını az çok bilmekle beraber sıkça kullanmadığımız sözcüklerden oluşur (Beyreli vd., 2006).

Kişilerin olayları anlaması, yorumlaması ve vardığı sonuçları sözlü ya da yazılı olarak anlatmasında sözcükler temel yapı taşlarıdır. Elbette bir dil, sözcük yığını değildir. Her sözcüğün dilde bir işlevi vardır. Somut ve soyut varlıklar, eylemler sözcüklerle ifade edilir (Güleryüz, 2003).

Sözcük dağarcığı, bir bireyin kullandığı ya da bir bütüncede yer alan sözcüklerin tümü” olarak tanımlanmaktadır (Vardar, 2002). Söz dağarcığının, insanların

söylenenleri anlamasında ve duygularını, düşüncelerini anlatmasında önemli bir işlevi vardır. Sözcük dağarcığı, bireyin öğrenme yaşantısı sonucunda bellekte depolanan birikimi ifade etmektedir (Güleryüz, 2003). Söz dağarcığı bireyin sahip olduğu sözcüklerin tümüdür. Bireyin yaşadığı çevreyi anlamlandırabilmesi için geniş bir söz dağarcığına ihtiyacı vardır. Zengin bir söz dağarcığına sahip olan bireyin geniş bir düşünce evreni oluşturabileceği söylenebilir. Sözcük dağarcığı zengin ve geniş toplumların uygarlık alanında da gelişmiş oldukları görülmektedir. Bu durumda, bireyin etkin söz dağarcığı geliştirilerek geniş bir dünya görüşüne ulaşabileceği, böylece de yaratıcılığı ve iletişim becerilerinin geliştirilebileceği ileri sürülebilir (Güleryüz, 2003).

Ayrıca, zengin söz dağarcığına sahip olan bireyler okuduğu kaynakların, yaşadığı olayları derinlemesine ele alarak, bunların sebep ve sonuçları hakkında çok kestirme yoldan sağlam bir hükme varabilir (Akyol, 2006). Söz dağarcığının genişliği öğrencinin yalnızca Türkçe dersi ve iletişim ile ilgili durumunu üst seviyeye çıkarmakla kalmamaktadır. Yapılan araştırmalara göre, bu unsur bireyin diğer alanlardaki başarısını da artırmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak, yapılan araştırmalara makalelerinde yer veren Özek ve Yalçın (2006), şu tespitte bulunmuşlardır: Söz dağarcığı temel dil becerilerini, temel dil becerileri de diğer disiplinlerin gelişimini tetiklemektedir. Bu da söz varlığının zenginliğiyle temel dil becerilerinin ve buna bağlı olarak gelişen diğer disiplinlerin gelişiminin birbiriyle paralellik gösterdiğini ve bu paralelliğin de eğitim ve öğretim açısından göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

İnsan hayatının anlamlandırılması, bu anlamlar doğrultusunda düşünceler üretilmesi ve bu düşüncelerin aktarılması gibi önemli fonksiyonların gerçekleştirilmesini üstlenen sözcüklerin ve sözcük birliklerinin toplamı, bir dilin söz varlığını oluşturur. Aksan (2006a)'ın da belirttiği gibi bir dilin söz varlığı denilince, sadece o dile ait olan veya olmayan sözcükleri değil, aynı zamanda o sözcüklerle oluşturulmuş olan atasözlerinin, deyimlerin, terimlerin, kalıplaşmış birtakım özdeyişlerin ve kalıp ifadelerin oluşturduğu bir bütün anlaşılmalıdır.

Söz varlığı insan hayatında bir öneme sahiptir; çünkü kişinin sahip olduğu sözcük dağarcığı insanın düşünce dünyasını şekillendirir. İnsan, tüm düşüncelerini, duygularını ve isteklerini ancak bildiği sözcüklerle ifade eder. Hacıeminoğlu da (1972) insanların ancak tanıdıkları kavramlar ve bildikleri sözcükler oranında düşünebildiğini

söyler. Bu yüzden söz dağarcığının zenginliği aynı zamanda fikir, ruh, bilim, kültür ve sanat dünyasının da zenginliği demektir. Dil, ilmin ve kültürün temelini teşkil etmektedir ve dildeki her sözcük bu temelin bir yapı taşı gibidir. Bu yüzden bilim, kültür ve sanat alanlarında sağlam işler yapmak isteniyorsa, bu alanların temelini teşkil eden söz dağarcığının zenginliğine dikkat edilmelidir. Örneğin, Japonlar ders kitaplarını bir toprak parçası kadar değerli bulmuşlardır. Önceleri Japon öğretmenler, okulda derste iken deprem olduğunda, kurtarılması gereken öncelikler arasında kitapları da belirtmişlerdir. Günümüzde ise Japonlar, ders kitaplarını öğretim için temel kaynak olarak göstermektedirler. Amerika Birleşik Devletleri'nde de ders kitaplarının önemli bir yeri vardır. Diğer taraftan Türkiye'de de ders kitapları, temel bir bilgi kaynağıdır. Ders kitaplarındaki etkinlikler takip edildiğinde, bu kitapların ne derece etkili olduğu ortaya çıkmaktadır (Semerci, 2004). Bireylerin söz dağarcığının geliştirilmesi görevi aileden sonra okullarda olduğuna göre öncelikli olarak ders kitaplarında dikkate değer bir şekilde zengin bir söz varlığına sahip metinlere yer verilmelidir. Ders kitaplarının özellikle, ilköğretimde önemi daha da büyüktür. Ders kitabı, bir eğitim-öğretim aracıdır. Millî Eğitim Bakanlığı ders kitabını, *Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılmak üzere, içeriği öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, gerektiğinde fasikül hâlinde de üretilen basılı eser* olarak tanımlamaktadır (MEB, 2006a). İyi hazırlanmış bir ders kitabı, hem öğretmenlere hem de öğrencilere büyük yarar sağlar. Ayrıca ders kitabı, eğitim ve öğretim etkinliklerine de kılavuzluk eder.

Ders kitabı, *“Bir dersin öğretimiyle ilişkili olarak hazırlanan veya seçilen bir kitaptır”*. Benzer bir anlamda, *“Belirli ölçütlere göre incelendikten sonra belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak önerilen bir kitaptır”* (Oğuzkan, 1981).

Bir öğrencinin en çok iç içe olduğu ders kitaplarında söz varlığını geliştirici metinler olması gerektiği düşünülmektedir. Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönergenin 5. maddesinde ders kitaplarının niteliklerinin aşağıdaki gibi olması istenmektedir.

a) Öğrencileri; millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımından besleyen; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne

karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösteren ve bu değerlerle ilgili ders konularını sevdiren okuma metinlerini içerir.

b) Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri ile kitabın hitap ettiği eğitim kurumunun amaçlarına uygun olur.

c) Atatürk İlke ve İnkılapları ile ilgili konulara, öğretim programlarına ve kurulca alınan kararlara uygun olur.

d) Demokrasi ve insan hakları ile kültürel ve evrensel değerleri kapsar.

e) Bilginin nasıl üretileceğine ilişkin vurgu yapar.

f) Bilişim teknolojisinin etkin ve verimli kullanımını teşvik eder.

g) Öğretim programının kazandırmayı amaçladığı değer, tutum ve yeterlikleri kapsar. Türk toplumunun sosyal, ahlaki, kültürel ve tarihî değerlerini geliştirerek yaşatır.

h) Ön yargı ve normatif önermelerden uzak olarak konuyla ilgili farklı bakış açıları içerir.

i) Kişi, kurum ve kuruluşları yıpratıcı unsurları taşımaz.

j) Her türlü etkinlikte öğretmenin rehberliğinde öğrenciyi merkeze alır.

k) Konuların hazırlanması ve düzenlenmesinde öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulur.

Ayrıca tüm branşların ders kitaplarında yaşayan Türkçenin doğru, güzel ve etkili kullanılması; Türkçeleşmiş sözcüklerin, yaşayan Türkçenin bir parçası olarak değerlendirilmesi; öğrencilerin seviyelerine uygun yeni sözcükler öğrenmelerine fırsat veren zengin ve akıcı Türkçenin kullanılmasına özen gösterilmesi istenmektedir.

Bütün derslerde öğrencilere yeni sözcükler kazandırma amacı güdüldüğüne göre Türkçe ders kitaplarına daha çok iş düştüğü düşünülmektedir. *Ana dili öğretimi, özellikle ilköğretimde bütün derslerin temelini oluşturur* (Sever, 2004: xi). Dolayısıyla özellikle Türkçe ders kitaplarında öğrencilerin sözcük dağarcıklarını geliştirmeye yönelik metinlerin olmasına önem verilmelidir. Türkçe öğretiminin amaçlarından birinin de “Öğrencilerin okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını

geliştirmeleri” olması, Türkçe ders kitaplarında sözcük dağarcığını geliştirme çalışmalarına büyük önem verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bütün bunların sonucunda, Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinlerin söz varlığını geliştirici özellikte olmaları gerekmektedir. Karşılaşılan olaylar, yaşanılanlar her ne kadar kişinin söz varlığını geliştirmede birer etkense de ana dili eğitiminde kullanılan metinlerin, söz varlığını geliştirmede etkisi çok daha fazladır. Öğrenciler, ana dillerinin sözcük ve kavramlar dünyasına ilk olarak ders kitaplarıyla girmektedir. Mevcut ders kitaplarımızın ne durumda olduğunu irdelemek, bulunulan durumu daha yakından mercek altına almak kaçınılmazdır.. Okumaya yeni başlayan, ilköğretimin ilk sınıflarındaki öğrencilere ya da bir yabancı dili öğrenmeye başlayanlara ilk aşamada öğretilmesi gereken sözcüklerin hangileri olduğu, dilin sözcüklerinin hangi sıraya göre tanıtılması gerektiği saptanırken, değişik gereksinimleri karşılayan ana dili ve yabancı sözlükleri hazırlanırken dildeki öğelerin sıklıklarının bilinmesi gerekmektedir (Aksan, 2003). Bütün bunlardan yola çıkarak Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde söz varlığını geliştirecek düzeyde metinlere yer verilmiş midir? Bu metinler öğrencilere gündelik hayatta kullanabilecekleri bir sözcük hazinesi kazandırmayı hedefliyor mu? Bu çalışma bu problemlere ışık tutmayı hedeflemektedir.

1.1. Problem

5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler söz varlığı bakımından ne gibi özelliklere sahiptir?

1.2. Amaç

Araştırmanın genel amacı örnekleme alınan 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan söz varlığını belirlemektir. Bu genel amaç çerçevesinde şu sorulara cevaplar bulunmaya çalışılacaktır:

a. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler, öğrencilere yeterli sözcük kazanımı sağlayacak nitelikte midir?

b. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler, Türkçenin söz varlığını yeterli derecede ifade ediyor mu?

c. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin söz varlığı, kendi içlerinde ya da kitaplar arasında ne gibi farklılıklar arz ediyor?

1.3. Önem

Günümüzde yabancı dillerden dilimize giriş yapan sözcükler ana dilimiz olan Türkçeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Buna karşı koyabileceğimiz alanların en başında çocuğun dil gelişiminin sürekli olduğu ilköğretim yılları gelmektedir. İlköğretimdeki sözcük birikimi bireyin kendini geliştirmesi, ana dili olan Türkçeyi gelecek nesillere doğru aktarması yönünden çok önemlidir. Geçmiş nesillerden aldığımız, dilimizin zenginliklerinden olan atasözleri, deyimler ve tekerlemeler gibi söz varlığı unsurları ilköğretim Türkçe ders kitaplarında bu yüzden sıkça yer almalıdır.

Bu kitaplardaki eksikliklerin görülüp giderilmesi ve bundan sonra hazırlanacak olan kitaplarda bu eksikliklerin göz önünde bulundurularak hazırlanması açısından bu çalışma önemlidir.

1.4. Varsayımlar

a) Araştırmada her bir sözcüğün frekansını bulmak için kullanılan Cibakaya dizin programı amacına uygun olduğu varsayılmıştır.

b) Tüm sözcüklerin taranması sonucu elde edilen bilgiler yeterlidir.

c) Tarama sonucunda elde edilen veriler gerçeği yansıtmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma,

1. Millî Eğitim Bakanlığının 2010- 2011 Eğitim- Öğretim yılında 5. Sınıflarda okutulması kabul edilen üç adet Türkçe ders kitabı ile,

2. Bu kitaplarda kullanılan konu metinleriyle,

3. Kullanılan Cibakaya dizin programı ile,
4. Kullanılan, söz varlığı sınıflama yöntemiyle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Söz Varlığı: “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, vokabüler, kelime hazinesi” (TDK, 2005a).

Deyim: “En az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır.” (Çotuksöken, 1988).

Terim: “Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah.” (TDK, 2005a).

Söz: “Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelim, laf, kavi; bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük; bir konuyu yazılı veya sözlü olarak açıklamaya yarayan kelime dizisi” (TDK, 2005a).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sözcük

2.1.1. Tanımı ve kapsamı

Sözcükler evrendeki varlıkların dildeki karşılıklarıdır. İnsanoğlu evrendeki varlıkların ve hareketlerin mevcudiyetini ancak ve ancak onları adlandırarak kavrayabilir ve kavradıklarını diğer insanlara aktarabilir.

İnsan, sözcükler sayesinde dille bağlantısını gerçekleştirir. Dil, toplumsal bir kurumdur; ama sözcükler bireyseldir. İnsan, acılarını, sevilerini, duygularını ve tasarımlarını sözcükler aracılığıyla dış dünyaya iletir. Yani, sözcükler insanın hayatına yön verir, insanın iç dünyasını dışa yansıtır. Eğer, kişi düşüncelerini, duygularını sözcüklere dökmezse bu hissedilenler karanlıkta kalmış sayılır (Özdemir, 1969).

Türkçe sözlükte “sözcük” tanımı sadece “kelime” açıklamasıyla yapılmış, “kelime” ise “Anlamli ses veya ses birliği, söz, sözcük” olarak tanımlanmıştır. “Söz” ün tanımına bakıldığında ise “Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelam, laf, kavi; bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük; bir konuyu yazılı veya sözlü olarak açıklamaya yarayan kelime dizisi” gibi tanımlar görölmektedir.

Sözcikle ilgili bazı tanımlara bakıldığında çok da farklı bakış açılarının olmadığı görülür: Korkmaz (2003), sözcüklerin bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluştuğunu, tek başlarına zihindeki belirli kavramlara karşılık olan soyut ve somut söz kalıpları olduğunu söyler. Sadece bu tanımla da yetinmeyerek, sözcüklerin somut ve soyut kavramlar arasında ilişki kurmaya yarayan dil birimleri olduğunu da ekler. Ergin (1988) de "kelime grupları ve cümleler kelimelerden oluştuğuna göre, kelimeler manalı en küçük dil birlikleridir." der. Fakat, sözcüklere sadece “manalı en

küçük dil birliği” demenin yeterli bir tanım olamayacağı düşüncesindedir. Çünkü tek başına manası olmayan sözcükler de vardır. Bunlar, ancak diğer sözcüklerle beraber kullanıldığında manalı bir görev üstlenirler. Bu yüzden, Ergin, sözcüğün tanımını genişleterek, “Manası veya gramer vazifesi olan en küçük dil birlikleridir.” diye tanımlamanın daha doğru olacağını vurgular.

Ediskun (2003)’un sözcük tanımı ise bu görüşleri destekler niteliktedir: Sözcük, anlamı ya da cümlede bir dil bilgisi görevi bulunan bir ya da birkaç heceli ses işaretidir.

Gencan (2001) da sözcüğü anlamı olan ya da tümce kuruluşuna yarayan anlatım aracı olarak tanımlayarak diğer görüşlerle paralellik gösteren bir tanım yapar. Başkan (1998) ise, kelimenin en az bir morfemi bağımsız olmak üzere bir veya daha fazla morfemden kurulu ve her zaman için aynı anlama sahip bir birlik olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir.

Bir sözcüğün anlam değeri kazanması aynı tümcedeki diğer sözcüklerle kullanımına bağlıdır. Aksan (2006b) da sözcükleri, belli bir kavramı kendi başlarına söze dönüştüren anlamlı birimler olarak tanımlamaktadır ve sözcükler, dille iletişimde çok büyük bir öneme sahiptir. Özdemir (2002)’e göre de sözcük, anlamı olan ya da cümle kurmaya yarayan anlatım birimidir. Sözcüğü kavram birimi olarak da tanımlamak mümkündür. Anlamlı birimlerdir, ancak sözcüklerin tek değil birden çok anlamları vardır.

Yani sözcüklerin yansıttıkları ilk anlamının yanı sıra diğer nesne ya da kavramlarla olan benzerlik ve yakınlık ilişkilerini de yansıtan başka anlamları da vardır.

Süer Eker’in sözcük tanımı ise şöyledir: “Bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında tek başına kullanıldığında, zihinde belli bir kavrama karşılık olan somut varlığı, nesneyi; belli bir eylem, duygu ve düşünceyi yansıtan ya da kavramlar arasında ilişki kuran dil birimidir. Sözcükler, kavramların yazı veya konuşmadaki biçimleridir.” (Eker, 2003, s. 406).

Ahmet Topaloğlu ise sözcüğü şu şekilde tanımlıyor: “Tek başına anlamı olan veya anlamlı kelimeler arasında ilişki kurmaya yarayan, bir veya birden çok heceden oluşan ses öbeği. Ör. Ev, düşünce, yeşil, ben, çok, güzel, güler, almak, gibi, ile, oh.” (Topaloğlu, 1989, s. 98).

Bu tanımlar daha da çoğaltılabilir, ancak sözcüğün aşağı yukarı bu tanımlamalar çerçevesinde olduğu görülmektedir. Yukarıya alınan görüşlerden yola çıkarak sözcükle ilgili özellikler şöyle sıralanabilir:

- Sözcükler bir ya da daha fazla ses öbeğinden oluşur.
- Tek başına anlamı olan sözcükler olduğu gibi, başka sözcüklerle beraber

kullanıldığında anlam kazanan sözcükler de vardır.

- Sözcükler, insanların kendilerini dış dünyaya ifade etmelerine yarar.
- Sözcükler anlamlı ses birlikleridir; ancak yanındaki sözcüklerle belirli bir anlam değeri kazanır.
- Belirli bir kavramı anlama dönüştürür.
- Somut ve soyut kavramlar arasında ilişki kurar.
- Çoğu sözcüğün birden çok anlamı vardır.
- Cümle kurmaya yarar.

2.1.2. Sözcük oluşturma

Sesletme organları yani dudaklar, dil, damak ve gırtlak yapısı, ses telleri insanın birbirinden kolaylıkla ayırt edilebilen sesleri çıkarmasına yarar. İşte bu sesler ünlüler ve ünsüzlerdir. Sözcükler de bunların bir araya gelmesiyle oluşur (Akerson, 2000). Bu düşünce sözcüklerin biçimsel olarak nasıl oluştuğunu açıklamaktadır. Ancak, insanoğlu sözcük oluşturmaya neden gereksinim duymuştur? Çotuksöken (2008)'in de belirttiği gibi dil bir soyutlamadır. İnsan, dış dünyayı sözcükleri kullanarak anlar ve anlatır. Bu hedefler doğrultusunda sözcükler üretilir, somut nesnelere adlar verilir, soyut durumlar da sözcükler aracılığıyla adlandırılır. Bunların yanı sıra durum, eylem, bağlantı, ilişki gibi durumlar için kullanılan sözcükler de yaratılır. Kısaca dış dünya sözcükler yoluyla algılanır, bilgi, düşünce ve tasarım gibi kavramlar da dille somutlaştırılır. Bu yüzden sözcükler oluşturulmuştur ve oluşturulmaya da devam edilecektir. Aksan (2006a) da zaman içinde dilde, toplumun gereksinimleri doğrultusunda yeni sözcüksel birimlerin ortaya çıktığını söylemektedir. Gerçekten de bir dilin sözcük sayısı devamlı gelişir ve

çoğalır. Teknolojik gelişmeler, zamanın getirdiği kültür etkileşimleri bir dilde yeni sözcükler oluşturma ihtiyacını doğurur.

İnsanoğlu konuşmaya, sözle anlaşmaya başladığından beri sürekli olarak yeni sözcüklere gereksinme duymuştur. Uygarlık gelişmesi, kültür alışverişlerinin artması yeni ve yabancı kavramlara karşılık bulmayı gerektirmiş; yeni dinler ve yeni kültürler de yeni terimler, kavramlar getirmiştir. Zaten, her dil sürekli olarak yeni sözcükler yapmak zorundadır. Bu yola gitmezse, başka dillerden sözcük alacaktır. Bilimde, teknikte ve öteki alanlardaki gelişmeler her gün yeni kavramları doğurduğu için her dilde bunlarla ilgili yeni terimler belirmektedir. Dilde yeni sözcükler türetme ihtiyacı doğduğu için, dilin bir ögesinden çeşitli ekler ya da büküm biçimleriyle yeni sözcükler üretilerek değişik kavramların anlatımı sağlanmıştır. Dildeki sözcükler böylece yenilerini doğurmuş ya da başka sözcüklerle bir araya gelerek birleşik sözcükler oluşturulmuştur (Aksan, 2008). Ergin (1988), bir dilde yeni sözcük oluşturma yolunu üç yol olduğunu söylemektedir: Bir dil yeni yeni nesne ve hareketleri karşılamak için ya yabancı bir dilden sözcük alır ya sözcük gruplarına başvurur veya yeni gövdeler meydana getirir. Bu üç yoldan birincisi, yani yabancı dilden sözcük almak yeni gövde veya sözcük grupları ile karşılanamayan nesne ve hareketler için başvurulan bir çaredir. Dilin bünyesine, kaidelerine, gelişmesine uygun olmayıp sözcük hazinesine dış tesirlerle yeni sözcük katmaktan ibarettir. Diğer iki yol, yani yeni gövdeler ve sözcük grupları teşkili dilin tabii zenginlik kaynaklarıdır. Bu iki kaynaktan sözcük grupları mefhumları birden fazla kelime ile, gövdeler ise mefhumları tek tek sözcüklerle karşılayan unsurlardır. Demek ki bir dilin tabii sözcük yapma yolu gövdeler teşkilidir .

Özdemir (2000) ise, kolaya kaçarak yabancı sözcüklerin olduğu gibi kabul edilmemesi gerektiğini düşünür. Yabancı bir sözcüğün Türkçesi kendiliğinden ortaya çıkmaz. Düşünmek, arayıp bulmak, kaynaklarda yoksa türetmek gerekir. Dili, konuşanlar zenginleştirirler, ancak bunun için çaba göstermek gerekir. Eğer, ‘Türkçeleri yok’ diye hiçbir çaba gösterilmezse bu yokluk sürer gider. Başka dillerde eğer o sözcük varsa, o sözcüğün yerine Türkçesi de bulunabilmelidir. Dilin, zenginliği buna bağlıdır. Yani, yabancı dilden dilimize giren sözcüklerin Türkçesini bulmak ve türetmek gayreti mutlaka gösterilmeli ve yerine Türkçe bir sözcük bulunmalıdır. Kavcar (2008) da dilimizi yabancı sözcüklerin boyunduruğundan kurtarmak için “dil gümrüğü” oluşturulmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Almanya, Fransa, Macaristan gibi

lkeler dilini yabancı dillerin istilasından kurtarabilmek için dil gmrg adı verilen bir uygulama başlatmışlardır. Bu uygulamaya göre, yeni bir buluş yapıldığı ya da yeni bir alet icat edildiği zaman, herhangi bir gecikmeye fırsat vermeden bu kavrama uygun yeni bir sözcük türetilmektedir. Böylece yabancı sözcükler dile girip yerleşmeden karşılıklar bulunmakta ve dilin yozlaşması önlenebilmektedir. Bir dilin gelişip zenginleşmesi, çağın gelişmelerine ayak uydurabilmesi için sözcük ve terim üretimi çok büyük önem taşımaktadır. Türkçede ise yabancı sözcükler dile iyice yerleştikten sonra karşılıklar bulunmaya çalışılmaktadır. Bu gerçekleşirse Türkçe de yabancı sözcük istilasından mümkün olduğu kadar az etkilenecektir.

2.1.3. Sözcük- gösterge ilişkisi

Gösterge; genel anlamda, bir başka nesnenin, anlamın, değerin yerini tutan, onların yerine kullanılan im (Hengirmen, 1999) demek olduğuna göre, dilsel simgeleri dilsel göstergeler şeklinde ifade etmek daha doğru olacaktır. Zira, gösterge kuramını ortaya atan İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure de sembol yerine gösterge kavramını tercih etmiştir (Bayrav, 1998). Çünkü insan zihninde gerçek dünyadaki varlıklar hakkında kavramlar oluşturur ve bunlara adlar yakıştırır. İşte bu kavram ve kavrama taktılan ad, birlikte dilsel göstergeyi oluşturur (Erkman-Akerson, 2000).

İnsan, evreni bir dizge hâlinde yorumlamaya çalışır. Çünkü, dünyayı karmakarışık ve anlaşılmaz bir yapı olarak değil de, hükmedip yönetebileceği parçaların oluşturduğu bir bütün, bir dizge olarak görmeyi arzular. Bilimsel araştırmalar da dizgesel çalışmalardır. İnsanın dizgesel düşünme yeteneği kendini dilde de gösterir. Dil göstergelerinin oluşması, insanın çevresindeki nesne, eylem ya da davranışları sınıflandırıp adlandırmasıyla gerçekleşir. Ancak her insan kendi sınıflandırmasını yapmaz, içinde yetiştiği toplumun sınıflandırmalarını, yani dil bilgisi kurallarını öğrenir ve uygular. Bu ğrenme sadece sözcük ve kuralları değil, dilin kendi içindeki yapılaşmasını da öğrenmedir (Erkman, 1987). Eğer her birey kendi dilini retseydi, bir toplumda anlaşma imknı kalmazdı. Saussure'ün de dediği gibi dil, varlığını toplum yeleri arasındaki bir nevi sözleşmeye borçludur (Saussure, 1998).

Her ad bir kavramın göstergesidir, onun yerini tutar. Bu göstergeler, gerçek nesnelerin (kavramların) yerini tutan, onların olmadığı ortamlarda da onlardan söz

edilebilmesini, dolayısıyla anımsamayı, geleceğe yönelik tasarımlar yapmayı ve bunları başkalarına aktarıp birlikte plan yapmayı, mümkün kılar. Bu, insandaki gösterge kullanabilme yetisidir. İnsanın düşünsel, bilimsel ve kültürel evrimini sağlayan da, bu olgudur (Akerson, 2000). Türkçe Sözlük'teki göstergenin birinci anlamı olarak vurgulanan “bir şeyi belli etmeye yarayan şey, belirti, im, işaret” tanımı da sözcüklerin işlevi düşünüldüğünde yapay göstergeler olduğunu doğrular niteliktedir. Öyleyse, sözcükler için insanın düşüncelerini, hislerini aktarmak için isteğe bağlı olarak ürettikleri yapay göstergelerdir, denilebilir. Bu göstergeler sayesinde dış dünya ayırt edilerek içselleştirilir, varlıklar, olgular anlamlandırılır ve algılanır.

2.1.4. Sözcük-kavram ilişkisi

Gösterilenlerin yani kavramların zihnimizde oluşan görüntüsü, insanın dış dünyadaki obje ve olayların ortak ve farklı yönlerini soyutlaması sonucu oluşur. Algılarımızı sınıflandırarak etiketler ve böylece kavramları oluştururuz. Dünyada farklı özelliklere sahip yüzlerce kuş olmasına karşın biz hepsini ‘kuş’ sözcüğü ile ifade edebilmekteyiz. Öyleyse kavramı şu şekilde tanımlayabiliriz: “Bireyin yaşantıları sonucu obje ve olayların ortak özelliklerinden soyutlanarak elde edilen ve sembollerle ifade edilen düşünme ürünüdür.” (Akyürek, 2004).

Kavram, ‘kavramak’ fiilinden gelir. Kavramak ise iki aşamalı bir edimdir. İlkinde bir şeyi sarıp sarmalamak, kucaklamak, onu dört bir yandan kuşatmak söz konusuysen; ikincisinde, sarıp sarmalanmış, kuşatılmış olan şey, diğer şeylerden ayırt edilmiş demektir (Özlem, 1999).

Kavramlar, yaşantıların ürünüdür. İnsan, sürekli olarak çevresi ile etkileşir. Böyle bir etkileşim içinde, çevresindeki çeşitli varlık, olay veya durumlarla ilgili yaşantılar geçirir ve onları kendi içerisinde anlamlandırmaya çalışır. Yaşantıları arasında benzerlikler bulur ve bunları bir kategoride toplar. Sonra her bir kategoriye adlandırır. İnsanın böyle bir soyutlama ile ulaştığı bilişsel yapı ‘kavram’dır. Sosyalleşme sürecinde insan, kavramlarını topluma göre oluşturur, düzenler ya da değiştirir (Özçelik, 1988).

Kavramlar bireyin değil, toplumun ortak soyutlamalarıdır. Bazı farklılıklar olmakla birlikte, aynı toplulukta yaşayan tüm bireylerin zihinlerinde aynı kavramların bulunduğundan söz edilebilir. Birey, kavramları ve kavramların karşılığı olan ses dizilerini yani gösterenleri bir arada öğrenir (Kıran, 2002). İletişim göstergelerinde bu kavramlara gönderme yapıldığı sürece ve her birey hangi gösterenin hangi gösterilene karşılık geldiğini bildiği sürece, iletişim başarıya ulaşır (Erkman, 1987).

Gösterge kuramında, gösterilenin bir ‘nesne’ değil de, ‘nesne’nin zihindeki bir tasarımı olduğu vurgulanmıştır. ‘Öküz’ sözcüğünün gösterileni, hayvanın kendisi değil, onun zihinsel imgesidir. Saussure de, gösterilenin bu öz niteliğini, ‘kavram’ terimini kullanarak belirtmiştir (Barthes, 1986). Ancak ‘kuş’ kavramının ifadesinde, bizim ‘k-u-ş’ seslerinden oluşan bir sözcüğü seçerken, aynı kavramın neden Almanlarca ‘vogel’, İngilizlerce ‘bird’ sözcükleri ile ifade edildiği dilbilimciler tarafından açıklanamamıştır. Bu durum gösterenle gösterileni birleştiren bağın nedensiz olduğunu gösterir (Saussure, 1998).

Kavramların, gerçeklikle bağlantıları doğal ve mutlak değildir. Farklı kültürleri olan farklı toplumların kavram dizgelerinin örtüşmediği görülmüştür. Fatma Erkman, bunu Türkçedeki ‘ruh’ kavramı ile, Almanca’dakini karşılaştırarak açıklar. Türkçede ruh kavramı ile ilgili olarak kullandığımız ‘gönül’ ve ‘can’ sözcükleri bir bakıma genel ruh kavramının dilimlerini oluşturur. Bireyin canlı olmasının sebebi içindeki ruhtur. Ruh onu terk ettiğinde (ölüm hâlinde) beden de ceset hâline gelir, yani cansız olur. Can ne tam ruh ne de tam bedendir. O, ancak ikisinin bir arada bulunması ile vardır. Canözden, bireyden değişik bir şeydir. Canımız sıkılır, canımız yanar, canımız bir şey ister, canımız çıkar. Gönül ise, ruh-beden-can bütünü içinde, bazı istek ve duyguların topluca bulunduğu yerdir. Gönül yarası kötüdür, bazı şeylere gönlümüz elvermez, herkesin gönlünde bir aslan yatar, gönlümüzde bir şey vardır. Gönül, yine de yürekten, vicdandan farklıdır. Can, gönüle göre daha genel bir kavramdır. Ruh ise hepsini kapsar, ancak onlarsız da düşünülebilir. Ötekiler ise ruh yoksa zaten yoktur. Almancada ise gönül ve can kavramlarının birebir karşılığı yoktur. Ancak Alman dili, ruh kavramını iki sözcükle karşılar: ‘Seele’ ve ‘Geist’. Seele, insan bedenindeki ruhtur ve duygularla ilişkilidir. Geist ise bedenin zihin, akıl ve bilinç işlevlerinin taşıyıcısıdır. Ölüncü bedenden ayrılan ruh Geist’tir. Şeytan ya da kötü ruhlar da Geist ile ifade edilir.

Türkçedeki ruh-can-gönül arasındaki kapsam genişlik ya da darlığı, Geist ile Sele arasında yoktur (Erkman, 1987).

Diyebiliriz ki, yeni bir dil öğrenmek nesne ve kavramlara yeni adlar takmak olmayıp bildirimlerimizi yeni bir düzene, bir şifreye göre ifadeye alışmak, yeni bir sistemi benimsemektir (Bayrav, 1998).

Hangi kavramın hangi adı taşıyacağı nedensiz olmanın dışında rastlantısal ve uzlaşımaldır. Dil göstergesinin uzlaşımalsal özelliği, dilin doğuştan olmadığı ve toplum tarafından aktarılan bir iletişim aracı olduğu gerçeğini vurgular. Öyleyse öğrenmek zorunda olduğumuz dil şifresi, yürümek, koşmak, nefes almak gibi insanın doğarken bildiği bir beceri değildir (Kıran, 2002).

Söz gelimi, bir insan “bahar aylarındaki hafif bir yağmurdan sonra, papatya dolu bir kırdaki duyulan nemli koku” gibi bir kavramı ifade etmek isterse, her seferinde böyle uzun bir tanımlama yapamayacağı için bu kavramı karşılayacak bir sözcük bulabilir; örneğin ‘jülin’. O, bu sözcüğü kullandığında onu dinleyenler de bu sözcüğü benimserlerse ‘jülin’ sözcüğü, “bahar aylarındaki hafif bir yağmurdan sonra, papatya dolu bir kırdaki duyulan nemli koku” kavramını karşılayan, onunla bağıntılı ve anlamlı bir sözcük hâline gelir (Başkan, 1988).

2.1.5. Sözcük edinimi

Sözcük edinimi insanın doğuştan getirdiği bir dil yetisine bağlı olarak gelişir. İnsanın, onu diğer canlılardan ayıran en belirleyici özelliğe, yani dili kullanma yeteneğine sahip bir varlık olduğunu biliyoruz. “İnsan dili; sevinç, acı, açlık gibi duygulara yanıt veren, koşullandırılmış ya da içgüdüsel basit bir refleks değildir. Dil yalnız iletişim işlevi gören bir araç olarak da sınırlanamaz.” (Kıran, 2002).

Dil gelişimine ilişkin incelemeler çağdaş çocuk psikolojisi araştırmaları arasında en heyecan verici ve yoğun olan çalışmaları oluşturmaktadır. Çünkü çocuğun dile ilişkin yeteneklerinin gelişimi akıl almaz bir hızla gerçekleşmektedir (Yavuzer, 1997).

Dil konusunda söylenenler çocukların karşı karşıya bulunduğu işin büyüklüğünü göstermektedir. Dilin tüm düzeylerine, yalnızca doğru telaffuzlara değil, aynı zamanda sözcüklerin düşünceleri ifade etmek için cümleler hâlinde

birleştirebilecekleri sonsuz sayıdaki yollara hâkim olmaları gerekmektedir. Şaşılacak olan, tüm kültürlerdeki hemen hemen tüm çocukların bu işin büyük bir bölümünü sadece dört ile beş yılda başarmalarıdır. Belki de daha hayret verici olan şey, kültürleri ne olursa olsun, tüm çocukların aynı gelişme sırasından (aşamalarından) geçiyor olmalarıdır. Buna göre 1 yaşında birkaç sözcük belirir; 2 yaş civarında çocuk 2 ve 3 sözcüklü cümleler söyler; 3 yaşında cümleler daha da gramatik hâle gelir ve 4 yaşında çocuk hemen hemen bir yetişkin gibi konuşur (Akinson vd, 1995). Dil edinimi çalışmaların, genel ve uygulamalı dil biliminin en gözde uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalarda takip edilen yöntemleri üç başlık altında toplamak mümkündür (Baştürk, 2004):

a. Doğal Yöntem: Dil edinim çalışmalarının henüz gündemde olmadığı dönemlerde kullanılmıştır. Bu yöntemde, çocuğun dil edinim süreci gözlemlenir ve notlar alınır; bu notlar daha sonra araştırmacı tarafından, duygu ve önseziler katılmadan, yorumlanırdı. Bu yöntemde araştırmacılar nesnel olabilme kaygısı taşırdı.

b. Klinik Yöntem: Doğal yönteme benzemekle birlikte uygulama açısından farklılıklar taşıyan bir yöntemdir. Özellikle Piaget tarafından ortaya atılan ve uygulanan bu yöntem, dilsel veri toplamasında kullanılmıştır. Araştırmacı verileri toplarken, bir tıp hekimi gibi, özneyi yönlendirmeden, öznenin dilini, doğal şekliyle kullanmasını sağlar. Araştırmacı, kendi duygu, düşünce ve mantığını sadece elde edilen verilerin sınıflandırılmasında ve yorumlanmasında devreye sokar.

c. Söylemsel-Kılgısal Yöntem: Bu yöntemde, çocuğun dil edinim aşamasında ve dili kullanırken olayları ve olguları kurgulayıp anlatabilmesi, yorumlaması sırasında dili etkileşim ve iletişim ortamında kullanabilmesi, son derece önemlidir.

Çocuğun sözcük, dolayısıyla dil edinim sürecini anlayabilmek için onun dil gelişimi aşamalarını incelemekte fayda görüyoruz. Çünkü sözcükler, dil iletişim sisteminin sesler, işaretler, semboller gibi temel bir birimidir.

2.2. Söz Varlığı ve Söz Dağarcığı

2.2.1. Söz Varlığı

2.2.1.1. Tanımı ve kapsamı

İnsanlar kendilerini doğru bir şekilde ifade edebilmek, çevresindeki kişileri anlayabilmek ve kısaca sağlıklı bir iletişim kurabilmek için sözcük bilgisine sahip olmalıdır. TDK sözlüğünde, “söz varlığı”, “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, vokabüler, kelime hazinesi” biçiminde; söz dağarcığı ise “Bir dilde kullanılan veya bir kimsenin bildiği, kullandığı sözlerin bütünü, söz varlığı, vokabüler, kelime hazinesi” biçiminde tanımlanmaktadır.

Görüldüğü gibi sözlükte “bir kişinin bildiği kelimeler” ile birlikte “bir dildeki bütün kelimeler” birbirinden çok farklı durumlar olmasına rağmen aynı terimle ifade edilmiştir.

Karakuş (2000) da konuyla ilgili bazı çalışmalarda da bu durumların farklı terimlerle karşılandığını belirterek bir kişinin, konuşmalarında ve yazılarında anlamını bilerek kullandığı kelimelerin toplamına “aktif kelime serveti”; kişinin okuduğu ve işittiği zaman anlamını çıkarabildiği; ama kendi cümlelerinde kullanmadığı kelimelerin toplamına ise “pasif kelime serveti” dendiğini ifade eder. Beyreli vd. (2005) de genel bir bakışla dillerin sahip olduğu sözcüklerin tümünü söz varlığı; bu bağlamda sözcük dağarcığını da bir tür kişisel söz varlığı olarak tanımlamaktadır. Sözcük dağarcığı aktif ve pasif söz dağarcığı olmak üzere iki alt bölümden meydana gelir. Kişinin anlamını bilip günlük dilde sıklıkla kullandığı sözcükler aktif söz dağarcığını, anlamını çok az bilip ama gündelik hayatta kullanmadığı sözcükler de pasif söz dağarcığını oluşturmaktadır.

2.2.1.2. Türkçenin söz varlığının özellikleri

Türkçenin söz varlığıyla ilgili niceliksel değerlerin yanı sıra Aksan’ın nitel değerlendirmesinin de söz varlığını bütüncül olarak tanımak için önemli olduğu

kanısında. Aksan (2006a), Türkçenin söz varlığını Köktürk döneminden bu yana değerlendirerek şu sonuçlara ulaşmıştır:

1. Türkçenin yapısından gelen güçlü türetme ve birleştirme yeteneği, ona somut ve soyut, çeşitli kavramları kolaylıkla oluşturma, ayrıntılara inen bir kavramlaştırma gücü vermiştir. Bu güç, en eski kaynaklarımız olan Köktürk metinlerinden bugüne, hiç eksilmeden süregelmektedir.

2. Türkler, değişik toplumlarla kurdukları ilişkiler sırasında yabancı dillerin etkisinde büyük ölçüde kapılarını açmış, çoğu zaman yabancı öğeleri kendi öz sözcüklerine yeğlemişlerdir. Bu nedenle birçok yerli öge kaybolup unutulmuş yabancıları yerleşmiştir.

3. Kavramlaştırma sırasında Türkçe en çok somut nesnelere, doğaya dayanmakta, böylece kavramları daha canlı olarak dile getirmektedir.

4. Türkçede ikilemelerin kullanışı, anlatıma güç veren bir yol olarak çok yaygındır. Bu nitelik ona, tek tek sözcüklerin yanı sıra ayrı bir “kalıplaşmış öğelerden oluşmuş söz varlığı” kazandırmıştır. Eşanlamlılarla kurulmuş ikilemelerin unutulmuş öğeleri ikilemelerde yaşamlarını sürdürmektedir.

5. Daha Köktürkçe döneminde Türkçe sözcüklerin geniş bir çokanlamlılık gösterdikleri göze çarpmakta, bu durum, dilin bir yazı dili olarak çok daha eskilere uzandığına tanıklık etmektedir.

6. En eski belgelerde bile eşanlamlıların sayıca çokluğu dikkati çekmekte, asıl ilginç olan, bunların bir bölümünü, birbirine anlamca çok yakın eşanlamlılar oluşturmaktadır.

7. Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde unutulmuş, yitirilmiş birçok öge – başka dillerde de olduğu gibi- Türkçenin değişik lehçelerinde ve bugünkü Anadolu ağızlarında yaşamlarını sürdürmektedir.

2.2.1.3. Türkçenin söz varlığındaki değişimler

Türkçenin söz varlığında her dilde olduğu gibi değişimler meydana gelmiş, yeni sözcükler dilimize girerken bazı sözcükler ise yok olmuştur. Aksan (2002) da, yaptığı

çalışmalarla Türkçenin çeşitli evrelerindeki yabancı ögelerin sayısını saptamıştır. Köktürkçe evresinde yabancı ögelerin sayısı % 1'in altındadır. Uygur döneminde, yapıtların niteliklerine göre % 2-5 arasında değişmekte, en çok % 10-12'ye kadar çıkmaktadır. Karahanlı döneminin ünlü eseri Kutadgu Bilig'de sayı % 1,9; kimi yerlerdeyse % 1'den azdır. İki yüz yıl sonra yazılan Atabetü'l-Hakâyık' ta ise sayı % 20'ye, kimi yerlerde de % 26'ya kadar çıkmaktadır. Yunus Emre' de % 13, Âşık Paşa'nın Garibnâmesi'nde % 20, Dede Korkut Kitabı'nda, son sayfada % 17'dir; ancak öykülerin anlatılışı sırasında bu oran % 5,3'e düşmektedir. Mevlid'de % 26, Bâki'nin şiirlerinde % 65, Nefî de 60, Nâbi'de % 54'tür. Tanzimat döneminde Namık Kemal'de % 62, Şemsettin Sami'de % 64, Ziya Gökalp'te % 55 yabancı öge vardır.

Ediskun (2003), günümüzde Türkçenin söz varlığının diğer dillere oranla daha az zengin olduğunu iddia edenlere karşı durarak yüzyıllar öncesinden örneklerle Türkçenin zenginlik derecesini ve genişleme kudretini ortaya koymuştur: Dilimiz kelimece çok zengin olduğu gibi, türetmeye de çok elverişlidir. Şimdiye kadar aranmamış olan dil hazinelerimiz ortaya kondukça ve sözcük yapma yollarına başvuruldukça Türkçenin zenginlik derecesi ve genişleme kudreti tekrar tekrar anlaşılmaktadır. Dokuz yüzyıl önce Kutadgu Bilig ile en derin felsefe ve toplumbilim kavramlarını ifade eylemiş, altı yüzyıl önce de Yunus Emre ile en ince duygu ve heyecanları dile getirmiş, beş yüzyıl önce de Muhakemetü'l-Lûgateyn ile üstünlüğünü ilân etmiş olan bu dil, sonraları ihmal ve tahrip edilmeyerek işlenmiş olsaydı, bugün, şüphesiz ki en ileri dillerinden biri olurdu. Bu gerçek, ancak yüzyıldan beri anlaşılmaya başlamış, zaman zaman faydalı akımlar da meydana gelmişse de en hızlı ve hayırlı gelişme, son yirmi yıl içinde atılan büyük adımlarla sağlanmıştır: 17-18 yıl önce, halk ağzında kullanıldığı halde kitaplara geçmemiş olan Türkçe sözcükler derlenmiştir. İki yıllık bir çalışma ile otuz bin sözcüklü yepyeni bir sözlük kazandıran bu hareket, daha ilk hamlede Türkçe sözcüklerin ne kadar zengin olduğunu ortaya koymuştur. Derlenmiş olan özel meslek ve sanat sözcükleriyle ve yeni derlemelerle otuz bin sözcüğün bir o kadar artacağı tahmin edilmektedir.

2.2.1.4. Günümüzde Türkçenin söz varlığının durumu

Hengirmen (2003), Türkçenin yeryüzündeki diğer dillerle karşılaştırıldığında pek çok dilden daha zengin olduğunu söylemektedir. Ancak İngilizce, Almanca, Fransızca gibi dillerle Türkçeyi kıyaslayarak sözcük sayısı, bilimsel terimler ve soyut kavramlar yönünden Türkçenin bazı eksiklikleri olduğunu da belirtir. Dildeki sözcük sayısının dilin anlatım gücünden daha önemli olmadığını ama sözcük olarak karşılığı bulunmayan bazı kavramların tanımlama ve betimleme yoluyla anlatılmasının, anlatımı çok uzun ve yorucu bir hale getirdiğini söyler. 1988 yılında Türk Dil Kurumunun yayımladığı Türkçe Sözlük'teki ortalama 60.000 sözcüğün diğer dillerle karşılaştırıldığında çok da yetersiz olmadığını ekler. Bugünkü duruma bakıldığında ise, gene aynı kurumun 2005 yılında yayımladığı 10. Baskı Türkçe Sözlük'ün söz, terim, deyim, ek ve anlamdan oluşan toplam 104.481 söz varlığına sahip olduğu görülmektedir. 63.818 madde başı, 13.589 da madde içi olmak üzere toplam 77.407 söz bulunmaktadır. Bu sözlerin 45.005'i isim, 11.305'i sıfat, 2.644'ü zarf, 87'si zamir, 33'ü edat, 289'u ünlem, 53'ü bağlaç, 6.441'i ise fiildir. Yine *TDK*'nin resmi sitesinin verilerine göre, söz varlığının 2.396'sını atasözü varlığı, 11.209'unu deyim varlığı oluşturmaktadır.

2.2.1.5. Söz varlığının içerdiği ögeler

Doğan Aksan söz varlığının içerdiği ögeleri temel söz varlığı, yabancı sözcükler, ikilemeler, deyimler, atasözleri, ilişki sözler, kalıplaşmış sözler, terimler ve çeviri sözler başlıkları altında incelemiştir:

2.2.1.5.1. Temel söz varlığı

Temel söz varlığı, insan organ adları, esas hareketleri ifade eden fiiller, öncelikli ihtiyaç maddelerini karşılayan sözcükler, sayı isimleri, akrabalık isimleri gibi sözleri kapsamaktadır. İnsan için birinci derecede önemli olan ve zaman içinde de çok az değişikliğe uğrayan bu sözcükler, çekirdek sözcükler olarak da adlandırılır. Deyimlerin

ve terimlerin oluşturulmasında temel söz varlığına ait sözcüklerin çok sık kullanıldığı bilinmektedir (Şahin, 2006).

Aksan (2006a) temel söz varlığının sınırlarını çizerken, maddi ve manevi kültürün değişken yapısına dikkat çekmiştir. Maddi kültür yapısı bulunulan coğrafya ile doğrudan ilişkilidir. Bu duruma örnek olarak ise, tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar için öküz, sığır ne derece önem taşıyorsa deniz kıyısında, balıkçılıkla geçinenler için balığın da o ölçüde olduğunu vermektedir. Manevi kültür de din, gelenek ve görenekler, kutsal kavram ve kişilerden oluşmaktadır. Köktürkler döneminde Türklerin bağlı buldukları Gökkinde (Şamanizm) yer, gök, su, ateş kutsal kavramlardı. O dönemin metinlerinde Tengri ‘gök, Tanrı’, kök ‘gök ve mavi’, sub’su’, yir ‘yer’ ve ot ‘ateş’ sözcükleri sık geçer. Türklerin yerleşik yaşama geçerek Gökkinin yanı sıra Budizm, Hıristiyanlık, Maniheizm gibi dinleri kabul ettikleri Uygur döneminde bu dinlere ait terimlerde dilde yer almıştır. Örneğin Gökkinine ait din adamı, büyücü niteliğindeki kam’ın yanı sıra Budizm’e ait ve Sankristten gelen bodisavat ya da bodhisatv ‘Budha olacak kimse Sogdcadan tamu ‘cehennem’, frişti ‘melek, elçi’gibileri bu metinlerde görülür. Ayrıca bu dinlerin kavramlarından birçoğu çevrilerek dile aktarılmıştır. Türklerin İslamiyet’i benimsemesinden sonra bu dinin kavramlarından büyük bir bölümü Arapçadan olduğu gibi alınmış (Allah, Kuran, mümin, hac, ibadet...), bir bölümü ise kanalıyla dile getirilmiştir. Örneğin namaz, oruç, çeviri olarak aktarılan oruç tutmak gibi. Bu durum ilişki sözleri olarak adlandırılan kalıp sözlere de yansıyor, Türkçede geniş bir yer tutmaktadır. Örneğin, Allah razı olsun, Allahaismarladık gibi. Yine Aksan’a göre, temel söz varlığı dışında kalan diğer soyut ve somut kavramları yansıtan dilin bir başka sözcükleri de çağlar boyunca değişebilir, yeni kavramlar kazanabilir.

2.2.1.5.2. Yabancı sözcükler

Toplumlar birbirleriyle siyasi, kültürel, ticari ve sanat ilişkileri bakımından etkileşim hâlinindedir. Bu etkileşim ilişki içerisindeki toplumların dillerine de yansımaktadır. Dile yansıyan bu sözcüklerin bir kısmı söz konusu toplumun fonetiğine uyup benimsenirken, bir kısmı da kendi dillerindeki fonetik yapıyı korumaktadır. Ünalın (2010) bir dilden alınan yabancı öğeleri iki bölümde incelemektedir:

1. Sözcük biliminde alışılmış terimleriyle yerleşmiş yabancı sözcükler, bir dilin ses eğilim ve kurallarına uymuş, yabancılığı artık belli olmayan öğeler. Farsça kaynaklı kösele, çerçeve; Arapça kaynaklı sabun, surat, sandık; Hollandaca kaynaklı ortanca (hortensie) gibi öğelerdir.

2. Yerleşmiş yabancı sözcükler olarak nitelediğimiz örnekler ise dilin ses eğilim ve kurallarına uymayan, yabancılığını hemen belli eden, Türkçedeki oksijen, lokomotif, develüasyon gibi sözcüklerdir.

2.2.1.5.3. İkilemeler

İkileme, anlamı güçlendirmek için aynı sözcüğün yinelenmesi, anlamları birbirine yakın, karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran sözcüklerin yan yana kullanılmasıdır. Aksoy (2001)'un tanımı da bununla hemen hemen aynıdır: Aynı sözcüğün yinelenmesi, anlamları yakın ya da karşıt, sesçe benzer sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşan sözcük kümelerine ikileme denir. Özdemir (2000), ikilemeyi aynı sözcüğün yinelenmesi ya da anlamları birbirine karşıt ya da yakın olan sözcüklerin yan yana kullanılması olarak tanımlamaktadır. İkilemeler, anlatımı güçlendirir, renklendirir, kavramların incelikte yansıtımını sağlar. Öyle ki dilimizin söz varlığını oluşturan söz değerleri arasında başlı başına bir bölge oluşturduğu gibi, atasözlerimiz, deyimlerimiz içinde de yer alır. İkilemelerin oluşmasında ses benzerliğinin, ses güzelliğinin önemli bir etkisi vardır. İkilemeyi kuran sözcüklerin çoğu ya ön ses ya da son ses yönünden birbirlerine benzerler.

Aksan (2005) da ikilemelerin Türkçenin kendine has bir özelliği olduğunu diğer dillerde yok denecek kadar az olduğunu belirtmektedir. Türkçenin en yaygın, en tipik ve tarihinin her döneminde, her lehçesinde görülen bir özelliği, ikilemelerin bol bol kullanılmasıdır. Bir kavramı daha etkili bir biçimde anlatmak, pekiştirmek için onun iki sözcükle dile getirilmesi biçiminde görülen bu eğilim başka dillerde, Türkçeye karşılaştırılamayacak derecede azdır. Latin yazınında birkaç ikilemeye rastlanır; ancak Korecede ve bir ölçüde Japoncada ikilemeler daha sık kullanılmaktadır. 15-20 yıl önce “entel dantel, dizge düzen, tırı vırı, laga luga, makara tukara...” gibi ikilemelerin hiçbiri Türkçede yoktu; ama bugün bu yapılar kullanım alanındadır. İkilemeler bağlamında böylesi bir süreç dünyanın hiçbir dili için söz konusu değildir (Akyalçın, 2008). Demek

ki Türkçenin bir anlatım gücü, kullanım zenginliği olan, başka dillerde çok az rastlanılan ikilemelerin yeni kalıpları, dilin canlı bir varlık olması özelliği gereği her geçen gün söz varlığına katılmaktadır. Böylece söz varlığına ikilemeler, anlamın ötesinde estetik de katmaktadır. Anlamı pekiştirerek güçlendirmenin yanında sözü akıcı ve ahenkli de kılmaktadır.

2.2.1.5.4. Deyimler

Deyim “En az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır.” (Çotuksöken, 1988).

Aksoy (1997), deyimlerin belli başlı özelliklerini şöyle sıralar:

a. Deyimler kalıplaşmış ifadelerdir. Bu, sözcüklerinin, eş anlamlıları ile de olsa, değiştirilemeyeceği anlamına gelir. Bu nedenle ‘kara gün dostu’ yerine ‘siyah gün dostu’ denilmez.

b. Deyimlerin anlatımı özlü ve ilgi çekicidir: ‘kazan kaldırmak’, ‘göz gözü görmemek’ gibi.

c. Deyimler, genellikle birden fazla sözcükten oluşan gruplardır. Ancak bu konuda dil bilimciler farklı görüşler içindedir. Aksoy (1997) deyimlerin en az iki sözcükten ibaret olduğunu söylerken ,Aksan (1998) ‘akşamcı, kaşarlanmış, sudan, gözde, gedikli’ gibi örnekleri tek sözcükten oluşan deyimler olarak kabul eder. Bunun yanında cümle hâlinde olan deyimler de vardır.

ç. Cümle hâlinde olan deyimler atasözleri ile karıştırılabilmektedir. Deyimlerin atasözlerinden farkı, bir hüküm belirtmemesi, genel kural niteliğinde olmayıp bir durumu, kavramı hoş, dikkat çekici bir anlatımla ifade etmeye çalışmasıdır. Atasözleri ise ders ve öğüt verme amacındadır.

Deyimler, farklı şekillerde karşımıza çıkabilir. Bir sözcük grubunun deyim olup olmadığını anlamak için deyim türlerine bakmak faydalı olacaktır (Aksoy, 1997):

a. Deyimlerin en önemli kısmını sözcükleri mecaz anlamda kullanılanlar oluşturur: ‘abayı yakmak’, ‘çantada keklik’, ‘kan ağlamak’ gibi.

b. Bazı deyimler, iki yargıdan oluşur ve kendi içinde kafiyelidir: “Anca beraber, kanca beraber.”, “Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur.”, “O hacı bu hacı, kim olacak boyacı.” gibi.

ç. Bazı deyimler ise öykü ya da konuşma şeklinde olur: “– Tencere dibin kara – Seninki benden kara.”, “Deveye, boynun eğri, demişler; nerem doğru ki, demiş.” gibi.

d. Bir öyküye ya da bir olaya dayanan deyimler de vardır: “Baklayı ağzından çıkarmak”, “Ye kürküm ye.”, “Buyurun cenaze namazına.” gibi.

e. Bir kısım deyim ise adet, inanış ve gelenekleri bildirir: “Ahret kardeşi olmak”, “Söz kesmek”, “Vebali boynuna” gibi.

f. Bazı deyimler anlatım güzelliği düşünülmeyle oluşturulmuştur: “Canı sağ olsun.”, “o gün bu gün”, “boğaz tokluğuna” gibi.

g. Bazı deyimler de eksilteli anlatım şeklindedir: “er geç” (erken ya da geç olarak), “kan kırmızı” (kan gibi kırmızı), “ne fayda” (ne faydası var) gibi.

ğ. Aynı sözcüğün tekrarlanması dışında bir kısım ikileme de deyim kabul edilir: “konu komşu”, “bet beniz”, “kaba saba” gibi.

h. Bir sözcükle yardımcı eylemden oluşan söz grupları, bu sözcükler bir arada kullanıldığında yeni bir anlam ortaya çıktığı için deyim kabul edilir: “damarına basmak”, “çekip gitmek”, “oruç tutmak”, “yatağa düşmek” gibi.

2.2.1.5.5. Atasözleri

Atasözleri, eski tabiriyle darbimeseller, “bir ulusun geniş halk kitlelerinin yüzyıllar boyunca yaşadığı deneyim, gözlem ve bunlardan doğan düşüncelere dayanan; genel kural ve düstur niteliği taşıyan veya bir doğruyu ortaya koyan; söyleyeni unutulduğu için halkın ortak malı olan (anonim); kısa, özlü ve kalıplaşmış; içinde yargı (hüküm) bulunan bir tümce değerindeki sözlerdir.” (Aktaş, 2004, s.13).

Türk kültürü içerisinde atasözlerinin kutsal ve inandırıcı bir yeri vardır. Atasözleri, toplumun ortak düşünce, kanı ve tutumunu yansıtır; insanlara yol gösterir.

Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıdır. (Aksoy, 1997).

Atasözleri, Türkçenin gücünün, güzelliğinin, kıvraklığının en güzel örneği olmakla birlikte; içinden çıktığı toplumun görüşü, duyusu, düşüncüsü, eleştirisi ve özlemidir. Geçmiş ile bugün arasında köprüler kurarak kültür aktarımı yapar (Sertel, 2006).

Aksoy (1997), atasözlerinin özelliklerini şöyle açıklamıştır:

a. Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Bir atasözünün sözcükleri başkalarıyla değiştirilemez, söz diziminin şekli de bozulamaz. “Derdini saklayan derman bulamaz.” atasözünde ‘derman’ yerine ‘ilaç’ sözcüğü konulamayacağı gibi, “Çalma elin kapısını, çalarlar kapını.” atasözü de “Elin kapısını çalma, kapını çalarlar.” şeklinde söylenemez.

b. Atasözleri az sözcükle çok şey anlatır, kısa ve özlüdür, çoğu bir, iki cümleden oluşur: “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.”, “Hamama giren terler.”, “Besle kargayı, oysun gözünü.” gibi.

c. Bazı atasözleri sosyal olayların uzun bir gözlem ve deneme sonucu nasıl olduklarını anlatır: “Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.”, “Minareyi çalan kılıfını hazırlar.”, “Parayı veren düdüğü çalar.” gibi.

ç. Atasözleri doğa olaylarının oluşumunu da aktarır: “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.”, “Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden.” gibi.

d. Atasözlerinin bir kısmı, toplumsal olayların oluşunu anlatırken insanlara ders de verir: “Ağlamayan çocuğa meme vermezler.”, “Öfke ile kalkan zıyan ile oturur.” gibi.

e. Denemelere ve mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlâk dersi ve öğüt veren atasözleri de vardır: “Ayağını yorganına göre uzat.”, “Bugünün işini yarına bırakma.” gibi.

f. Bazı atasözleri de bilgelik gösterilerek öğüt verir, yol gösterir. “Korkunun ecele faydası yoktur.”, “İş olacağına varır.”, “Ölüm ile oç alınmaz.” gibi.

g. Bazı atasözleri de töreleri ve gelenekleri bildirir: “Kızını dövmeyen dizini döver.”, Kız beşikte, çeyiz sandıkta.” gibi.

ğ. İnanışları bildiren atasözleri de vardır: “Baykuşun kısmeti ayağına gelir.”, “Akacak kan damarda durmaz.” gibi.

h. Bazı atasözlerinin birkaç şekli ya da bölgelere göre değişebilen şekilleri vardır: “Denize düşen yılana sarılır.” atasözünün “Denize düşen yosuna sarılır.” şekli de kullanılır. “Keskin sirke kabına zarardır.” atasözü ise bazı bölgelerde “Keskin sirke küpüne zarardır.” şeklinde yaygındır.

2.2.1.5.6. İlişki sözleri (Kalıp sözler)

İlişki sözleri , toplumsal ilişkiler sırasında söylenmesi gelenek hâlini almış sözlerdir. Türkçe ilişki sözleri açısından oldukça zengin bir niteliğe sahiptir. “Bereketli olsun!”, “Kolay gelsin!”, “Hayırlı işler!” gibi.

Aksoy (1997), birtakım dualar, beddualar, sövgüler, bilmeceler ve tekerlemelerin de kalıp sözler olduğunu ifade eder: “Camı sağ olsun.”, “Allah cezasını versin.”, “Çok yaşa.” gibi. Aksan, bunlardan deyim özelliği gösterenlerin deyim sayılabileceğini de ekler: “Eline sağlık”, “Gözünü toprak bürsün.” gibi.

Türkçede insanın kişisel ve toplumsal ilişkilerinde, günlük yaşamda kullandığı günaydın, geçmiş olsun, teşekkür ederim gibi kalıp sözlerde, başka dillerde pek rastlanmayan geniş bir söz varlığı vardır. Örneğin, bir iş yapmakta olan kimseye yaklaşıldığında söylenen kolay gelsin, birinin çocuğunu severken Allah bağışlasın denmesi, çocuğu dünyaya gelenleri kutlarken güle güle büyütün, analı babalı büyüsün kalıp sözünün kullanılması, çocuğun anne ve babasıyla büyümesi dileğini yansıtan Allah dört gözden ayırmasın sözü bunlar arasındadır. Çocuklarından söz eden bir kimsenin ellerin(iz)den öper demesi de alışılmış örneklerdendir. Bir hastaya iyilik eden, yardımcı olan ya da bir yararı dokunan kimseye ellerin(iz) dert görmesin, su verenlere su gibi aziz ol, su verenlerin çok olsun denmesi yine Türkçeye özgü ilişki sözlerdendir. Bir yere giden, ayrılan bir kimseye söylenen güle güle, yeni bir giysi giyenlere güle güle giy(in) biçiminde, yeni ev alan ya da yeni bir eve taşınanlara güle güle oturun biçiminde söylenmekte, hele hele güle güle oturun’a gitmek gibi bir deyim başka dillerde rastlanmamaktadır. Hitap biçimleri ve hitap davranışlarıyla iç içe olan bu konu toplumsal dil bilimin ilgi çekici sorunlarından biri olup son zamanlarda yabancı dil

öğrenimi alanıyla da ilgisi dolayısıyla çok önem kazanmıştır. Bir yabancı dil öğrenilirken, o dili konuşan toplumun kültürünü, insanlar arasındaki davranış biçimini, değişik durumlarda söylenmesi gerekli sözleri, tepki tarzlarını, hitap yollarını ve davranışlarını da tanımak gerekir (Aksan, 2005). Ana dilinden farklı bir dil öğrenilirken bu sözler kolayca anlamlandırılmaz. İngilizce öğrenmeye yeni başlamış bir Türk rica ederim ya da bir şey değil karşılığı olan “you’re welcome” sözünü “sen hoş geldin” olarak anlayacak ve sözün ne yansıttığını anlamlandıramayacaktır. Özdemir (2000) de bir ülkenin dili öğrenilirken bu sözlerin kolayca anlamlandırılmadığını belirtmiştir. Bu, Türkçe için de böyledir. Sözelimi Türkçeyi dil bilgisi kitaplarından çok iyi öğrenmiş bir kimse, Allah dört gözden ayırmasın, Allah acısını unutturmasın sözlerini duyduğunda şaşırarak, anlamayacaktır. Çünkü hangi nedenle kullanıldığını ayıramayacaktır. Hemen her dilde ve her toplumda kalıp sözler vardır. Bunlar genellikle birbirinden ayrılır. Ancak dinsel içerikli kalıp sözler özellikle dilin törensel kullanımına dayandığı için bunlar arasında kimi benzerlikler görülmektedir. Bir ölüm olayı karşısında başsağlığı dilemede kullanılan şu örneklerde olduğu gibi: Türkçe: Tanrı sizlere ömür versin, Almanca: Gott erhalte euch am Leben. Aksan (2006a) da Türkçede geniş bir yer tutan kalıp sözlere bakıldığında da bunların büyük ölçüde İslamlik terminolojisinden, özellikle “Allah” kavramından yararlandığının görüldüğünü “Allahaismarladık, Allah razı olsun, Allah lâyığını versin” örnekleriyle açıklamıştır.

Toklu (1995), Türkçedeki kalıp sözleri şöyle sınıflandırmıştır:

- a. Nezaket bildiren kalıp sözler
- a. Selamlaşmada kullanılan kalıp sözler
- b. Tanıştırmada kullanılan kalıp sözler
- c. Vedalaşmada kullanılan kalıp sözler
- d. Ricanın kibarca aktarılması
- b. İyi dilekleri anlatan kalıp sözler
- a. Belirli günler için iyi dilekleri iletmede kullanılan kalıp sözler
- b. Doğumu kutlamada kullanılan kalıp sözler
- c. Evliliği kutlamada kullanılan kalıp sözler
- d. İyi dilekleri ileten kalıp sözler (Geçmiş olsun dileklerini ileten ve hapsirınca kullanılan kalp sözler)
- e. Türk kültürüne özgü diğer bazı durumlarda kullanılan kalıp sözler

- c. Başsağlığı dileklerini ileten kalıp sözler
- d. Şükran duygularını ileten kalıp sözler
- e. Özür dilemede kullanılan kalıp sözler
- f. Yemek yerken ve içki içerken kullanılan kalıp sözler
- g. Konuşma sırasında kullanılan kalıp sözler
- h. Yönlendirme amaçlı kalıp sözler
- a. Gözdağı vermeye yönelik kalıp sözler
- b. Yatıştırmaya yönelik kalıp sözler
- i. Yorumlamaya yönelik kalıp sözler
  - a. Şaşkınlığı belirten kalıp sözler
  - b. Yadsımayı ve eleştirmeyi belirten kalıp sözler
- c. Kuşkuyu belirten kalıp sözler
- d. Umursamazlığı belirten kalıp sözler
- e. Gündelik olayları yorumlamaya yönelik kalıp sözler
- f. Batıl inançları yansıtan kalıp sözler
- j. Olumsuz duyguları yansıtan kalıp sözler
  - a. İlişkinin kesilmek istendiğini belirten kalıp sözler
  - b. Küfür ve ilenmeler
  - k. Farklı diğer durumlarda kullanılan kalıp sözler

2.2.1.5.7. Kalıplaşmış sözler

Kalıplaşmış sözler de Türkçenin söz varlığı içinde yer alan öğelerdendir. Her dilde kalıplaşmış sözlere rastlamak mümkündür. Ünlü kişilerin, sanatçıların, düşünürlerin belli bir olay karşısında söyledikleri dilden dile yayılarak evrenselleşmiş sözlerdir. Bu duruma örnek olarak, Kanuni'ye ait "Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" cümlesi verilebilir (Ünalın, 2010). Aksan, kalıplaşmış sözlerin bir dilin söz varlığında ya özgün biçimiyle ya da çoğu zaman olduğu gibi çevrilerek yerleşmiş durumda görüldüğünü belirtir. J. Caesar'ın "Sen de mi Brütüs?", Sinoplu Diogenes'in "Gölge etme, başka bir ihsan istemez(m)" sözleri Türkçeye çevrilerek aktarılmış kalıp sözlere örnek olarak gösterilebilir (Aksan, 2006a).

2.2.1.5.8. Terimler

Söz varlığının başka bir alanı ise terim anlamlı sözcüklerdir. “Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah.” (TDK, 2005a), “İlim, teknik, sanat, ticaret, spor gibi özel alanlarda kullanılan, genellikle belirli bir tek kavramın, nesnenin, olayın veya durumun karşılığı olan kelime.” (Topaloğlu, 1989), “Bilim, teknik, sanat, spor, zanaat gibi çeşitli uzmanlık alanlarının kavramlarına verilen sınırlı ve özel anlamdaki ad.” (Korkmaz, 2003) şeklinde tanımlanan terimler, dilbilgisi ve söz dizim bakımından dildeki herhangi bir sözcükten ayrı sayılmasa da, anlam bakımından karmaşık bir içeriğe sahiptir. Tek bir sözcük olmasına rağmen bu kavramlar, bazen başlı başına bir cümle özelliğini ve görevini taşırlar.

Terim kavramı için kesin bir sınır çizme olanağı yoktur. Bununla birlikte terimlerin genel nitelikleri şu şekilde özetlenebilir (Zülfikar, 1991):

a. Terimler genel olarak tek anlamlı öğelerdir: üçgen (geometri terimi), toplardamar (tıp terimi), çekim (dil bilgisi terimi) gibi.

b. Terimler türetilirken, yeni beliren ya da yerleştirilmek istenen kavramlar karşılanırken şu yollara başvurulmaktadır:

- Dilin kendi öğelerine yeni anlamlar yükleme yoluyla: köprü (dişçilik terimi), diş (marangozluk terimi) gibi.

- Birleşme yoluyla: tekel, bilgisayar, atardamar gibi.

- Dilin unutulmuş, bazen de lehçe ve ağızlarında yaşayan öğelerinin yeniden canlandırılması yoluyla: nicelik, nitelik, alan, tanık gibi.

- Başka dillerden çeviriler yoluyla: fizik ötesi, bilim kurgu, ısıölçer gibi.

- Dilin kendi kök ve ekleri ile türetme yoluyla: saplantı, asalak, önlem gibi. Türetme yolu dillerin kendilerine yeterli bir kültür diline dönüştürülmesi için en geçerli ve en gerekli yoldur.

c. Terimler bazı yönleri ile genel dilde kullanılan öteki sözcüklerden ayrılırlar. Terim dışında kalan herhangi bir sözcük bir cümlede, yanında bulunduğu sözcüklere göre anlamca ve görevce değişikliğe uğrayabilecekken, terimlerde böyle bir durum söz

konusu olmaz. Terimlerin anlamları sabittir ve cümle içinde olsa bile değişik anlamlarda kullanılamaz.

ç. Terimler halkın söz varlığında yer almaz ama halk ağzında kullanılıp da sonradan terim özelliği kazanmış sözcükler vardır. Öte yandan halk arasında çeşitli sanat erbabının (kuyumcu, demirci gibi) kullandığı, o sanata ait sözcükler terim sayılır.

d. Gündelik dilde sık geçen bir sözcüğün terim olarak kullanılması söz konusu olabilir. Çünkü sözcüklerin temel, mecaz ve yan anlamlarının dışında bir de terim anlamları vardır. “Bunda benim bir suçum yok.” cümlesinde ‘suç’ sözcüğü ‘kabahat’ anlamındadır. Hukukun “kanunlara aykırı davranış, cürüm” diye tanımladığı ‘suç’ ise terimdir.

2.2.1.5.9. Çeviri sözcükler (çeviri ögeler)

Toplumsal ilişkilerin çeşitli şekillerde dile tezahürüyle oluşan çeviri sözcükler, diller arasında en geniş yer tutan unsurlardır. Ünalın (2010) söz konusu etkileşim sırasında sözcüklerle birlikte kimi zaman ilgili dilin kurallarının da alındığını vurgulamaktadır. Aksan(2006a), çeviri ögelerin; “bir yabancı dilden olduğu gibi ya da bir bölümüyle çevrilen, yabancı dildeki örneğine benzetilerek dilde oluşturulan sözler, sözcük öbekleri ve benzerlerini içerdiğini belirtir. Çeviri sözcükler aşağıdaki şekillerde karşımıza çıkabilir:

2.2.1.5.9.1. Tam çeviri sözcükler

Yabancı dildeki bir ifadenin birebir tercümesi ile oluşan sözcüklerdir. Kapak kızı (İng. cover girl), yuvarlak masa toplantısı (İng. roundtable meeting), ölü mevsim (Fr.morte saison) örneklerinde olduğu gibi. Tam çeviri sözcüklere genellikle terim oluştururken başvurulur. Hatta özel bir kullanım içeren bazı ifadelerin birçok dilde, çevrilerek karşılandığı görülmüştür: 2. Dünya Savaşı sırasında W. Churchill’in doğu bloku ülkeleri için kullandığı İngilizce ‘iron curtain’ benzetmesi, birçok dilde çeviri karşılıkları ile yerleşmiştir: Türkçede ‘demir perde’, Almandada ‘eiserner Vorhang’.

2.2.1.5.9.2. Yarı çeviri sözcükler

İki ögeden oluşan ifadelerin bir ögesinin çevirisinin yapılarak, ötekinin olduğu gibi aktarılması ile oluşan sözlerdir. İngilizce ‘to break record’un ‘rekor kırmak’ şeklinde çevrilmesi gibi.

2.2.1.5.9.3. Bağımsız çeviri sözcükler

Yabancı ögelerin dilde onları aşağı yukarı karşılayan sözlerle çevrilmesi ile oluşan sözcüklerdir. Fransızca ‘baş, başkan’ anlamındaki ‘chef’ sözcüğü ile ‘yapıt’ anlamındaki ‘oeuvre’ sözcüklerinden kurulmuş olan ‘chef d’oeuvre’ tamlamasının Türkçede ‘baş yapıt’ tamlaması ile karşılanması gibi.

2.2.1.5.9.4. Anlam etkilenmesi

Yabancı bir örneğe göre yerli ögelerdeki anlamın başkalaşması ya da çeşitlenmesi. ‘Yıldız’ sözcüğü, İngilizce karşılığı olan ‘star’ sözcüğünden anlamca etkilenerek ‘tanınmış, parlak sinema sanatçısı’ anlamını da kazanmıştır. Bunların dışında, yabancı dildeki örneğine göre türetilen sözcükler (Arapça ‘halik’ ve ‘mahluk’a benzetilerek ‘yaratan’ ve ‘yaratılmış’ sözcüklerinin türetilmesi gibi.) ile bir çeviri ögenin sadeleştirilerek kullanıldığı örnekler de (Fransızca ‘jugement 40 de valeur’ ifadesinin ‘efkar-ı umumiye’ şeklinde çevrilmesi, daha sonra da ‘kamuoyu’ olarak sadeleştirilmesi örneğinde olduğu gibi.) mevcuttur (Aksan, 2003)

2.3. Söz Dağarcığı

2.3.1. Tanımı ve kapsamı

Maksim Gorki, fırıncı çıraklığı yıllarında Tolstoy’un bir hikâyesini okurken, öylesine kendinden geçer ki acaba kâğıdın içinde büyülü bir şey mi var diye havaya kaldırır, bakar. Tabii beyaz sahife üzerinde siyah harflerden başka bir şey göremez.

Fakat saf fırıncı çırağını büyüleyen üzerinde yazılı kara harflerden başka bir şey değildir.

Harfler, seslerin işaretleridir. Sözcükler ise seslerden mürekkeptir. Yazılı veya sözlü işaretlerle, göz önünde bulunmayan her şeyi göz önüne getirebilir, ölüleri diriltebilir, ağaçları konuşturabilirsiniz. Bu büyü değildir de nedir? (Kaplan, 1996).

Dili büyülü kılan, harf dolayısıyla sözcük dediğimiz birtakım şekillerin, bütün bir dünyayı anlatmadaki gücüdür. O şekillere koca bir dünyayı sığdıran, dile değer katan ise o dili konuşan insanlardır. Maksim Gorki'yi büyüleyen siyah harfler, Tolstoy tarafından yazıldığı için büyüleyicidir. Peki, kiminin dilini bu derece güzel, kiminkini de anlamsız ve rahatsız edici kılan özellik nedir?

Yazarların, şairlerin birbirine karşı üstünlüğünü meydana getiren önemli nokta bu kelime haznesidir (söz dağarcığıdır). (Özön, 1954).

Vardar, sözcük dağarcığını (Alm. Wortschatz, Fr. Vocabulaire, İng. Vocabulary) bir bireyin kullandığı ya da bir bütüncede yer alan sözcüklerin tümü olarak tanımlamaktadır (Vardar, 2002).

Sözcük dağarcığı, bireyin öğrenme yaşantısı sonucunda bellekte depolanan birikimi ifade etmektedir (Güleryüz, 2003).

Dil denilen olayın var olduğu, konuşmanın mümkün olduğu her yerde, olguların parçalanması ve seslenmelerin onlara bağlanması bakımından küçük veya büyük bir insan grubu aynı durumda bulunur. Bunlar bir dil topluluğu oluşturur ve aynı kelime hazinesine sahiptirler (Porzig, 2003).

2.3.2. Söz dağarcığı gelişimi

Özçelik (1988), söz dağarcığının yaşlara göre gelişimini ortaya koymaya çalışan, bir tane araştırmaya rastladığını belirtir. Keesling ve Bock tarafından yapılan bu araştırmada, 36'sı erkek, 28'i kız olmak üzere 14-17 yaş aralığındaki 64 öğrenci izlenmiş ve elde edilen ölçülerden yararlanılarak söz dağarcığı zenginliğinin yaşa göre gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır. Söz dağarcığının zenginliği açısından, açık bir cinsiyet farkı olmadığı sonucuna ulaşan araştırmacılar, her iki cins için de artışın, yaşın ikinci dereceden bir fonksiyonu görünümünde olduğunu tespit etmişlerdir

Sözcük sayısı en fazla iki ve beş yaşları arasında artar, daha sonra bilinen sözcüklerin sayısı çok da hızlı olmayan bir artışla devam eder. İki yaşındaki çocuk ortalama 50 kadar sözcük bilir. Bir sene sonra, üç yaşındayken çocuğun bildiği sözcük sayısı 1000 civarındadır. Beş yaşındaki bir çocuk ise 2000 kadar sözcük bilmektedir (Cüceloğlu, 1997).

İlk beş yaş içinde büyük bir hızla ilerleyen söz dağarcığı gelişiminin aşamaları ise şu şekildedir (Özçelik, 1988):

a. İlk yaşlarda çocuğun toplumdaki kullanım ve alanlara uymayan bazı ‘özel’ kavramları onun söz dağarcığını oluşturur. Bir çocuğun ilk kez gördüğü bir aslanı “kedi” olarak adlandırması gibi.

b. İlk yaşlarda söz dağarcığını dış dünyadaki olay, varlık veya durumların duyu organlarını etkileyen yönlerine dair kavramlar, yani somut kavramlar, belirler.

c. Yaş ilerledikçe somut kavramların etkinliği gücünü yitirir ve bunların yerini gözlenebilen ya da gözlenemeyen ayırt edici, tanımlayıcı ya da ölçütsel özellikler taşıyan kavramlar alır.

ç. Sözlü iletişimin başlaması ile söz dağarcığı gelişimi hız kazanır, toplumsal geçerliği olan kavramların kullanımı da artar. Aynı dili konuşan insanların söz dağarcıkları benzerlik göstermeye başlar. Daha sonra belli bilim dallarında uzmanlaşma ile birlikte söz dağarcığında da farklılaşma görülür.

2.3.3. Söz dağarcığı zenginliği

Bir çocuk söz dağarcığını oluşturan sözcükleri, evde ailesinden, sokakta arkadaşlarından, okulda öğretmenlerinden ve aldığı eğitimle kitaplardan, radyo ve televizyondan, özellikle internet erişimi vasıtasıyla bilgisayarlardan öğrenir. Ancak bunların içinde, okul önemli bir misyonu, çocuğa her türlü beklentiye karşılayabilecek ana dili bilgisini edindirmek misyonunu, üstlenir.

Dil, ruhsal bir faaliyet, belli bir varlık türünün ifadesi olarak kabul edilirse, o zaman öğrencilere kendi kültürlerinin düşünce biçimlerini kazandırabilmek açısından, önce kendi ana dillerini iyice öğretmek gerekmektedir (Yıldız, 2003).

Çocuk, okula başladığında ana dili sözcüklerinden oluşan bir dağarcığa zaten sahiptir. Bu söz dağarcığı, çeşitli sebepler yüzünden, her çocukta farklı özellikler gösterebilir. Bu özellikler; çocuğun zekâ gücü, kız veya erkek olması, aile çevresi (okur-yazarlık, babanın veya evde olanlardan birinin işi gücü, bir büyük annenin olması vb.), bulunduğu yer (şehir, kasaba, köy vb.), bulunduğu yerin coğrafi konumu (deniz kıyısı, ova, dağlık, bozkır vb.), iklimi (sıcak, soğuk vb.) olarak sıralanabilir. (Özön, 1954).

Türkçe öğretimi, çocuğun ana dilinin sözcüklerini öğrenmesinde en çok etkisi olan okul faaliyetidir. Türkçe öğretimi bütün öğretim kademelerinin en önemli cephesini teşkil eder. Üniversiteye gelene kadar, ilkokuldan itibaren bütün kademelerde Türkçenin öğretilmesi esastır.

Türkçe öğretimi yalnız Türkçe dersi ile sınırlı olmadığından, okula başlayan çocuğun söz dağarcığı gelişiminde, özellikle farklı alanlarda, hemen bütün derslerin bir katkısı olması beklenir. Söz dağarcığı zenginliği ile okuduğunu anlama başarısı ve dil dersinde, hatta fen bilimleri ve matematik derslerinde de başarılı olma oranı arasında yüksek derecede bir ilişki olduğu çeşitli araştırmalarla belirlenmiştir (Özçelik, 1988).

Oysa günümüzde, okullarda öğrenim gören öğrencilerimizin çoğu zengin bir söz dağarcığına sahip değildir. Bu durum onların kendilerini ve düşüncelerini ifade etmekte zorlanmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle de, yazılı ve sözlü anlatım becerisini de içeren Türkçe dersinde, özellikle kompozisyon yazmada başarısızlığa uğramaktadırlar.

Kendini ifade edemeyen öğrencilerimiz, iletişimde de sorun yaşamaktadır. “Ben de öyle demek istemiştım.” diyen öğrencilerinden yakınan İnci Enginün şöyle devam eder: “Eğer söylenileni karşımızdaki bizim kastettiğimiz anlamdan farklı anlıyorsa burada bir iletişim noksanı var demektir.” (Enginün, 1990). Bunun nedeni de öğrencilerimizin temel söz varlığını kazanamamış olmalarıdır. Oysa “aynı dili konuşan insanların birbirini anlaması için ortak bir kelime servetine ihtiyaç vardır. ...

Temel kelime serveti başlangıç ve bitiş noktalarını dil varlığı bakımından gösterdiği, hedeflenen toplumun niteliklerini de kapsadığı için, nelerin öğretilmesi gerektiğinin çerçevesini belirler.” (Tosunoğlu, 1999).

Öğrenciler ana dili öğrenimleri sırasında, işledikleri metinlerde, konuşma veya yazma sırasında ele aldıkları konularla sürekli yüzleşiyor olmalıdır. Bu sayede, onların

dil anlayışları, kullanımları, konuşurken ve yazarken kullandıkları söz dağarcıkları ve dil ifade becerileri genişleyebilir ve farklılaşabilir (Yıldız, 2003).

Söz dağarcığının gelişip zenginleşmesi hayat boyunca sürer. Okulda, Türkçe derslerinde kazanılan yeni sözcük, deyim, terim vb.nin öğrencinin söz dağarcığına yerleşebilmesi ve anlatımına mal olabilmesi uzun zaman içinde gerçekleşir (Öz, 2003).

Yapılan araştırmalara göre, gelişmiş uygar bir toplum ölçüsü esas alındığında ilkokulu bitiren bir çocuğun 2000 sözcüğü kullanabilir duruma gelmesi gerekir. Oysa ülkemizde ulaşılan en iyi ortalama 500 sözcükle sınırlıdır. Sosyoekonomik bakımdan geri kalmış yörelerimizdeki ilkokul çağındaki çocukların kullanabildikleri sözcük sayısı 200 kadardır. Dünya ölçülerine göre ortaokul düzeyinde öğrenim görmüş çocukların sözcük dağarcığı 4000 sözcük iken, ülkemizde ortaokul öğrencilerinin ulaşabildiği ortalama sözcük dağarcığı 2000'dir. Yine dünya ölçülerine göre lise öğrencilerinin duygu ve düşüncelerini anlatırken kullandıkları sözcük sayısı 5000 iken, ülkemizde lise öğrencileri, bu rakamın ancak yarısına kadar çıkabilmektedirler (Sever, 2004).

İngilizler ve Almanlar, okul öncesi çocuklarına 2000 sözcük, 7-12 yaş grubundaki çocuklarına en az 5000 sözcük öğretmeyi hedeflemektedirler. Bir insanın günlük hayatında azami 3000 sözcük kullandığını, kültürlü bir insanın söz dağarcığında yaklaşık olarak 22000-27000 sözcük bulundurmasının, kullanmasının gerektiğini, kendini yetiştirmiş bir insanın ise 40000 sözcük bilmesi gerektiğini tespit etmişler ve bu bulguları eğitimde hedef göstermişlerdir (Karakuş, 2000'den aktaran Demir, 2006).

Ülkemizde söz dağarcığı hakkında bilimsel ölçütlerde hazırlanmış, geniş kapsamlı bir araştırmanın yapılmamış olması ve söz dağarcığını geliştirme amacını güden bir politikanın belirlenmemiş olması, konu açısından bu ülkeler ile ülkemiz arasındaki farkın oluşmasını sonuç vermiştir.

Batı ülkelerinde, ana dili öğretiminde kazandırılması planlanan sözcüklerin hangileri olduğunu gösteren sözcük listeleri çıkarılmaktadır. Çünkü bu ülkelerde dil, çocuğun düşünce dünyasını, dolayısıyla bir milletin geleceğini şekillendiren en önemli husus olarak görülmektedir. İstenilen insan tipini oluşturma adına ülkeler dil çalışmalarına bir millî politika olarak eğilmektedir. (Tosunoğlu, 1999).

Çocukların söz dağarcığını geliştirmede Enginün(1990) şöyle bir öneri getirir: Çocukların çevreye dikkatleri eğer sağlanabilirse çevre ile kurulan münasebet çocuğun

dil malzemesini artırmasına vesile olur. Bugün çocukların büyük bir kısmı otomobil markalarını çok iyi biliyorlar. Eğer onlar teşvik edilirse balık, çiçek adlarını öğrenmezler mi? Çevrelerindeki birbirine ilk bakışta benzeyen hayvanların, ağaçların çiçeklerin adlarını öğrenen çocuk, dikkatini farklılıkları sezmeye yöneltmez mi? Sait Faik, bir hikâyeciyi değerlendirirken ondan hikâyeci mi olur, daha balıkların adlarını bilmiyor, demişti.

2.3.4. Aktif ve Pasif Söz Dağarcığı

Söz dağarcığımız, anlamını bilip gündelik hayatımızda kullandığımız sözcüklerle, anlamını az çok bilmekle beraber sıkça kullanmadığımız sözcüklerden oluşur (Beyreli vd., 2005). Bu noktada karşımıza iki kavram çıkar: Aktif (etkin) söz dağarcığı ve pasif (edilgen) söz dağarcığı.

Bir kişinin, konuşmalarında ve yazılarında anlamını bilerek kullandığı sözcüklerin toplamına ‘aktif söz dağarcığı’; okuduğu ve işittiği zaman anlamını çıkarabildiği ama kendi cümlelerinde kullanamadığı sözcüklerin toplamına ise ‘pasif söz dağarcığı’ denmektedir (Karakuş, 2000’den aktaran Demir, 2006).

Pasif söz dağarcığı, bireyin dinlerken, okurken anladığı, anlamını bildiği sözcüklerden, aktif (etkin) dil ise bireyin konuşma eylemlerine yansıyan sözcüklerden oluşur (Yapıcı, 2004). Söz dağarcığımızı, sadece gündelik yaşantımızda kullandığımız sözcükler oluşturmaz. Anlamını az çok bildiğimiz ama gündelik dilde kullanmadığımız birtakım sözcükler de vardır. Bunlar, bizim pasif söz dağarcığımızı meydana getirir. Anlamını bildiğimiz ve sıkça kullandığımız sözcükler ise aktif söz dağarcığı kapsamına girer.

Bahsi geçen bilgilerden hareketle söz dağarcığımızın iki yapıdan oluştuğunu söyleyebiliriz. Günay, bu iki yapıyı şu şekilde ifade etmektedir: Sözceleyenin tanıdığı, anlamını bildiği ve sözcesinde kullandığı sözcüklerin tümü etken söz varlığını (fr. *vocabulaire actif*) oluşturur. Etken söz varlığı, konuşanın sözcesinde kullandığı anlamını bildiği sözcükleri belirtir. Aynı durum için etken sözcük (fr. *Mot actif*) terimi de kullanılır. Konuşan kişi etken sözcükleri yalnızca anlamakla kalmaz, kendisini doğal olarak anlatmada herhangi bir zorlama olmadan bu sözcükleri kullanır. Sözceleyen

tanımı ve anlamını bildiği ancak sözcüğünde kullanmadığı listeye ise edilgen söz varlığı (fr. *vocabulaire passif*) denir. Edilgen söz varlığını ya da edilgen sözcüğü (fr. *mot passif*), konuşucu duymuştur, değişik yerlerde okumuştur; ancak ne olduğunu kesin olarak bilmez ve konuşmasında hemen hiç kullanmaz (Günay, 2007b).

Aktif söz dağarcığı alanının pasif dağarcık kümesinde sahip olduğu alan büyüdükçe dil becerilerinin de (konuşma, yazma, dinleme, okuma) gelişeceğini söyleyebiliriz (Beyreli vd, 2005). O hâlde sözcük kazanımının geliştirilmesi sorumluluğunu üstlenen Türkçe derslerinde aktif söz dağarcığının geliştirilmesine dikkat edilmesi gerekliliğinin büyük önem taşıdığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

2.4. Söz Varlığını Geliştirmeye Yönelik Yapılabilecek Bazı Etkinlik Örnekleri

Etkinlik, bir hareket ya da davranışın yöneltmiş bulunduğu hedefe ulaşma derecesidir. Başka bir deyişle; öğrencinin belirlenen hedefe ulaşmada yeterli olup olmadığını gösteren bir ölçüttür. Erişen (1983) belirli amaçlara ulaşmak için eğitim süreci içinde bilginin beceriye, giderek davranışa, alışkanlıklara dönüşmesi gerektiğini belirterek; davranış değişikliğine yol açmamış, beceri ve alışkanlığa dönüşmemiş bir bilginin bir ezber konusu olmaktan, belleğe yük olmaktan öteye gidemeyeceğini ifade eder. Göğüş (1990) de çocuklarda ana dillerini geliştirme aynı zamanda “beceri kazandırma” olduğunu belirttikten sonra becerinin de “yaparak” kazanılacağını savunur. Ana dili de konuşarak, yazarak, okuyarak geliştirilir. Ana dili eğitimi, bir beceri kazandırma ise, bu eğitimin yöntemi de “etkinlik” olacaktır. Bu iki görüşün ortak noktasından yola çıkılırsa; öyleyse öğretmene düşen görev sadece öğrenciye bilgi öğretmek değil, beceri de kazandırmak olmalıdır. Türkçe programının “etkinlik”lere ağırlık vermesi programın gücünü ve kalitesini artıran bir özelliğidir. Bu etkinlikler, içeriğine ve amacına uygun sözcüklerle adlandırılmış ve kazanımlarla eşleştirilmiştir. Ayrıca öğretmen dilerse daha etkili olacağını düşündüğü başka bir etkinliği de yapabilir. Ancak etkinlik her şeyden önce bir somutlaştırmadır. Bu etkinliklerle öğretmen, bilgilerin gerçek hayattaki yansımalarını ve işlevselliğini öğrenciye gösterir ve onun kalıcı davranışlar kazanmasını sağlar (Demir, 2009). Türkçe Eğitim Programı(1-5. Sınıflar) öğretmenin dersle ilişkilendirerek etkinlik yapmasına oldukça elverişli bir programdır. Ancak etkinlikler yapılmadan önce iyi planlama yapılmalı ve gerçekten

hedefe ulaşmaya ne kadar yardımcı olabileceği sorgulanmalıdır. Etkinlikler, kazanımlarla beraber hedefine uygun yapıldığında öğrenci öğrendiği bilgiyi soyuttan somuta aktarabilecektir. Öğrencinin öğrendiği, kalıcı bir bilgi olacaktır. İlköğretim birinci kademe Türkçe Programında söz varlığını geliştirmeye yönelik başlıklar varken ikinci kademe Türkçe Programında böyle bir başlık söz konusu değildir. İkinci kademede kazanımlara uygun etkinliklerle söz varlığını geliştirme hedeflenmektedir. Akyol ve Temur (2007) bu konuya dikkatleri şöyle çekerler: İlköğretim birinci kademe öğretim programının benimsediği öğrenme öğretme sürecinde doğrudan sözcük hazinesini geliştirmeye dönük anahtar sözcükler, bilinmeyen sözcükler, söz varlığını geliştirme, söz varlığını kullanma başlıkları bulunmaktadır. Bu başlıklar öğretim programında ele alınan kazanımların dışında öğrencilerin sözcük hazinesini geliştirmeye dönük yeni bir ortam sunmaktadır. Bu etkinlikler değişen tema, konu, metin vb. göre farklı şekillerde düzenlenebilir. Anahtar sözcükler, bir metni işlemeden önce öğrencileri konu hakkında düşündürmeye yarar. Bilinmeyen sözcükler, dinleme ve okuma sürecinde öğrencilerin belirledikleri sözcüklerdir. Öğretim programında bu aşamada doğrudan anlamın öğrenciye söylenmesi değil; öğrencilerin anlama farklı yollardan (tahmin, arkadaşlarıyla tartışma vb.) ulaşması beklenmektedir. Söz varlığını geliştirme başlığı ise öğretim programında bulunan kazanımların etkinliklere dönüştürülmesini sağlar. Söz varlığını kullanma ise öğrenme öğretme sürecinde sözcük hazinesi çalışmalarının son aşaması olarak değerlendirilebilir. Bu aşama öğrencilerin bir Türkçe dersinde öğrendikleri yeni sözcük ve kavramları yazılı ve sözlü anlatımlarda kullanabilecekleri bir ortamı betimlemektedir. İlköğretim ikinci kademe Türkçe öğretim programının benimsediği öğrenme-öğretme sürecinde birinci kademe programında olduğu gibi doğrudan sözcük hazinesini geliştirmeye dönük başlıklar bulunmamaktadır. Ancak sözcük hazinesini geliştirmek ve programda belirtilen kazanımları gerçekleştirmek amacıyla öğrenme öğretme sürecinde pek çok farklı etkinlik tasarlanabilir. Holden tarafından geliştirilen ilişkilendirici, parmak ve gruplama yöntemleri doğrultusunda etkinlikler yapılabilir (Holden 1999'dan aktaran Akyol, 2008):

1. İlişkilendirici yöntem: Ön bilgilerden hareket ederek gerçekleştirilen bir etkinliktir. Görsel öğeler de bu etkinliğin bir parçası olmalıdır. Örneğin, “kara iklimi” kavramının kazandırılması amacıyla “Bu iklimde kışlar soğuk olur.” cümlesi

kullanılıyorsa soğuk havayı çağrıştıran bir resim gösterilmelidir. Buna bağlı olarak öğrencilere böyle bölgelere gezi yapıp yapmadıkları sorularak devam edilir. Kendi çevrelerindeki hava şartlarıyla o bölgedeki hava şartlarını karşılaştırmaları istenir.

2. Parmak yöntemi: Hatırlatmayı kolaylaştırmak adına kullanılabilir. Örneğin, haftanın günleri, yılın ayları öğrenilirken her parmak bir günü ya da ayı temsil edebilir.

3. Gruplama yöntemi: Gruplar halinde öğrenilenler daha kolay kavrandığından yeni öğrenilen sözcükler gruplara ayrılarak genel başlıklar altında toplanılabilir. Taşdemir vd. (2003)'e göre sözcük bilgisi, bir dilin öğrenilmesinde en önemli öğelerden biridir, çünkü sözcük hazinesinin dilin kullanılmasında, yazılıp konuşulmasında önemi büyüktür. Sözcükler, matematikte problem çözmede önemli bir yer teşkil eden formüller gibidir. Formülsüz, matematiksel problemlerin çözülmesi mümkün olmadığı gibi, yeteri kadar sözcük bilgisine sahip olmayan bireylerin de bir dili etkili bir biçimde kullanması, konuşması pek mümkün değildir. Sözcük öğretiminde esas olan, hedef sözcüğün en kısa zamanda, en etkili ve en anlamlı bir biçimde öğrenciye sunulmasıdır. Burada hedef sözcük olarak kastedilen kavram, öğrencinin seviyesine uygun bir konuşmayı anlayabilmesi ve meramını ifade edebilmesi için ihtiyaç duyacağı sözcüktür. Sözcük öğretiminde esas hedef, öğrencinin seviyesine uygun sözcük ya da sözcükler olduğuna göre; öğretmen, öğrenciye gerekli olabilecek sözcükleri seviye seviye tespit edip çalışmalarını bu sözcüklerin öğretilmesi adına plânlamalıdır. Sözcük öğretimi sırasında öğretmen, aşağıda belirtilen hususları göz ardı etmemelidir:

Her öğrenciye yeni öğrendikleri sözcüğü yazabileceği bir sözlük defteri tutturma.

Öğrencilere sözlük aldırma ve sözlük kullanma alışkanlığı kazandırma.

Öğretilen sözcüklere, öncelikle günlük hayatta kullanılan sözcüklerden başlanmalıdır. Günlük hayatta pek kullanılmayan sözcüklerle öğrenciler –özellikle küçük sınıflar- fazla meşgul edilmemelidir. Şayet, okuma parçalarında bu tür sözcükler varsa, üzerinde fazla durulmamalı ve sınavlarda bu tür sözcüklerden sorular sorulmamalıdır.

Öğretilen sözcüklerin anlamları, sözle ifade edilemiyorsa jest ve mimiklerle anlatılmaya çalışılmalıdır. Sözcük bir varlığı ifade ediyorsa onun kendisini veya resmini gösterme yoluna gidilmelidir.

□ Şayet öğretilecek sözcük bir iş, bir hareket veya oluşu karşılıyorsa bu eylem bizzat uygulanmalı veya açıklanmalıdır.

□ Bir sözcük öğretilirken, varsa zıt anlamıyla beraber öğretilmelidir.

□ Üst sınıflarda sözcüğün anlamı öğrencilere cümle içindeki kullanımına bakarak sezdirilmeye çalışılmalıdır.

□ Üst sınıflarda öğretilecek sözcük, birleşik ya da türemiş bir sözcük ise tahlil edilmeli, o kökten başka sözcükler türetilmelidir.

Öğretilen bir sözcüğün unutulmaması ve günlük konuşmalarda kullanılması devamlılığına bağlıdır. Bir sözcüğün şuurlu olarak sözcük dağarcığına yerleştirilmesi aralıklı ve uygun zamanlarda yapılacak tekrarlarla mümkün olacaktır. Bunun için sonraki derslerde daha önce öğretilen sözcükleri hatırlatma, tekrar etme çalışmaları yapılmalıdır. Bu tekrarlar yapılırken sözcük öğretiminde uygulanan oyunlara yer verilmesi, tekrarları zevkli hâle getirecektir. Öğrencilere öğretilen sözcükler, bazen ek çalışmalar yapılmadığından sadece belleklerde kalmakta ve konuşma sırasında kullanılamamaktadır.

Amaç, sözcük öğretmekle birlikte, bir taraftan da öğretilen sözcüklerin kullanılmasını sağlamaktır.

2.4.1. Yazma Etkinlikleri Yoluyla Sözcük Öğretimi

Sözcük öğretimi, yazma etkinlikleriyle paralel götürüldüğünde dahi sınırlılıklar içermektedir. Şu tip yazma etkinlikleri önerilebilir:

□ Öğrenilen yeni sözcükler için bir defter tutturulabilir.

□ Belirli sayıda sözcükler tespit edilir ve her hafta 10-15 yeni sözcük eklenerek seviyeye uygun türlerden mektup, masal, öykü, hatıra, haber vs. yazdırılır.

□ Bir kavram etrafında tahtaya sözcükler ve kavramlar yazdırılır. Öğrenciler, bu sözcük ve kavramlardan istediklerini bireysel ya da sınıfla beraber seçerler. Bu sözcükleri kullanarak metinler yazarlar.

□ Okunan ya da dinlenen bir metinde geçen sözcükler ya da sözcük grupları tahtaya yazılır ve öğrenciler bu sözcükleri ya da sözcük gruplarını kullanarak cümleler kurarlar.

□ Seviyeye uygun bulmacalar çözdürülür.

□ Verilen sözcüklerin kullanıldığı paragraflar yazdırılır.

□ Yeni öğrenilen sözcüklerin anlamları önce tahmin etme yöntemiyle daha sonra da sözlükten bulma yöntemiyle bulunur. Öğrenciler bu sözcükleri kullanarak serbest türlerde yazma çalışmaları yaparlar. İşlenen bir metindeki sözcüklerin öğrenciler tarafından anlamlarının bulunmasının ardından yeni öğrenilen sözcüklerin tümünün kullanılarak yapılacak serbest kompozisyon çalışmasının yararlarını Küçük (2002) şöyle açıklamaktadır: Bu çalışma aynı zamanda bilinmeyen sözcüklerin manalarının öğrencilerce doğru kavranıp kavranmadığını da ortaya çıkarır ki zihinsel olarak çocuk üç aşamada uyarılmış olur. Birincisi sözcüklerin manasını kavrar, ikincisi yaratıcılığını ortaya koyarak bir kompozisyon/metin/paragraf üretir. Üçüncü olarak metin içerisinde anlamı bilinmeyen sözcükleri doğru kullanıp kullanmadığını kontrol etmiş olur. Ancak öğretmen tarafından çocuğa yazacağı metin konusunda hiçbir kısıtlama getirilmemeli, çok saçma, anlamsız şeyler dahi yazmış olsa tenkit edilmemeli, diğer arkadaşlarının yazmış olduğu güzel ve başarılı örnekler okunarak, övülerek çocuk dolaylı yünden teşvik edilmelidir.

2.4.2. Okuma Etkinlikleri Yoluyla Sözcük Öğretimi

Söz varlığını geliştirmenin en önemli yolu “okuma”dır. Bunun için öğrencilere her şeyden önce okuma alışkanlığı ve zevki kazandırılmalıdır. Okuma becerisi geliştikçe söz varlığı da zenginleşecektir. Bu yüzden okuma alışkanlığının doğru bir şekilde kazandırılması, sözcük dağarcığına giren sözcüklerin daha kolay kavranmasını sağlayacaktır. Okuma alışkanlığı aynı zamanda söz varlığını canlı tutar, durağan sözcükleri harekete geçirir. Okuma sırasında kişi, hafızasındaki sözcükleri karşısında görür ve böylece bu sözcükleri görsel olarak da algıladığından unutmaz.

Söz varlığını geliştirmede önemli bir yeri olan “okuma etkinlikleri yapılırken neler yapılabileceğine dair Calp (2007) şu örnekleri vermektedir: Sözcüğün anlamını

sözün gelişinden çıkarma; sözcük bir varlığı ifade ediyorsa önce varlığın kendisini, yoksa, resmini gösterme; sözcüğün temsil ettiği kavramın örneklerini sunma; sözcüğün temsil ettiği kavramın uygun olamayan örneklerini sunma; sözcüğün anlamını sözlük, ansiklopedi ve dipnotlardan buldurma; sözcüğün eş, zıt, yakın anlamlarını vererek birbirleriyle karşılaştırma; soyut sözcük ise tanımından hareketle öğrencilerin sözcük dağarcığına katma; sözcüğün yapısı üzerinde durma; sözcüğün cümle içindeki görevini ve diğer sözcüklerle ilişkisini belirleme yoluna gidilmelidir. Akyol (2008) da öğrencilere kendi kendilerine okumaları için zaman verilmesinin önemine değinir. Öğretmen sınıf içi disiplini sağlayarak herkesin okuma işiyle uğraşmasını temin etmeye çalışmalıdır. Öğrencilere, eğer bilmedikleri sözcükler varsa okurken onları belirtmeleri (altını çizerek, üzerini boyayarak, yuvarlak içine alarak vb.) söylenir. Öğretmenin dikkat etmesi gereken noktalardan birisi de öğrencilerin bilmedikleri sözcükleri belirleme durumudur. Çünkü çocuk bazen gelişigüzel sözcükleri bilinmeyen sözcük diye seçebilir ve öğretmene de ne anlama geldiğini sorabilir. Öğretmen gelişigüzel sözcük seçmeye fırsat vermemelidir.

2.4.3. Dinleme/ İzleme Etkinlikleri Yoluyla Sözcük Öğretimi

Dinleme genel olarak dilin kazanılması ve kullanılmasında önemli bir yere sahip olmakla beraber söz varlığının geliştirilmesinde de en doğal yoldur. Calp (2007) de dil edinimi sürecinde, çocukların sözcük servetinin oluşumunda dinlemenin büyük payı olduğunu destekler. Radyo, TV’de bir konuşmacıyı dinlerken ya da bir sohbet sırasında işitilen yeni sözcükler öğrencilerin dikkatini çeker; bu ilginin sonucu olarak bunlar çocuğun sözcük dağarcığına girer. Şarkı, türkü, masal ve tekerlemeleri dinlemek çocukların sözcük hazinesinin zenginleşmesine katkıda bulunur.

Öyleyse, Türkçe derslerinde öğrencilere yaşlarına uygun türdeki metinler dinlettirilmelidir. Bu dinletiler öğretmenin sesini önceden bir ses kayıt cihazına kaydetmesi şeklinde olabileceği gibi, şairlerin/yazarların kendi sesinden ya da başkası tarafından standart Türkçeye uygun olarak okunmuş olan kasetler, CD’ler olabilir. Türkçe Öğretim Programında dinleme etkinliklerinin yapılırken öğrencilerin dikkat süresinin en fazla 10 dakika olduğunun göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir.

2.4.4. Konuşma Etkinlikleri Yoluyla Sözcük Öğretimi

Dildeki edilgen sözcüklerin, etkin duruma gelmesini sağlayabilecek etkinlikler konuşma etkinlikleridir. Sözcükler, konuşma sırasında kullanıldıkça belleğe yerleşir. Konuşma etkinlikleri edilgen sözcüklerin etkin duruma gelmesini sağlar. Yıldız vd., (2008) sözcük öğretimi amaçlı konuşma etkinlikleri olarak şunları önermektedir: Öğretmen, öğretmek istediği sözcükleri listeler ve listeden seçtiği 10- 15 sözcüğü sınıf içi konuşmalarda öğrencilerin kullanmasını ister. Öğretmen, seçtiği ya da öğrencilere seçtirdiği bir konuyla ilgili önceden oluşturduğu listeden sözcük ve kavramları gruplara ayrılan öğrencilerin seçmesini sağlar. Her bir sözcüğü ya da kavramı bir öğrenci anlatır. Öğretmen, öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmek için öğretilecek listesinden birtakım sözcükleri ya da kavramları tahtaya yazar. Bir olay ya da hikâyenin girişini anlatır. Tahtadaki sözcük ve kavramların kullanılmasını isteyerek öğrencilere olaya ya da hikâyeye tamamlatılır. Öğrencilerin tamamlaması sırasında onların söylediği, o derse kadar öğretmediği sözcükleri tahtaya renkli olarak yazar. Böylece öğrencilerin tamamlamada kullandığı sözcükler de ayırt edilmiş olur.

2.4.5. Beyin Fırtınası Yoluyla Sözcük Öğretimi

Bu etkinlik öğrencilerin eleştirilme endişesi olmadan aklına gelen ilk sözcüğü söyledikleri bir grup çalışmasıdır. Beyin fırtınası sırasında değişik sözcükler ortaya atılabilir. Bu etkinlikte bulunan sözcüklerin niteliğinden çok, sayıca çokluğu daha önemlidir. Türkçe derslerinde söz varlığını yaratıcı yönde geliştirmek için bu teknik farklı şekillerde uygulanabilir:

Meselâ öğrencilere “bardak” sözcüğü verilerek beyin fırtınası yoluyla üretim sürecinde bardakla ilgili sözcükleri (kum, silisyum, cam, su, saydamlık, şekil, fabrika, işçi, ateş gibi) türetmeleri istenebilir veya ikinci derecede camın işlevi ile ilgili sözcükleri (çay, şeker, su, süt, hacim demlik, kaşık, ocak, tüp, ateş, kaynama, buhar, kaynak gibi) bulmaları istenir ve bunlar tahtaya yazılır (Güleryüz, 2001). Beyin fırtınası tekniğinin kullanıldığı etkinlikler de söz varlığının gelişimini hızlandırmaktadır. Tahtaya yazılan bir sözcük, kavram ya da sözcük grubunun öğrenciler üzerinde

çağrıştırdığı sözcükler tahtaya yazılır. Bu sözcükler sınıf tarafından gruplandırılır (Akyol, 2008).

2.4.6. Anahtar Sözcüklerle Çalışma Yoluyla Sözcük Öğretimi

Anahtar sözcükler; okunan ya da dinlenen bir metindeki temel sözcükler, kavramlar ve sözcük gruplarıdır. Bu sözcükler bilinmeden metin iyi anlaşılabilir. Anahtar sözcük olarak seçilenlerin anlamı öğrencilerin bir kısmı ya da tümü tarafından bilinse de o anahtar sözcüğün birden fazla anlamı olabilir. Metnin bağlamından hareketle sözcüğün anlamına bakıldığında öğrencinin bildiği anlamla bu örtüşmeyebilir. Öğretmen mutlaka bu sözcüğün anlamını hem metindeki hem de diğer anlamlarıyla beraber öğrencilere kavratmak için etkinlikler yapmalıdır. Anahtar sözcükler bulunduktan sonra bu sözcüklerden cümleler, bu cümlelerden de paragraflar oluşturulabilir. Güneş (2007) de anahtar sözcükler aracılığıyla öğrencinin zihinsel sözlüğünü geliştireceğini düşündüğü şu etkinlikleri önermektedir: Dinlenen ya da okunan bir metinde önce anahtar sözcük ve kavramlar belirlenmelidir. Çalışma için seçilen sözcük ve kavramlar metin hakkında ipucu vermeli ve yeterli sayıda olmalıdır. Bunlar hakkında öğrencilerin bilgileri, deneyimleri ve düşünceleri saptanmalıdır. Bu amaçla öğrencilere sözcüğün çağrıştırdıkları, anlamı, kullanımı, sözcük resim eşleştirme vb. gibi çalışmalar yaptırılmalıdır. Bu şekilde öğrencinin çeşitli kavramları ve sözcüklerin farklı anlamlarını öğrenmesi sağlanmalıdır.

2.4.7. Sözcüklerin Anlamını Tahmin Etme Yoluyla Sözcük Öğretimi

Anlamı bilinmeyen bir sözcüğün kullanıldığı metin ya da cümledeki yerine göre anlamı tahmin ettirilebilir. Öğrenci sözcüğün anlamını hiç bilmiyorsa bile onu metin içindeki diğer sözcüklerle beraber anlamlandırabilir. Bu çalışma bilinmeyen sözcüklerin anlamının metnin gidişatına göre tahmin edilmesidir. Bir sözcüğün metnin içinde öğrenilmesi en iyi yollardan biridir. Bunu yaparken sırasıyla metin dikkatli okunmalı, anlamı bilinmeyen sözcükler bulunmalı, bu sözcüğün anlamı tahmin edilmeli ve sözcüğün anlamının doğruluğu kontrol edilmelidir. Güneş (2007) de öğrencilerden sözcüklerin anlamlarını kendisinden önce veya sonra gelen sözcüğe, sözcüğün içinde

geçtiği cümleye, metne ve görsellere bakarak tahmin etmelerinin istenebileceğini ve sonrasında da tahminlerinin sözlüğe bakarak kontrol ettirilmesinin zihinsel sözlüğü geliştireceğini ifade eder.

2.4.8. Anlamı Bilinmeyen Sözcüklerle Çalışma Yoluyla Sözcük Öğretimi

Öğrencinin okurken belirlediği sözcükler üzerinde yapılan çalışmalardır. Öğretmen hem tekrarları (bir öğrenci diğer öğrenci ile aynı sözcüğü seçmiş olabilir) önlemek hem de zamanı etkili kullanmak amacıyla bilinmeyen sözcükleri tahtaya yazabilir. Daha sonra bu sözcüklerin anlamına ulaşılması için gerekli ipuçları verebilir.

- Öğrencileri metinle ilgili görsellere yönlendirerek sözcüklerin anlamlarını buldurabilir.
- Sözcüğün içinde geçtiği cümle veya paragrafı okutarak metin ortamında anlamı sezdirmeye çalışabilir.
- Drama veya beden dili etkinlikleriyle sözcüklerin anlamını sezdirebilir.
- Öğretmen kendisi verebilir.
- Doğrudan sözlükten buldurabilir.

Etkili olan, bu yollardan birkaçını birlikte kullandırmaktır. Sözcüğün anlamı doğrudan sözlükten buldurulabilir. Ancak bu güvenilir bir yol olmasına rağmen farklı duyu ve becerilere hitap etme açısından pek etkili olmayabilir (Akyol, 2008).

Söz varlığını geliştirmede “anahtar” ve “bilinmeyen sözcüklerle çalışma” aşamalarında yapılanlarına benzer çalışmaların yanında eklerle sözcük türetme, karşıt ve farklı anlamları buldurma, kavram haritaları oluşturma vb. gibi çalışmalar yapılabilir.

Sözcükler metinden seçilebileceği gibi konuyla ilgili olarak öğretmen tarafından metinde olmayan sözcüklerden de belirlenebilir Güneş (2007) de dinleme ve okuma sırasında öğrencilerin anlamını bilmedikleri sözcükleri belirlemeleri ve anlamlarını bulmaları çalışmalarını önermektedir. Sözcüklerin anlamlarını tahmin etmeleri, sözlüğe bakmaları, sözcük hakkında konuşmaları, sözcükle ilgili yeni cümleler kurmaları, sözcüğün çağrıştırdıklarını açıklamaları gibi çalışmalar istenebilir. Bu çalışmalar öğrencinin sözcük tanıma ve zihinsel sözlüğünü zenginleştirmeye dönüktür.

2.4.9. İş Birliği Yaparak (Paylaşarak) Yazma Yoluyla Sözcük Öğretimi

Öğrencilerin bir konu hakkında küçük gruplar halinde birlikte çalışarak bir metin oluşturmasıdır. Bu çalışma öğrencileri yazmaya cesaretlendirme ve yazma zevki vermesinin yanı sıra öğrencilerin zihinsel sözlüklerini geliştirmekte ve yazılı kavramları güçlendirmektedir. Metni yazarken iş bölümü yapılır. Gruptaki bir öğrenci metnin bir bölümünü yazabileceği gibi, metnin tümünü de birlikte yazabilirler. Paylaşarak yazma, sınıftaki bütün öğrencilerin katılımıyla ya da küçük gruplarla yapılabilir. Her öğrenci bir cümleyi ya da dizeyi yazarak sürece katılmalıdır. Sınıfta toplu yazımlarda öğretmen ilk cümleyi tahtaya yazarak süreci başlatmalıdır (Güneş, 2007). Öykü kazanı oyunu da öğrencilerin beraber oluşturdukları bir öykünün yazılmasıdır. Bu etkinliklerde öğretmen daha çok gözlemci niteliğinde bulunarak öğrencilerin yaratıcılıklarını engellememelidir.

2.4.10. Oyunlar Yoluyla Sözcük Öğretimi

Oyunlar, çocukların en çok ilgi duydukları alanlardandır ve öğrencilerin söz varlığını zenginleştirmek için oyunlar eşliğinde etkinlikler de yapılmalıdır. İzgören (2003: 9-59), oyunlar yoluyla sözcük öğretimi yapılırken şu etkinlikleri önermektedir:

- Bir önceki öğrencinin söylediği sözcüğün son harfiyle başlayan bir sözcük söylemeye çalışma. (Örneğin öğrenci “kalem” sözcüğünü kullanırsa, bir sonraki öğrenci “m” harfiyle başlayan bir sözcük örneğin “masa” diyebilir.)
- Öğrenciler 1’den başlayarak öğretmenin belirleyeceği bir sayıya kadar numaraları yazarlar. Öğretmenin verdiği bir sözcükle başlayarak, belirlenen süre içerisinde mümkün olduğu kadar çok bir önceki sözcüğün son harfiyle başlayan sözcük yazmaya çalışırlar.
- Gruplara ayrılan öğrencilere isim, ülke, şehir, hayvan, bitki, sanatçı, besin, eşya, araba markası gibi başlıklar altında verilen harfle ilgili karşılıklar bulunması istenir.
- Bir öğrencinin söylediği bir sözcüğün ilk hecesiyle diğer bir öğrencinin yeni bir sözcük oluşturması (elma- masa...).

- Bir sözcüğün tüm harflerinin karışık bir şekilde verilmesi ve bu sözcüğü bulmaları ve verilen harflerden üretebildikleri kadar sözcükler üretmeleri
- Önceden kâğıtlara yazılan sıfatlar öğrencilere dağıtılır, söz verilen öğrenci kendindeki sıfatı söylediğinde, zıttı kime geldiye o öğrenci sözcüğü söyler ve sözü başkasına verir.
- Öğrencilere içinde boşluklar bulunan kalıp birkaç cümle verilerek bu boşlukları aynı harfle başlayan uygun sözcükle doldurmaları.
- Atasözlerinin yazılı olduğu kâğıtlar hazırlayarak uygun yerlerinden bunları keserek öğrencilere dağıtmak ve öğrencilerin ellerindeki atasözlerini diğer öğrencilerle değiştirerek tamamlamaya çalışmaları
- Öğrenciye bir renk söylenir ve bu rengin çağrıştırdığı sözcükleri söylemeleri istenir.
- Belirlenen süre içinde verilen harfle başlayan mümkün olduğunca çok sözcük yazılması

Ancak oyunlar sadece eğlence araçları olarak görülmemelidir. Bu oyunlara öğretim hedefleri mutlaka eklenmelidir. Oyunlar sayesinde yeni sözcükler öğrenirken monotonluktan kurtulunur, öğretim kalıcı hale getirilir.

2.4.11. Gözlem Yoluyla Sözcük Öğretimi

Kimi varlıklar çocuk için hiç karşılaşmadığı türdendir. Örneğin çocuk, “bukalemun, deve, çita, sincap, astronot, uzay aracı, rende, testere...” gibi varlıkları hiç görmemiş, işitmemiş olabilir. Bunlar çocuk için “ kazanılmamış” sözcüklerdir. Gözlem yaptırarak bu sözcüklerin çocuğun zihin dağarcığına yerleştirilmesi daha kolaydır. Öğretmen, bu sözcükleri öğrencinin sözcük dağarcığına yerleştirmek için değişik yerlere okul ve kır gezileri düzenleyebilir, özel filmler temin edip izlettirebilir (Calp, 2007).

2.4.12. Doğrudan Sözcük Öğretimi

Bazı çocuklar sezdirerek ya da farklı yöntemlerle sözcükleri öğrenmede zorlanırlar. Böyle çocuklara doğrudan sözcük öğretme yoluna gidilmelidir. Öz (2003), bir sözcükyi öğrencilere kazandırmak için izlenmesi gereken yolu şöyle çizmiştir: Öğrencinin yeni karşılaştığı sözcüğü doğru söylenmesi sağlanır; sözcük yanlışsız tahtaya yazdırılır; sözcüğün anlamı ya sözlükten buldurulur veya açıklanır; sözcük bir cümlede kullanılır; sözcüğün anlamı, kullanımını belirten örnek cümle öğrencilerin defterlerine yazmaları sağlanır.

Araştırmaların bir kısmı insan belleğinin öğrendiği hiçbir bilgiyi kolay kolay unutamayacağını vurgular. Öğrenilen sözcükler de aynı şekilde bellekte korunmaya devam etmekte, kolay kolay unutulmamaktadır. Beynin bu özelliğinden yola çıkarak zaman zaman sözcük öğretiminde ezberleme yöntemi tercih edilse de sözcüklerin belleğe ezberleme yöntemi ile değil de sözcüklerin kullanım alanlarındaki işlevleri doğrultusunda yerleşmesi daha kalıcı olmaktadır. Akyol (2008) da doğrudan sözcük öğretirken şöyle bir süreç izlenebileceğini ifade eder :

1. İki ile beş sözcük arası bir liste hazırlanır ve sözcükler ortam içinde (örneğin cümlede) tanıtılır.

Yeni sözcükleri içeren cümleler tahtaya yazılır. Yazmada yeni sözcüklerin altı çizilebilir veya renkli tebeşirle yazılır.

Hikâyenin tamamı çocuklara okunur.

Önce öğretmen okur ve ardından çocuklara tekrar ettirir.

Her bir sözcük tahtada küçük harflerle yazılır.

Bir sözcük seçilir ve çocuğa hecelettilir, sonra da tamamı okutturulur. Aynı iş başka bir çocuğa da yapılır.

2. Çocukların sözcüklerle ilgili görsel ve işitsel hafızalarını geliştirici etkinlikler düzenlenir.

Çocuklara bir sözcük gösterilir ve hecelettilir.

Çocukların gözleri kapatılır ve zihinden hayal ederek sözcüğü kâğıt üzerine

yazmaları sağlanır.

- Sonra yazdıklarını tahtadakiyle karşılaştırılmaları istenir.

3. Aynı sözcük zihinden yazdırılır.

- Sonra sözcük gösterilir ve çocuklara hecelettirilir.

Tahtadaki sözcük kapatılır ve öğrencilerin kendi defterlerine yazmaları sağlanır.

- Tahtadaki ile kendi yazdıklarını karşılaştırmaları sağlanır.

4. İkinci ve üçüncü basamaklar her sözcük için tekrar ettirilir.

2.4.13. Görseller Yoluyla Sözcük Öğretimi

Öğrencilere, sözcüğün temsil ettiği kavramın kendisi ya da resmi, varsa örnek olanları ve olmayanları sunulur. Öğrenciler bunları incelemek, bunlar üzerine düşünmek için yönlendirilir. Bu süreç sonunda, öğrencilerin kavramın belirgin özelliklerini bulmaları ve anlamı tanımaları sağlanır. Şayet bu yolla anlama ulaşılamazsa, o zaman sözlük, ansiklopedi, deyimler ve terimler sözlüğü, atasözleri ile ilgili kaynaklara başvurulabilir. Dilimizde var olan eş (yakın) ve karşıt anlamlı sözcükler ile eş sesli sözcükler sınıf düzeyine göre belirlenerek bir şema halinde hazırlanıp sınıfın uygun bir köşesine asılabilir. Böylece şema, göz önünde olacağı için öğrencilerin dikkatini çeker ve sözcükler zamanla bilinçaltına yerleşir (Calp, 2007). Bir sınıfta farklı öğrenme stillerine sahip öğrenciler bulunabilir. Kimi öğrenciler sözlü anlatımları takip etmekte zorlanabilirler. Harita, poster, şema, grafik gibi görsel araçlarla kolay öğrenirler ve bu araçlarla öğrendiklerini kolay hatırlarlar. Görsellerle yapılan etkinlikler böyle öğrenen çocuklara da hitap edecektir.

2.4.14. Cümlede Boşluk Doldurma Yoluyla Sözcük Öğretimi

Cümlelerdeki anahtar sözcüğe boş bırakılıp seçenekler verilmeli ve öğrencilerin tamamlamaları istenmelidir. Bunlar yapılırken öğrenciler cesaretlendirilmeli, ipucu,

dönüt ve düzeltmeler verilip düşündürülmelidir (Calp, 2007). Bu çalışma atasözleri ve deyimler öğretilmek için de kullanılabilen bir yöntemdir.

2.4.15. Sözcük Sözcük İçinde Oyunu ile Sözcük Öğretimi

Söz dağarcıklarını zenginleştirmeyi amaçlayan bu oyunda, öğrencilerin verilen bir ana sözcükten yola çıkarak on sözcük bulmaları istenir. Bu etkinlikte ana sözcük söylenmeden önce sözcükler ilgili açıklamalar yapılır. Öğrencilerden ana sözcüğü bulmalarına yardımcı olacak oyunun “Bulalım” bölümünde; verilen tanım, açıklama vb. ipuçlarından yararlanarak bulunması istenen sözcükleri yazmaları istenir. Öğrencilere aradaki bir sözcüğün bulunamamasının oyunu engellemeyeceği, sonraki sözcüğü/sözcükleri bulduklarında o sözcüğü de bulabilecekleri söylenir. Bu oyun için bulunması istenen sözcüğün her birinin bulunduğu yerin karşısına sözcüğün harf sayısına nokta konur. Sözcükler buldukça ilgili yerlere yazılır. Oyunun “Kullanalım” bölümünde, öğretmene hazırlanan cümlelerde bırakılan boşluklara uygun olan sözcüklerin yazılması gerekir. Bu etkinlik sınıf ya da küme çalışması olarak gerçekleştirilebilir. Bu çalışmanın amacı, ana dili öğretiminde, oyun kurgusu içinde öğrencilerin sözcük dağarcığını zenginleştirmektir (Sever vd., 2006).

2.4.16. Bulmaca Yoluyla Sözcük Öğretimi

Sözcük dağarcığını zenginleştirmede bulmaca çözümlerinin önemli bir rolü vardır. Ancak bulmacalar sadece eğlendirici olmamalı, eğitimin amaçlarına da hizmet edecek nitelikte olmalıdır. Aynı zamanda öğrencilerin düzeyine de uygun olmalıdır (Calp, 2007). Öğretmen, konuya uygun kendi hazırladığı bulmacaları verebileceği gibi Yıldız ve arkadaşlarının (2008) önerdiği gibi öğrencilerin seviyelerine uygun bulmacalar bulup fotokopiyle çoğaltabilir. Sonra öğrencilere ipuçları verilerek bulmaca çözdürülür. Öğrenilen sözcüklerden bir liste oluşturulur. Bu liste başka yazma etkinlikleriyle birleştirilir. Ders yılı sonunda öğrenciler ne kadar sözcük öğrendiklerini bu listeye bakarak öğrenirler.

2.4.17. Kelime Defteri Yoluyla Sözcük Öğretimi

Karşılaşılan yeni sözcükleri uzun süreli hafızaya yerleştirebilmek için sözcük defterleri tutulabilir. Metinlerde karşılaşılan yeni sözcüklerle beraber televizyon ve şahıslardan dinlenen; gazete ve kitaplardan okunan yeni bir sözcüğü öğrenmek için, sözcük ve içinde geçtiği cümle, sözcük defterine yazılır (Calp, 2007).

2.4.18. Otuz Üzerine On Artı Metoduyla Sözcük Öğretimi

Öğretmen öğrencilerin seviyelerine uygun otuz sözcüğü öğrencilere vererek bu sözcüklerle mektup, masal, hikâye, hatıra, haber vs. yazdırır. Bu sözcükleri öğrenci birkaç defa kullanabilir. Her hafta sözcük sayısı on tane artırılır. Bu etkinliğin sonucunda öğrenciler, planlı ve düzenli olarak birçok sözcük öğrenir (Yıldız vd., 2008).

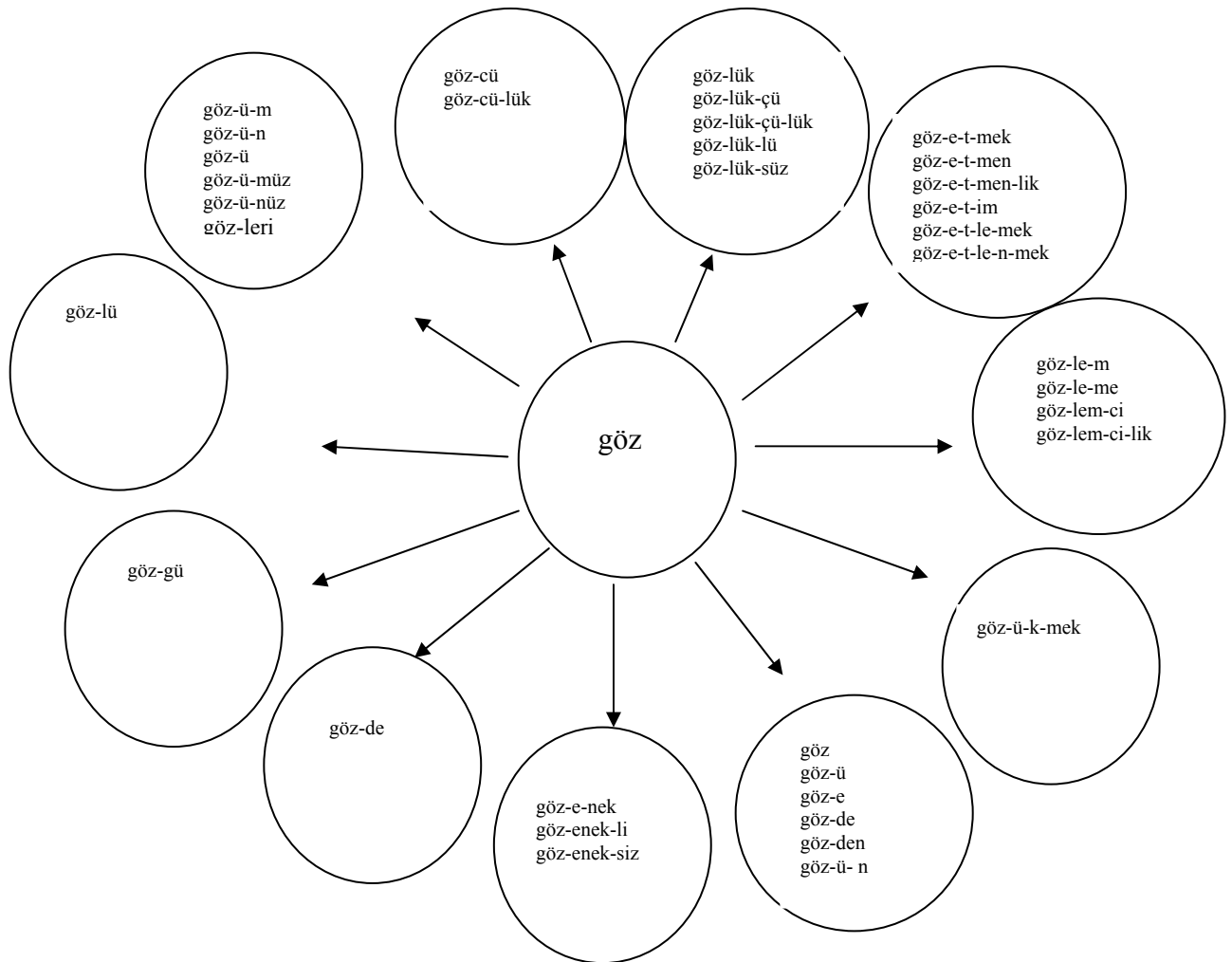
2.4.19. Soyut Sözcüklerin Öğretimi

Soyut kavramları karşılayan sözcükler sistemli bir yolla kavratılmaya çalışılmalıdır. Bunun için öğrencinin somut işlemler basamağını tamamlamış olması; karşılaştırma, genelleme yapma ve soyutlama yetilerini kullanabildikleri bir hazır bulunuşluk düzeyine ulaşmış olmaları gözetilmelidir. Soyut bir kavramı karşılayan sözcük kazandırılırken, varsa, o sözcüğün önce somut anlamına öğrencilerin dikkati çekilmeli, daha sonra sözcüğün somut karşılığı öğretilmeli, somuttan soyuta doğru bir yol izlenmelidir. Örneğin: Yabancı çocuk, tren istasyonunun adresini sordu. Çocuk, okula alışincaya kadar uzun süre yabancılık çekti (Calp, 2007).

2.4.20. Dil Bilgisi Etkinlikleri Yoluyla Sözcük Öğretimi

Sözcüklerin anlam çalışmaları yapılırken sözcüklerin şekil ve yapı özellikleri de beraber incelendiğinde sözcük öğrenimi daha kalıcı olabilir. Calp (2007) da öğrencinin, çeşitli yapım eklerinin fonksiyonunu sezerek ve kavrayarak birçok sözcüğü açıklamakta zorluk çekmeyeceği görüşündedir. Söz gelimi, anlamı bakımından üzerinde durulan bir sözcüğün, içinde bulunduğu cümledeki görevini ve yanındaki sözcüklerden farkını

belirtmek, yapısına dikkat çekerek kökünü buldurmak ve bu kökten yeni sözcüker türetmelerini istemek mümkündür. Yıldız vd. de kök ve eklerden yeni sözcük türetme yoluyla yapı ve anlam çalışmaları ya da çekim eki getirilerek anlam çalışmaları yapılabileceğini belirtir. Örneğin öğretmen bir kavram haritasını öğrencilere tahtada yaptırarak göz sözcüğünü inceleyebilir:

Şekil 2.1. Göz sözcüğünün dil bilgisi çözümlenmeleri (Yıldız vd., 2008).

Dil bilgisi öğretilirken yapıların işlevsel değerleri de birlikte ele alınabilir. Örneğin, gereklilik kip takısı olarak öğretilen –meli biçimbiriminin kullanım bağlamına göre yalnızca gereklilik değil zorunluluk, yükümlülük ya da çıkarım anlattığı örneklenebilir ya da tersine bir işlemle gereklilik anlatan değişik yapılar (olmalı, olacak, olsa gerek vb.) dil bilgisel olarak ele alınabilir ve bunlar arasındaki ayrımlar

irdelenebilir (Kocaman, 1996). Böylece öğrenci, sözcüklerin aldığı kip ekleriyle kazandığı anlamları kavrayarak söz varlığını geliştirir ve kullanır.

2.4.21. Drama Yöntemi Yoluyla Sözcük Öğretimi

Dramatizasyon, dış dünyaya ait nesne, kavram ve olayların yaşantıya dönüştürülerek anlaşılması ve anlatılmasıdır. Öğrenciye kazandırılacak hedeflere göre yapılandırılan drama çalışmaları öğrenme sürecini kolaylaştırır ve hızlandırır. Dramanın anlama ve anlatma becerilerine olan etkisi, öğrencinin aynı zamanda söz dağarcığını da geliştirmektedir. Bu etkinlikleri planlarken dikkat edilecek nokta öğrenciler için eğlenmek temel amaca dönüşmemelidir. Bu etkinlikler öğrencilere belirlenen hedefler doğrultusundaki kazanımları mutlaka vermelidir. Dramatekniğiyle söz varlığını zenginleştirmeye yönelik bazı etkinlik örnekleri aşağıya alınmıştır:

a. Pantomim: Öğretmen, öğrencilere bazı sözcüklerin taklit yoluyla anlatılacağını, bu sözcükleri anlatmak isteyenlerin kimler olduğunu sorar. Gönüllü öğrencilere anahtar sözcükler yazılı olarak verilir. Öğrenciler, arkadaşlarına anahtar sözcükleri pantomim yoluyla anlatmaya çalışırlar. Oturan öğrenciler de kendilerine anlatılan sözcüğü tahmin etmeye çalışırlar (Karatekin vd., 2005).

b. Atasözü ya da Deyimi Beden Diliyle Anlatma: Bir öğrenci yaygın kullanımı olan bir atasözü ya da deyim el ve kol hareketlerinden yararlanarak beden diliyle anlatır. Öteki öğrenciler arkadaşlarının beden dilinden bu atasözü ya da deyim çıkarmaya çalışırlar. Bu çalışma, sınıf kümelerine ayrılarak da yapılabilir. Yarışma konusu yapılacak atasözü ve deyimler, önceden öğretmen tarafından saptanır. Her kümeden seçilen öğrenciler, öğretmence belirlenen sürede, sırayla atasözü ya da deyim kendi kümesine anlatır. En çok atasözü ya da deyim bulan/bilen küme yarışmayı kazanır. Kazanan küme, ötekiler tarafından da alkışlanır (Sever vd., 2006). Verilen atasözü ya da deyim bir grup öğrenci dramatize ederek anlatır ve diğer öğrenciler de öyküleştirilerek anlatılan söz grubunu bulmaya çalışırlar. Bu etkinliğin amacı, öğrencilerin söz varlığı unsurlarından atasözü ve deyim kazanımı genişletmektir.

c. Bir Yaşam Durumunu Canlandırma: Anneleri evde yokken kapının çalınması, telefon konuşması, konuk uğurlama, konuk karşılama, tanıştırma, armağan

alma, tatile çıkma, güzel haber, başarı gösterme, okula geç kalma, bir şey yitirme, bir yemeğe davet edilme vb. konular belirlenir. Konular belirlendikten sonra öğrencilerden, oluşturulan bir durumu ya da olayı yaşayan kişileri konuşturmaları/canlandırmaları istenir (Sever vd., 2006). Bu etkinlikle gündelik dildeki söz varlığını genişletmek hedef alınmıştır.

2.4.22. Sözlük Kullanma Yoluyla Sözcük Öğretimi

Sözlükler, söz varlığını geliştirmede başvurulabilecek en etkili kaynaklardır. Bir dilin söz varlığı, sözlüklerde yerini alır. Bu nedenle sözlük kullanmak ve bunu doğru kullanmak önemlidir. Bu nedenle çocuk, sözlük kullanmayı alışkanlık haline getirmelidir. Akyol (2008) da okuma anında çocukların sözlük kullanmasalar bile, sözcük dağarcığını geliştirmede başvurulabilecek etkin kaynaklardan birisinin de sözlükler olduğunu söyler. Sözlük kullanma alışkanlığı, mümkün olan ölçüler içerisinde birinci sınıftan itibaren kazandırılmaya çalışılmalıdır. Sözlüklerde verilen tanımlamaların iki temel özelliği vardır. Bunlardan birincisi, sözcüğün veya kavramın ait olduğu sınıfı ve kategoriyi belirtmesi; ikincisi ise, sözcük veya kavramı diğerlerinden ayıran bir-iki özelliğinin verilmesi. Ayrıca, sadece sözlükten sözcük buldurularak yararlanılmasının yanı sıra verilen tanımların çocuk tarafından analiz ettirilmesi, kendi tanımlarını yapmalarının istenmesi ve kendi tanımlarıyla sözlükteki tanımların karşılaştırılması söz varlığının geliştirilmesi açısından çok daha yararlı olacaktır. Ancak Özdemir (2005), bir sözcüğün anlam evreninin bütün boyutlarıyla sözlüklere yansıyamayacağını belirtir. Çünkü sözlükler sözcüklerin anlam evrenini, artalanını tümüyle kuşatmaz. Onlarda yansıyanlar, verilenler, dilin çevrimi içinde tanımlanır nitelik kazanmış olanlardır. Anlamsal boyutları tanımsal bir çerçeveye içine oturabilir olanlardır. Oysa kimi sözcüklerin tanımlara sığdırılmayacak duygusal, çağrışımsal anlamları, tasarımsal yükleri vardır. Bu yönleri sözlüklerde yer almaz. Onlar, tanımsallığın dışında varlığını sürdürür. Bu nedenden ötürü öğrencinin sözlükten yararlanırken çok iyi yönlendirilmesi gerekir. Derse başlamadan, öğrenci metni görmeden anlamı bilinmeyen sözcüklerin sözlükten buldurulması gibi bir etkinlik öğrenciye yarar sağlamayacaktır. Hatta sözcük belki de öğrenci tarafından ezberlenecek, dolayısıyla bağlam içinde belki de yanlış kullanımlara neden olacaktır.

2.5. Söz Dağarcığını Geliştirmeye Yönelik Etkinliklerde Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar

Etkinlikler planlanırken mutlaka belli kazanımlar çerçevesinde ele alınmalıdır. Hedeflenen kazanımların gerçekleşebilmesi için belirli bir süre öngörülmelidir. Çalışmaların etkili ve verimli olabilmesi için öğretmen, her basamağın özel amaçlarını ve çalışmanın genel amaçlarını mutlaka göz önünde bulundurmalıdır. Öğrenciler, yapılan etkinliğin ne amaçla yapıldığını iyi anlamalıdır, yoksa etkinlikleri boşa geçen bir zaman olarak görüp gereken ciddiyeti veremeyebilirler. Karatekin ve arkadaşlarının (2005) ifade ettiği gibi etkinlikler yapılırken öğretmen kendini de öğrencileri de zorlamamalıdır; hazır olunmamışsa ya da ihtiyaç duyulmuyorsa etkinlik yapılmamalıdır. Çünkü zorunluluk gereği yapılan çalışma bir fayda sağlamayacaktır. Etkinlikler yapılmadan önce ayrıntıları yeteri kadar planlanmalıdır. Etkinliğe başlamadan önce mutlaka örnek bir uygulama yapılmalıdır. Öğrencilerin süreci anladıklarından emin olunduktan sonra etkinlik uygulanmalıdır. Etkinlik anlatılırken ve etkinlik sırasında öğrencilere verilen yönergelerin kısa ve tek eylemli yönergeler olmasına dikkat edilmelidir. Öğrenciler, iyi motive edilip heyecanlandırılmalı, hepsinin katılımı sağlanmalıdır. Ödül ve ceza uygulamasına başvurulmamalıdır. Etkinlik sırasında öğretmen öğrencilere rehber ve destek olmalı, gruplaşmaların önüne geçmeli, taraf tutmamalı, adaletli davranmalıdır. Sonuca değil sürece odaklanılmalıdır.

Etkinliklerden yararlanmadan önce bir ihtiyaç analizi yapılmalı, öğretilecek sözcükler bu analiz sonucunda belirlenmeli ve uygun etkinlik seçilip uygulanmalıdır.

Ayrıca bazı etkinlikler uygulanmadan önce mutlaka sınıf düzeyi dikkate alınmalıdır. Yeni öğretilecek sözcükler etkinliklerden biri ya da birkaçıyla verildikten sonra her sözcüğün bir cümle içerisinde nasıl yer aldığı gösterilmesi sağlanmalıdır (Özbay ve Melanlıoğlu, 2008). Yapılan tüm etkinlikler kazanımlarla örtüşmeli, etkinliklerin gerçekten amacına ulaşmış olması ölçülmelidir.

Calp, sözcük çalışmaları yapılırken göz önünde tutulacak ilkeleri şöyle belirtmiştir (Calp, 2007):

□ İlköğretimin ilk yıllarında, çocuğun karşılaşacağı sözcükler, bizzat gördüğü, işittiği, dokunduğu, tattığı, kokladığı nesnelere karşılık somut sözcükler olmalıdır. Bu

sözcükler öğretilirken nesnelere çocukların temas içinde olmaları yararlı olacaktır. Yoksa çocukların öğrendiği zannedilen sözcükleri çabuk unuttukları görülecektir.

□ İncelenen sözcükler, aralarında anlam ilişkisi bulunan sözcükler olmalıdır. Örneğin, bir evin bölümleri (mutfak, banyo, hol, giriş, misafir odası vb.) aralarındaki görev, biçim, fonksiyon gibi özellikleri dikkate alınarak anlamlandırılmaya çalışılmalıdır.

□ Sözcükler arasındaki psikolojik ilişkilerden de yararlanılmalıdır. Örneğin; su, sulama, susuzluk, yanıp yakılma, kavrulma, çöl, vaha vb. Yani sözcüklerin çağrıştırdıklarıyla kavratılmasına çalışılmalıdır.

□ Öğretmen, öğrencilerin gözlem alanını aşamalı olarak genişletmelidir.

□ Öğrencilerin dikkatleri, zamanla, maddi hayattan zihni ve manevi hayata yönlendirilmelidir. Bilinenden bilinmeyene doğru bir yol izlenmelidir.

□ Soyut kavramları karşılayan sözcükler, ileri sınıflarda ele alınmalıdır. Önce iyi (adam), yalancı (çocuk) örneklerindeki gibi sözcüklerin -nitelediği somut varlıklarla beraber kullanımından doğan- somut anlamları üzerinde durulmalı; daha sonra iyilik, yalancılık gibi soyut kavramlara geçilmelidir.

□ Başlangıçta hazır cümlelerden hareket edilmelidir. Bu cümlelerde anahtar sözcüklerle çalışılırken öğrenciler cesaretlendirilmeli, ipucu, dönüt ve düzeltmeler verilip düşündürülmelidir.

□ Sözcük çalışmaları, kademeli bir şekilde sürdürülmelidir. Öncelikle günlük konuşmalarda sıklıkla kullanılan basit yapıları sözcükler üzerinde durulmalı, daha sonra öğrencilerin okuma metinlerinde gördükleri sözcükler, ileri sınıflarda anlamdaş görünümlü sözcükler ele alınarak aralarındaki anlam farklarına dikkat çekilmelidir. Daha ileri bir aşamada ise bir metinden alınmış birleşik yapıları sözcüklerin, deyimlerin, terimlerin incelenmesine geçilmelidir.

□ Bir sözcüğün anlamını, o sözcüğü bizzat inceleyerek buldurma alışkanlığını öğrencilere kazandırmak önemlidir. Ancak sözcüklerin yapısı ele alınıp incelenirken aşırılığa gidilmemeli; sürekli ve sistemli olarak sözcüklerin etimolojisi ile ilgilenmekten sakınılmalıdır.

- Sözcük çalışmaları basit ve amaçsız çalışmalar olmamalı; dil bilgisi dersleriyle ilişkilendirilmelidir.
- Zıt anlamlı sözcüklerle ilgili alıştırmalar, bir fikri iki yönden göz önünde tutma alışkanlığı kazandırır. Örneğin; yürüyüşünü hızlandırmak/ağırlaştırmak.
- Etkinlikler, öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olmalı, özellikle alt sınıflarda olabildiğince oyun atmosferi içinde zevkli çalışmalar olarak düzenlenmelidir.

2.6. Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler

2.6.1. Ders Kitabının Tanımı ve Özellikleri

22297 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği’nin 4’üncü maddesinde yer alan ders kitabı tanımı şöyledir:

"Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılmak üzere, içeriği öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, gerektiğinde fasikül hâlinde de üretilebilen basılı eser."

Bu yönetmeliğe göre ders kitaplarında aranan şartlar şöyledir:

a) Anayasaya ve kanunlara aykırı hususları içeremez.

b) 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarında belirtilen "Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek" hükmüne ve Türk Millî Eğitiminin Temel İlkelerine uygun olarak hazırlanır.

c) Temel insan haklarına aykırılık taşıyamaz. Cinsiyet, ırk, din, dil, renk, siyasî düşünce, felsefî inanç, mezhep ve benzeri ayrımcılık içeremez.

d) Bilimsel ilke ve yöntemlere uygun olarak hazırlanır.

e) Reklâm niteliğinde ögeleri içeremez.

Ders kitapları, Yönetmelikte belirtilenlerle birlikte aşağıdaki nitelikleri taşır:

a) Öğrencileri; millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımından besleyen; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösteren ve bu değerlerle ilgili ders konularını sevdiren okuma metinlerini içerir.

b) Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri ile kitabın hitap ettiği eğitim kurumunun amaçlarına uygun olur.

c) Atatürk İlke ve İnkılapları ile ilgili konulara, öğretim programlarına ve Kurulca alınan kararlara uygun olur.

ç) Demokrasi ve insan hakları ile kültürel ve evrensel değerlere katkı sağlar.

d) Bilginin nasıl üretileceğine ilişkin vurgu yapar.

e) Bilişim teknolojisinin etkin ve verimli kullanımını teşvik eder.

f) Türk toplumunun sosyal, ahlaki, kültürel ve tarihî değerlerini geliştirerek yaşatır.

g) Öğretim programının kazandırmayı amaçladığı bilgi, beceri ve yetkinlikleri kapsar.

h) Ön yargı ve normatif önermelerden uzak olarak konuyla ilgili farklı bakış açıları içerir.

ı) Kişi, kurum ve kuruluşları yıpratıcı unsurları taşımaz.

i) Her türlü etkinlikte öğretmenin rehberliğinde öğrenciyi merkeze alır.

j) Konuların hazırlanması ve düzenlenmesinde öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurur.

Yönergede Türkçe ders kitaplarıyla ilgili detaylar ayrı bir madde halinde verilmemiştir, ancak tüm derslerin içerikle dil, anlatım ve üsluptan beklenenlerine bakıldığında Türkçenin doğru kullanılmasına önem verildiği görülmektedir. Ders kitaplarının hazırlanması başlığının altındaki 6. madde a bendinde içerikle ilgili “Dersin

özelliğine göre yeri geldiğinde deyimler, atasözleri, destanlar, türküler, resimler, fotoğraflar, minyatürler ve benzeri kaynaklar kültürümüzün gelişmesini ve devamlılığını sağlayacak şekilde işlenir.” ibaresinin ve b bendinde dil, anlatım ve üslupla ilgili “Yaşayan Türkçe doğru, güzel ve etkili kullanılır; Türkçeleşmiş sözcükler, yaşayan Türkçenin bir parçası olarak değerlendirilir; Öğrencilerin seviyelerine uygun, yeni sözcükleri öğrenmelerine fırsat veren zengin ve akıcı Türkçenin kullanılmasına özen gösterilir;

Türkçenin kullanımında, baskıya hazır nüshanın teslim tarihindeki Türk Dil Kurumunun son yayımladığı Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu esas alınır; baskıya hazır nüshanın inceleme sürecinde Yazım Kılavuzu'nda yapılan değişiklikler baskıya hazır nüshanın puanlanmasında dikkate alınmaz, ancak değişikliklerin yansıtılması başvuru sahibinden istenir; İlköğretimin ilk üç sınıfında soyut kavramların kullanılmasından kaçınılır.” ibarelerinin bulunması tüm derslere ait kitaplarda Türkçenin kullanımına ve söz varlığını geliştirecek tarzda olmasına önem verildiği görülmektedir.

Genel olarak bir ders kitabı, eğitim programlarına, öğrencilerin gelişim özelliklerine, ön bilgilerine uygun olmalıdır. Ders kitapları hem eğitim hem de öğretim amacıyla kullanılan temel kaynaklardır. Öğrencinin yaş ve ilgi seviyesine uygun bilişsel ve duyuşsal becerilerle donatılmış zengin metinlerden oluşan, öğretim programlarının esas aldığı ilkeler doğrultusunda hazırlanan, ihtiva ettiği bilgileri öğrenciye aktaran basılı eğitim ve öğretim materyalleridir (Çiftçi ve Çeçen, 2007).

Ders kitabı, ders konularına ait bilgileri, sıralı ve doğru bir biçimde öğrenmeleri için kullanılmak üzere, öğretim programlarına uygun biçimde ve özel bir amaç için hazırlanmış yazılı bir metindir (Hesapçioğlu, 1994). Her tamamlanmış ve bütünleşmiş sağlam yapı gibi ders kitapları da temel bir biçim-içerik bütünlüğü göstermelidir. Eğitsel değer ne denli anlamlı ve gelişmiş kurgulansa da bu değeri sunma biçimi, kitapla okuyucu arasında ilk iletişimin kurulmasını sağlar. Bu iletişim sağlıklı bir biçimde gerçekleşmediğinde kurgulanmış bilimsel değer işlevsiz kalır. Ulusların entelektüel gelişiminin göstergelerinden olan kitap, özellikle ders kitabı kendisine etkili algılama koşulları yaratmalıdır. Çocuğun yöntemli öğrenme sürecinin başlangıcında kitapla ulaşacağı ilk düşünce bilginin değeri değil, onun ilginçliği ve güzelliğidir

(Doyran, 2003). Bir ders kitabı öğretimin en önemli araçlarından biridir. Öğretmen ders kitabı sayesinde dersi daha kolay yönlendirir. Kitapların görselleri de öğrencilerin öğrendiklerini pekiştirir.

Öğretmenin olmadığı ortamlarda öğrenci, ders kitabı aracılığıyla bilgiye ulaşabilir. Çünkü bir ders kitabı, bilginin özünü ve merkezi bilgi toplanmasını sağlar. Ders kitabı, öğrencinin kaynak kullanma becerisini geliştirmede etkin bir rol de oynar. Aynı zamanda içerdiği metinlerle öğrencinin birçok farklı yazar ve görüşle tanışmasını sağlar.

Böylece öğrencide zamanla, farklı türlerden kitaplara ilgi artacak ve çocuk kendisi için uygun olanı seçebilecektir (Hesapçıoğlu, 1994; Şahin ve Yıldırım, 1999).

Tüm bunlara göre iyi bir ders kitabı, öncelikle eğitim programı ile tutarlı ve öğrencinin gelişim düzeyi ile ön bilgilerine uygun olmalıdır.

2.6.2. Türkçe Öğretiminde Ders Kitaplarının Yeri ve Niteliği

Öğrencilere okuma zevki ve okuduğunu anlama, yorumlama becerileri kazandırmak için kullanılan materyaller büyük önem taşımaktadır. Türkçe derslerinde en çok kullanılan araç-gereçlerden biri de ders kitaplarıdır. Öğrenciler ders kitaplarındaki metinlerle muhatap olmakta, okuma parçalarını çoğu zaman öğretmen, ders kitaplarındaki metinlerden seçmektedir. Ders kitaplarındaki metinler de öğrencilerin yaş ve sınıf seviyelerine uygun metinler olursa öğrencide okuma zevkinin oluşması daha mümkün olmakta Türkçe dersi kazanımlarına daha kolay ulaşabilmektedir. Sever (2004) de ders kitaplarında Türk dilinin zengin anlatım olanaklarını yansıtan metinlere yer verilmemesini Türkçe eğitiminin sorunlarından biri olarak görmektedir. Nas (2003), Türkçe kitaplarının olumlu ve olumsuz yanlarını şöyle sıralamaktadır:

Olumlu Yanları

1. Çocuğu okuma metninin alındığı kitaba yönlendirir.
2. Anlama (okuma-dinleme), anlatma (yazma-konuşma), dil bilgisi, sözcükC çalışmalarına kaynaklık eder.
3. Dili, içeriği çocuk düzeyindedir.
4. Çeşitli yazınsal türleri içerir.

Olumsuz Yanları

1. Kitaptaki okuma parçaları incelenmeden önce okunmuş olabileceğinden çocuk için çekiciliğini yitirir.
2. Okuma parçaları kısa, çoğunlukla alıntıdır. Okuma aracı olarak bu okuma parçalarıyla yetinilirse, çocukta uzun yazıları okuma isteği, zevki oluşmayabilir.
3. Kimi okuma parçaları güncel, çocuğun yaşamıyla ilgili olmayabilir. Türkçe öğretiminde en belli başlı ve yaygın araç ders kitabıdır. Eğitim ve öğretimin temel kaynaklarından olması sebebiyle ders kitapları, eğitim teknolojisi içinde ele alınmaktadır. İyi hazırlanmış bir ders kitabı, eğitim ve öğretim programlarında gösterilen amaçlara kısa yoldan ve kısa zamanda ulaşmayı sağlar; hatta bazı amaçların gözden kaçmasını da engeller. Aynı zaman da öğrencinin devamlı elinin altında buldurmak durumunda olduğu araçlar, yine ders kitaplarıdır. Bilgi ve kültürün en önemli taşıyıcısı olan ders kitapları, öğrencilerde oluşması istenen davranış değişikliklerinin gerçekleşmesine hizmet etmelidir. Türkçe öğretiminin amaçlarına ulaşabilmesi için ders kitabı, tek başına yeterli değildir. Ders kitabı, öğrencinin duygu ve düşünce ürünleri evrenine açılabilmesi için sadece bir çıkış noktasıdır. Bunun yanında, her türlü başvurma kitapları, ansiklopediler, sözlükler, kılavuzlar vb. kitaplar Türkçe eğitimi için gerekli bilgi kaynaklarıdır. Ayrıca masal, roman, biyografi, piyes gibi kitaplar, öğrenci ruhunun doğrudan doğruya beslendiği kitaplardır. Bu kitaplar öğrencinin farkına varmadan söz varlığını zenginleştirdiği gibi anlatım gücünü ve dünya görüşünü de geliştirir (Calp, 2007). Diğer ders kitaplarına oranla Türkçe ders kitabının önemi çok daha fazladır. Çünkü Türkçe ders kitabı Türk dilini, kültürünü, toplumun yaşam şeklini, inanışlarını yansıtır.

Öz (2003) de Türkçe öğretiminde en belli başlı olarak geleneksel ders kitabının tanındığını, dersin amaçlarına ulaşmak için ders kitaplarının tek başına yeterli

olmadığını belirtir. Altay (1996)'a göre de Türkçe eğitimi çalışmalarında öğretmenlerin ders kitaplarına sıkı sıkıya bağlılığı, öğrencileri ezbere itmektedir. Genellikle, her metin sonunda sıralanan sorular, ders öncesinde öğrenciler tarafından defterlerinde cevaplandırılmakta; öğretmen aynı soruları ders sırasında öğrencilere yöneltmekte, defterlerdeki cevaplar öğrenciler tarafından okunmakta, daha sonra da öğretmenin verdiği cevaplar defterlere yazılmaktadır. Böyle bir uygulama öğrencileri ezberciliğe itmekte; dinleme, izleme, okuma, anlatma, düşünme yeteneği ve alışkanlığı geliştirilmemiş, öğrendiklerini davranışa dönüştürememiş öğrenciler yetişmesine neden olmaktadır.

Öyleyse öğretmen ders kitabındaki metinlerden yararlanmanın yanı sıra mutlaka her türlü başvurma kitabından, Türkçe eğitimine yararlı olacağını düşündüğü diğer kaynaklardan da yararlanmalıdır ve öğrencilerine de bu kaynakları doğru kullanmasının yöntemlerini benimsetmelidir. Bu kazanım öğrencinin tüm öğrenim ve meslek hayatı boyunca ona yardımcı olacaktır.

2.6.3. Metin Tanımı ve Türleri

Metin, bir kişinin düşünce, hayal ve duygularını belirli bir yazı diliyle okura, dinleyiciye aktarmasına yarayan araçtır. Yazar, hedefleri doğrultusunda görüşlerini, iletmek istediklerini düzenleyerek metinlere yansıtır. Okur da bu metinler vasıtasıyla verilmek istenen iletiyi algılar, metni kendi yaşam tecrübeleriyle de birleştirerek anlamlandırır. İşte, metin yazar ve okur arasındaki bu bağı sağlar. Güneş (2007) de metni, birbirini izleyen cümleler, sözler ve görsellerden oluşan anlamlı yapılar olarak tanımlar. Bu yapıya her türlü bilgi, duygu ve düşünceler mantıksal bir düzene göre yerleştirilmelidir. Bu yerleştirme işlemi bilgi, duygu ve düşünceleri peş peşe sıralama şeklinde değil, bilinçli bir şekilde düzenleme şeklinde gerçekleştirilmektedir. Metinler, bilgi, duygu ve düşüncelerin yerleştirildiği örüntülerdir. Bu örüntülerde bilgiler tesadüfen yer almaz, tam tersine bilgilerin bir düzenleniş biçimi vardır. Metinler, aktarma ve düzenleme biçimlerine göre çeşitli isimler alırlar. Örneğin konuşma ve sözle aktarılanlara sözlü metin, yazılarla aktarılanlara ise görsel metin denilmektedir. Düzenleme biçimine göre roman, hikâye, makale, fıkra, anı, şiir, vb. denilmektedir. Ayrıca düzenlemede kullanılan mantık düzeyine göre de çeşitlendirilmektedir. Örneğin

basit ya da düz mantıkla yazılmış metinlere basit metinler, sarmal mantıkla yazılmış metinlere ise ağır ya da üst düzey metinler denilmektedir. Türkçe öğretiminde yazılı, sözlü ve görsel metinler kullanılmaktadır. Ayrıca üç farklı tür yani şiir, öykülendirici ve bilgilendirici metin verilmesi öngörülmüştür. Verilen metinlerin dinleme, okuma ve görsel okuma yoluyla işlenmesi, konuşma, yazma ve görsel sunu aracılığıyla da yeni metinler üretilmesi üzerinde durulmuştur. Adalı (2003) da metnin, akşam eve döneceğimizi bildiren nottan, gazete dergi yazılarına, yazınsal ürünlere kadar yazılı olan her şeyi kapsadığını ifade eder. Metinler, o metnin yazılış amacına, okuyan üzerinde bırakılmak istenen etkiye, daha önceki benzer metinler yoluyla oluşan geleneğe vb. bağlı olarak biçimlendirilir. Metinler genel olarak kurgulayıcı ve kullanmalık metinler olmak üzere iki öbekte ele alınır.

Kurgulayıcı metinler yazarın, yaşamı ve dili kurgulayarak ortaya koyduğu öykü, şiir, roman, oyun, senaryo vb. metinlerdir. Kullanmalık/bilgilendirici metinler ise bilgi veya haber verme amacı taşıyan makale, gazete haberleri, yemek tarifleri vb. metinlerdir. Ders kitaplarındaki metinler öğrencilere verilmek istenen bilgiler için birer araçtır. Bir metin, hem öğrencinin zihninde bir etki bırakmalı hem de öğrenmeyi kolaylaştırmalıdır. İşte bu sebeple, Türkçe ders kitaplarındaki metinler, tür açısından öğretici ve yaşatıcı nitelikli metinler olmak üzere iki grupta toplanır:

a) Öğretici metinler; makale, fıkra, deneme, eleştiri, gezi yazısı, anı, günlük, röportaj, mektup, biyografi, otobiyografi vb. gibi türlerdir. Bu türlerde en önemli unsur “ana düşünce”dir.

b) Kurmaca metinler; öykü, roman, destan, masal, efsane, tiyatro gibi olaya dayalı anlatı metinleridir.

2.6.3.1. Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitaplarındaki metinlerin yeri

Türkçe dersi çok yönlü bir ders olması nedeniyle diğer derslerden ayrılır. Türkçe dersi, öğrencinin bir yandan okuma anlama becerilerini geliştirirken diğer yandan da dil bilgisini sanatsal duygularıyla beraber geliştirir. Ayrıca öğrencinin millî kültürüne ilgi duymasını, millî bir kimlik kazanmasını da hedefler. Bu hedefler doğrultusunda hazırlanmış Türkçe ders kitapları önemli bir kaynaktır.

Okuyan çocuk düşünür ve zihnini çalıştırır. Kitaplar çocuğun ilgi alanlarını genişletir, sözcük dağarcığını zenginleştirir, ona kendini tanıma fırsatı verir. Eğer bu eserler Türkçeyi başarıyla kullanan sanatçılar tarafından hazırlanmış ve sevimli, estetik resimlerle süslenmişse ana dili öğretimi, dil gelişimi ve zevk ve sanat eğitimi sağlanır. Türkçeyi iyi kullanan sanatçılar çocuğa ana dili sevgisi ve bilinci kazandırırken deyimleriyle, atasözleriyle, mecazlarıyla çok zengin olan dilimizi öğretir ve onların sözcük dağarcıklarını da geliştirirler (Çılgın, 2006). Türkçe öğretiminde metinler dil, zihinsel ve sosyal bağımsızlık becerilerini geliştirmek için de bir araçtır. Yani metinler öğrencilere çeşitli becerileri öğretmek için kullanılmaktadır. Yapılandırıcı yaklaşıma göre metin amaç olmamalı, metin derinlemesine incelettirilerek içindeki bilgilerin öğrencilere ezberletilmesi yoluna gidilmemelidir. Metinden öğrenmek için yararlanılmalıdır. Metin dinleme, okuma, yazma, konuşma, görsel okuma ve sunu gibi becerilerini geliştirmek için kullanılmalıdır. Öğrencilerin dil ve zihinsel becerilerini geliştirmek için metnin anlamını bulma, üzerinde düşünme, çıkarımlar yapma, değerlendirme vb. işlemler yapılmalıdır. İncelenen metin günlük hayatla, diğer derslerle ve ara disiplinlerle ilişkilendirildiğinde bilgi günlük yaşama da aktarılacak ve kalıcılık sağlanacaktır (Güneş, 2007). Altay (2000) da metinlerin programda belirlenen hedeflere ulaşmasına aracılık eden; öğrencilere dönem, tür, dil özelliği ve edebî şahsiyetle buluşturan; onda okuma alışkanlığını ve zevkini geliştiren vazgeçilemeyecek araçlar olduğunun göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Öğretmen, metinlerden çıkış noktalarını bulmak yoluyla öğrencileri “çalışmanın içine çekecek, düşündürecek, bulduracak, konuşturacak, yazdıracak ve bir sonuca ulaştıracak” şekilde planlayacağı öğrenme ortamında, belirlenen davranışların kazandırılmasına çalışmalıdır.

Tüm bu bilgiler ışığında denilebilir ki; yukarıda da belirtilen kriterlere uygun olarak hazırlanmış bir Türkçe ders kitabı, öğretmenin de doğru yönlendirmesiyle Türkçe derslerinin vazgeçilmez kaynağıdır. Aynı zamanda öğrencinin duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarmaya yarayan bir araçtır. Türkçe ders kitabı öğrenciyi edebiyatla tanıştırır, onları şairler ve yazarlarla karşılaştırır.

2.6.3.2. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin sahip olması gereken özellikler

Türkçe öğretiminin temel aracı metindir. Öğrencilere bilgilerin çoğu metinler yoluyla aktarılır. Metin, öğrencinin kişisel söz varlığının gelişiminde de en önemli materyallerdendir. Sever vd. (2006) de Türkçe öğretiminde, öğrencilerin ilgi, gereksinim ve dil evrenlerine uygun olarak seçilen nitelikli metinlerin onların duygu ve düşünce eğitiminde önemli sorumluluklar üstlendiğini ifade eder. Öğrencilerin, duygu ve düşünce üretmesine olanak sağlamayan, genellikle bir doğruyu aktarmayı amaçlayan metinlerle gerçekleştirilen öğretim, öğrencilerin yaratıcı düşünme yeteneklerini geliştirmelerine de engel olmaktadır. Türkçe öğretiminde, ilköğretim birinci sınıftan başlayarak öğrenciler Türkçenin anlatım gücünü yansıtan, onların dil gelişimlerine ve gereksinimlerine uygun en özgün ürünlerle karşılaşmalıdır. Sanatçı duyarlılığı ile hazırlanmış yazınsal nitelikli metinler ile öğrenciler arasındaki iletişim süreci, onların sanatçı duyarlılığını kavramaları, sezme, kavrama, anlama becerilerini güçlendirmeleri, duygu ve düşünce evrenlerini genişletmeleri için olanaklar yaratır.

Bilgi aktarmada en önemli araç olan metinler öğrencinin okuma, öğrenme, anlama becerilerini de tetiklemelidir. Kimi öğrenci ilk okuma metinleriyle ders kitaplarında karşılaşmaktadır. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarında öğrencinin okuma isteğini kamçılacak, ona edebi zevk verecek metinlerin bulunması gerekmektedir. Bu aşama aşama olacak bir çalışmadır. Aydın (2009) da çocukların metinlerden bilgi edinmeyi, söz konusu metinleri hayatı tanımaya ve kişisel gelişimlerine yardımcı araçlar olarak kabullenmeyi öğrenmelerinin gerektiğini söyler. Edebi kültürün geliştirilmesi için okuma seviyesi ilerledikçe, küçük hikâyelerin yanında büyük eserlere de geçilmesi gerekmektedir. Türkçe derslerinde öğrenciler seviyelerine uygun farklı metin türleriyle karşı karşıya getirilmeli; metinlerdeki sözcük sayısına dikkat edilmeli, çocuğun okuma seviyesi ilerledikçe, daha fazla sözcük sayısı içeren metinlere geçilmelidir. Telaffuzu zor, hecelenmesi güç, uzun sözcüklerin metinlerde yer almaması gerekmektedir. Türkçe dizisini meydana getiren kitaplarda aile, yurt, millet, insanlık, doğa ve yaşama sevgisi, güzel olan şeylere karşı ilgi, nezaket, halka saygı, yardımlaşma, kahramanlık, özveri duygusu telkin eden konularda devrimlerimizi, sosyal hayatımızı sevdirmeye çalışan parçalara yer verilmelidir. Konu yönünden düşünülen bu çeşitlilik, anlatım biçimleri

açısından da göz önünde bulundurulmalıdır. Öğrenciler, yalnızca değişik konularla karşı karşıya gelmeyecekler, aynı zamanda öykü, şiir, büyük insanların hayatları gibi değişik anlatım biçimlerini de tanıyacaklardır. Ayrıca, her sınıf kitabına öğrencilerin dramatize edebilecekleri parçalar da konulmalıdır. Türkçe kitaplarına seçilecek parçaların her bakımdan sınıf düzeyine uygun olması için sistemli bir çaba gösterilmelidir. Bu arada, konuların dikkatle seçilmesine, bunların sıra içinde verilmesine özellikle dikkat edilmelidir. Ayrıca, bütün kitaplarda kullanılan sözcükler ve kavramların doğal fırsatlarla tekrarlanmasına çalışılmalıdır. Parçalarda kullanılan dilin sade ve doğal olmasına önem verilmelidir. Bu hususlar göz önünde bulundurulmak suretiyle, kitaplardaki parçaların öğrenciler tarafından kolay ve rahat bir şekilde okunması ve anlaşılması olanağı hazırlanmalıdır. Parçaların yazılışında ve seçiminde öğrencilerin dil bakımından özellikleri yanında, çeşitli yaşlara göre değişebilen ilgilerin göz önünde bulundurulmasına çalışılmalı, ayrıca, konuların ele alınışında ve ifade tarzında onların deneyimleri ve ihtiyaçları esas alınmalıdır (Öz, 2003). 1-5. sınıflar için hazırlanan Türkçe ders kitaplarına konulan metinlerin bu yaş aralığındaki çocukların bilişsel, dilsel, duyuşsal özellikleri dikkate alarak hazırlanmalıdır. Bu yaşlarda çocuklar, çok uzun metinlerden hoşlanmaz, çabuk sıkılırlar. Onların ilgileri doğrultusunda hazırlanan metinlere ağırlık verilmeye çalışılmalıdır. Ayrıca, bu metinler çocuğun dil ve anlatım yeteneğini de geliştirici nitelikte olmalıdır. Dil becerilerinin geliştirilmesi de öz yönünden değerli, ilgi çekici, anlaşılır, öğrencinin seviyesine uygun metinlerin okutulmasıyla mümkün olur. Calp (2007) da metinler yoluyla; çocuğun hafızasının geliştiğini ve tazelendiğini, duygu ve hayal dünyasının genişlediğini, dikkatini yoğunlaştırmayı öğrendiğini, okuma ve dinleme alışkanlığı kazandığını, bilgi birikiminin arttığını belirtir. Bu nedenle metinler, inceleyerek okuma ve zevkle işlemeye elverişli olmalıdır. Metinler, öğrencinin biyolojik ve psikolojik gelişimine uygun; ilgi çekici; aileye, vatana, millete, devlete, Türk büyüklerine, tarihe, insanlığa ve tabiata karşı sevgi ve saygı aşıl原因; öğrencileri kötümserliğe ve bedbinliğe sürüklemeyecek; iyiye, güzele, doğruya, samimiyete yönlendirecek ve psikolojik yönden rahatlatacak, onların “ben” duygusunun “biz” anlayışına dönüşmesine katkıda bulunacak nitelikte olmalıdır.

2.6.3.3. Söz varlığında metinlerin rolü ve önemi

Ders kitapları ve dolayısıyla bu kitaplarda kullanılan metinler Türkçe öğretiminde en önemli araçlardır. Öğrencilerin çoğu pek çok sözcükle ilk olarak ders kitaplarındaki metinlerde karşılaşılır ve bu metinler aracılığıyla yeni sözcükler öğrenirler. Bu yüzden, ders kitaplarındaki metinlerin öğrencilerin söz varlığını geliştirmede ve genişletmede rolü büyüktür. Metinlerin ölçülebilir özelliklerinden olan söz varlığı kazandırmada metinler oldukça etkilidir. Bu göz önüne alınarak metinler özenle seçilmelidir. Karakuş (2000) da metinlerin sözcük ve cümle sayımlı olması gerektiğini söyler. Ders kitaplarına alınan metinlerde kullanılan sözcükler, metnin kitaba yerleştirilmesi sırasında periyodik bir artış göstermeli, okunan her yeni metinde yeni sözcüklerle karşılaşılmalıdır. Bu tür bir uygulama söz dağarcığını artırmak için şarttır.

Anlatı (metin), aynı zamanda dilsel bir yapıdır; sözcüklerin seçimine, sözcük dağarcığına, sözcüklerin anlamlarıyla ilgili oyunlara gösterilen özen yeni yorumların yapılmasını sağlar. Bir roman okumak, sözcükler arasından geçmek değil, onların anlatmak istediklerini ya da betimlediklerini sezmektir (Kıran ve Kıran, 2003). Yani metinler sadece anlam yönünden bakılamayacak kadar geniş kapsamlıdır. Metinlerdeki söz varlığı ve sözcüklerin kullanılış biçimi ile beraber metni anlamlandırmak gerekir. Çocukların öğrendikleri sözcükleri uykudan uyandırmak gerekir. Onları uyandıracak olan şeylerin başında ise çocukların anlayabileceği dil ve anlatım gelmektedir. Çocuklarla kurulan iletişim sözel ve dilsel, görsel, dokunsal, zihinsel etkinlikler kapsamında ele alınmalıdır. Bu doğrultuda hazırlanan gereçler dil ve anlatıma katkı sağlamalıdır.

Çocuklara yönelik hazırlanan kitaplar; yalın ve anlaşılır olmalı; içinde yaşadığı aile, çevre ve okul ortamında konuşulan dili içermeli, başlangıçta kısa ve düz cümle anlatımına yer verilmeli, doğa ve doğadaki canlıların çıkardığı sesle örtüşmelidir. (Örneğin çocuğa göre ağaç fısıldayabilir, rüzgâr ıslık çalabilir, dağ kükreyebilir, bulut ağlayabilir...) Kısaca, çocuklara yönelik kitapların dil ve anlatımı; onların algılama, anlama ve anlatma yeteneklerine uygun olmalıdır (Türkeli, 2008). Çocuk öyküleri de özenli bir Türkçe ile yazılmalı, Türkçede kullanılan zengin anlatım öğelerinin çocuğa uygun bir yöntemle sergilenmesine dikkat edilmelidir. Atasözleri, deyimler, terimler,

özdeyişler, kalıplaşmış sözler, kalıplaşmış benzetmeler yanlışlığa düşmeden ve yerinde kullanılmalıdır. Yaratıcı bir edebiyat anlayışı ile bakıldığında, her çocuk ürünüde, çocuğa iletecek şeyler barındıran metinler gereklidir. Öyle bir anlatım biçimi bulunmalıdır ki çocuğun duygu dünyası ile düşünce dünyası bundan yararlanabilsin (Ünüvar, 2008).

Söz varlığını geliştirmek için; her yeni metinde periyodik olarak yeni sözcük artışı olmalı, yalın ve anlaşılır bir anlatımı olan metinlere yer verilmeli, özenli bir Türkçe ile yazılan metinler bulunmasına dikkat edilmeli, atasözleri, deyimler, terimler, özdeyişler, kalıplaşmış sözler ve benzetmeler yerinde ve doğru kullanılmalıdır.

2.6.3.4. Türkçe derslerinde metinden yola çıkarak sözcük öğretimi

Ders kitaplarındaki metinler öğrencilerin söz varlığını geliştirmek için kullanılan en önemli araçlardandır. Ancak bu metinler incelenirken öğretmene büyük sorumluluk düşmektedir. Öğrencileri hazırcılığa, ezberciliğe itmeden metindeki sözcüklerin anlam özellikleri üzerinde durulmalıdır. Metnin bağlamından hareketle öğrenciye sözcüğün anlamı sezdirilmeye çalışılmalı, çok özel terimlerle karşılaşıldığında öğrenci sözlüğe bakmaya yönlendirilmelidir. Ayrıca, metnin türüne bağlı olarak gerçek, mecaz, zıt anlamlı, eş sesli sözcüklerle çalışılabilir. Dil bilgisi becerisiyle birleştirilerek ekleri kullanarak yeni sözcükler türetmeleri sağlanabilir.

Öğrenciler yeni sözcüklerin büyük bir kısmını okuma yoluyla öğrenmektedirler. Bunun için öğrencilere okuyarak zihinsel sözlüklerini zenginleştirebilecekleri metinler vermek en iyi yoldur. Bu metinlerdeki sözcüklere dikkat edilmeli, sözcüğün çeşitli anlamlarının nasıl kullanıldığı gösterilmelidir. Bazı özel sözcükler okumadan önce verilmeli, kullanımına dikkat çekilmeli, anlamı tartışılmalı, sözcüğün nasıl kullanıldığı gösterilmelidir. Öğrencilerden bu sözcüklerle ilgili olarak gözlemlerini, yaşadıklarını ve düşüncelerini yazılı olarak dile getirmeleri istenebilir. Böylece sözcük yazılarak da öğrenilmiş olur (Güneş, 2007). Metin incelemelerinde sözcük hazinesini zenginleştirmeye yönelik sözcük ve deyimlerin tespiti öğretmen tarafından yapılmalı, öğretmen kalıcılığı sağlamak amacıyla zaman zaman bu sözcük ve deyimleri kullanmalı; öğrencilerin rastgele anlamını sordukları bütün sözcükler üzerinde gereksiz

yere zaman harcamamalı; “sözün gelişinden sözcüğün anlamının çıkarılması alışkanlığı” geliştirilmelidir (Altay, 2000).

Ayrıca çocuk edebiyatının özgün ürünleri, çocuklar için hazırlanmış gazete ve dergiler, sanatçılar tarafından yapılmış resimler, karikatürler, klasik müzik CD ya da kasetleri, televizyon, bilgisayar, radyo vb. görsel işitsel araçlar, anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesi sürecinde kullanılarak öğretim etkili ve ilginç kılınmalıdır. Türkçe derslerinin, işlenen metnin niteliğine uygun olarak çeşitli araç gereçle desteklenmesi hem öğrencilerin istekle ve etkin biçimde derse katılımını sağlayacak hem de birden çok duyu organını uyararak öğrenmeyi kolaylaştıracaktır. Türkçe öğretiminde, sözlük, yazım kılavuzu, deyimler ve atasözleri kılavuzu her öğrencinin sürekli başvurduğu temel araçlar olarak düşünülmelidir. Türkçe öğretimi için seçilen ders kitabı, içinde yer alan değişik türdeki metinlerle ve uygulama örnekleriyle öğrencileri yeni kitaplara yöneltecek bir kılavuz olmalıdır (Sever vd, 2006). Öğrenciden henüz metinle karşılaşmadan, yeni metni okuyup dinlemeden önce, ev çalışması olarak sözcüklerin, deyimlerin, terimlerin anlamlarını sözlükten bulup defterlerine yazmaları, ezberlemeleri istenmemelidir. Hele sözcüğün metin içindeki anlamını iyice kavratıp öğretmeden cümlede kullanma çalışmaları yaptırmak ezberciliktir. Bu öğrencinin zamanın boşa gitmesine neden olduğu gibi hiçbir şey de kazandırmaz. Metin inceleme sırasında, metnin düşünce yapısını oluşturan sözcüklerin asıl anlamını sözün gelişinden; eksiksiz ve iyi anlaşılmadığı durumlarda sözlük, ansiklopedi, dipnotlar, dizin, atıf ve başka kaynak eserlerden yararlanma yoluna gidilmelidir. Bunları kullanma tekniğine, çok ihtiyaç duyulduğu anlarda başvurmalıdır. Bu araçlardan yararlanırken sözcük dağarcığına da yenileri kazandırılmış olur. Metinler yoluyla sözcük öğretimi sağlanırken metnin anlamından hareketle sözcüğün anlamını çocuğa kavratmak gerekir.

Calp (2007)'in da vurguladığı gibi öğrenciyi sözlüğe baktırarak anlamını belirlemeye çalışmak bazı problemlere yol açar. Öğrenciyi çok anlamlı sözcüklerde tereddüde düşürebilir; metne uygun düşmeyen anlama yönlendirebilir; hatırlama, yorumlama, ön bilgilerden yararlanma, benzerlik ve farklılıklara dikkat etme gibi düşünme süreçlerini harekete geçirmeyi engelleyerek hazırcılığa, dolayısıyla ezbere yöneltir.

2.6.3.5. Beşinci sınıf türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ve türleri

Bu araştırmada yer alan ve 2010-2011 eğitim-öğretim yılında okutulması tavsiye edilen 5. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ve türleri şöyledir:

Tablo 2.1.

Özgün Matbaacılık 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler

ÖZGÜN YAYINLARI

Metin Adı	Yazarı/Şairi	Türü
Sinağrit Baba	Sait Faik ABASIYANIK	Öyküleyici Metin
Gamsız	Sulhi DÖLEK	Öyküleyici Metin
Dinlemesini biliyor muyuz?	Emin ÖZDEMİR	Bilgilendirici Metin
Çok Güzel Şey	Melih Cevdet ANDAY	Şiir
Parasız Yatılı	Nezihe ARAZ	Öyküleyici Metin
Bilimin Işığında Yürümek	Macit GÖKBERK	Bilgilendirici Metin
Kadının Toplumdaki Yeri ve Aile	Şafak ONUR	Bilgilendirici Metin
Mustafa Kemal'in Kağnısı	Fazıl Hüsnü DAĞLARCA	Şiir
Yeryüzü Cenneti: Gökova Körfezi	Cevat Şakir KABAAĞAÇLI	Bilgilendirici Metin
Anadolu Çiçekleri ve Dino'nun Çiçeklemesi	Yaşar KEMAL	Bilgilendirici Metin
Dupnisa Mağarası	Haldun AYDINGÜN	Bilgilendirici Metin
İstanbul'u Dinliyorum	Orhan Veli KANIK	Şiir

Tablo 2.1 (devamı)

Metin Adı	Yazarı/Şairi	Türü
Dedelerin Düşleri Gerçek Olsaydı	Zuhal ÖZER	Bilgilendirici Metin
Şahitler Kayası	Eflâton Cem GÜNEY	Öyküleyici Metin
Bencil Dev	Oscar WILDE	Öyküleyici Metin
Resim Defterim	A.Vahap AKBAŞ	Şiir
Braille Alfabeti	Şebnem TİRKEŞ	Bilgilendirici Metin
Arşimet ve Kralın Altın Tacı	Linda Walvoord GIRARD	Öyküleyici Metin
Çamaşır Makinesi	Kudret EMİROĞLU	Bilgilendirici Metin
Yeni Türkü	Turgay FİŞEKÇİ	Şiir
Spor ve Oyun	Elif YILMIZ	Bilgilendirici Metin
Beyaz Bisiklet	Hüseyin YURTTAŞ	Öyküleyici Metin
Uçurtmam Bulutlardan Yüce	Mehmet GÜLER	Öyküleyici Metin
Gök Anne	Fazıl Hüsnü DAĞLARCA	Şiir
Forsa	Ömer SEYFETTİN	Öyküleyici Metin
Mimar Sinan	Rauf MUTLUAY	Bilgilendirici Metin
Ala Geyik	Ali ÖZÜRKÜT	Öyküleyici Metin
Atatürk Kurtuluş Savaşında	Cahit KÜLEBİ	Şiir
Bedenin Uyarıları	Ayşegül Yılmaz GÖNENÇ	Bilgilendirici Metin
Mavi Kuşu Gören Var mı?	Çetin ÖNER	Öyküleyici Metin

Tablo 2.1 (devamı)

Metin Adı	Yazarı/Şairi	Türü
Köpeğin Dünyası da Harikalarla Dolu	Roswitha ENTRES	Bilgilendirici Metin
Kızamık Ağıdı	Ceyhun Atuf KANSU	Şiir

Tablo 2.2

Engin Yayınları 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler

ENGİN YAYINLARI

Metin Adı	Yazarı/Şairi	Türü
Okumak İçin	Ülkü ALGIN	Şiir
Gökçen Kız Çeşmesi	Gülten DAYIOĞLU	Öyküleyici Metin
Yaşam Dersi	Şebnem TİRKEŞ	Bilgilendirici Metin
Paylaşmak Güzeldir	Ayşe KİLİMCİ	Öyküleyici Metin
Onuncu Yıl Marşı	Faruk Nafiz ÇAMLIBEL, Behçet Kemal ÇAĞLAR	Şiir
Başarının Sırrı	Savaş Volkan GENÇ	Bilgilendirici Metin
Atatürk'ün Sesi	Şükrü Enis REGÜ	Şiir
Büyük Küçükler	Murat SERTOĞLU	Öyküleyici Metin
İletişimin Gücü	Celal OYMAK	Bilgilendirici Metin
Mustafa Kemal'in Kılıcı	Arif Hikmet PAR	Şiir
Elma Fabrikası	Mehmet HENGİRMEN	Öyküleyici Metin
Güzel Kitabım	İ.Hakkı TALAS	Şiir

Tablo 2.1 (devamı)

Metin Adı	Yazarı/Şairi	Türü
İnternet Nedir?	Phillippa WINGATE	Bilgilendirici Metin
Isının Etkisi	Jules VERNE	Öyküleyici Metin
Akşemsettin	Metin SOYSAL	Bilgilendirici Metin
Cadı Burunlu Fabrika	Aytül AKAL	Öyküleyici Metin
Kırda,Kabuğu Kaplumbağa ile Söyleşi	Kırık Ayla ÇINAROĞLU	Şiir
Evdeki Takım	Savaş Volkan GENÇ	Bilgilendirici Metin

Tablo 2.2 (devamı)

Denizin Yakut Çocukları	Ulviye ALPAY	Öyküleyici Metin
Sağlıklı Yaşam İksiri Yoğurt	Çiğdem ERDEM	Bilgilendirici Metin
Türkiye'nin Turistik Değeri	Hasan OVALI	Bilgilendirici Metin
Peri Bacaları	Ali PÜSKÜLLÜOĞLU	Şiir
İnsanlık Dersi	Tülin ÖZÇAKIR	Öyküleyici Metin
Efsane Kent İstanbul	Eser GÜLER	Bilgilendirici Metin
Yurdum	Cahit KÜLEBİ	Şiir
Birliğin Temeli	Neslihan ÖNGAY	Bilgilendirici Metin
Atatürk Çocuk Olmuş	Aziz SİVASLIOĞLU	Şiir
Eski Bayram Kokuları	Can DÜNDAR	Öyküleyici Metin
Sevgi Güneşi	Mehmet HENGİRMEN	Öyküleyici Metin
Karagöz Baba ile Hacivat Usta	Bilge ATAY	Bilgilendirici Metin
Anne Sevgisi	İbrahim Alaaddin GÖVSA	Şiir
Türklerde Aile	Neslihan ÖNGAY	Bilgilendirici Metin
İki Kardeşin Kavgası	Tarık DEMİRKAN	Öyküleyici Metin

Tablo 2.2 (devamı)

Metin Adı	Yazarı/Şairi	Türü
Sevgili Babam	Leo BUSCAGLIA	Öyküleyici Metin
Bir Yer Düşünüyorum	Ziya Osman SABA	Şiir
Sanatın Gücü	Nergiz ÖZİŞ	Bilgilendirici Metin
Sahneler	Erol YAVUZ	Şiir
Ölümsüzleşen Bahçe	Adnan ÖZYALÇINER	Öyküleyici Metin
Yaşamı Müzikle Öğrenmek	Fazıl SAY	Öyküleyici Metin
Ortaoyunu	Haldun TANER	Bilgilendirici Metin

Tablo 2.3.

MEB Yayınları 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinler

MİLLİ EĞİTİM YAYINLARI

Metin Adı	Yazarı/Şairi	Türü
Bir İnsan Kazanmak	Aydoğan YAVAŞLI	Öyküleyici Metin
Okulum	Muzaffer BARANOK	Şiir
Balon	Cüneyd SUAVİ	Öyküleyici Metin
Yeni Çantalar da Eskir	Üzeyir GÜNDÜZ	Öyküleyici Metin
Şeker Dede	Mehmet GÜLER	Öyküleyici Metin
Atatürk'le Doğuş	Süleyman HAVADAR	Şiir
Merhaba Asker	E.Behnan ŞAPOLYA	Bilgilendirici Metin
Atatürk'ün Çalışmaları	Muzaffer ERENDİL	Bilgilendirici Metin
Kadının Seçme ve Seçilme Hakkı	Mevlüt KAPLAN	Bilgilendirici Metin
Atatürk ve Türk Dili	Şükrü Halûk AKALIN	Bilgilendirici Metin
Yeşil Örtü	Mehmet AZİM	Şiir
Yeşille Mavinin Ölümü	Mehmet GÜLER	Öyküleyici Metin
Kalbimizin Sesi	Zafer ZENGİN	Bilgilendirici Metin

Tablo 2.3 (devamı)

Metin Adı	Yazarı/Şairi	Türü
Bizden Sonraki Çocuklar İçin	Mustafa Ruhi ŞİRİN	Şiir
Kanathlı Bal Kutusu	Başak SEZGİN	Bilgilendirici Metin
Mucit Çocuk	Melih ARAT	Öyküleyici Metin
Uygarlık Yolu	Komisyon	Şiir
Dünya ‘dan Uzakta	Aslı KAPLAN	Bilgilendirici Metin
Siz de Buluş Yapabilirsiniz	Tuğba CAN	Bilgilendirici Metin
Her şey Bir Uçurtmayla Başladı	Aslı ZÜLAL	Bilgilendirici Metin
Günaydın Çocuklar	Birgül YANGIN	Şiir
En İyiye En Güzele Ulaşmak	Komisyon	Bilgilendirici Metin
Minyatürk	Talha UĞURLUEL	Bilgilendirici Metin
Pandomima ve Beden Dilimiz	Sevilay ATMACA	Bilgilendirici Metin
Sinemaya Gitme Günü	Salih MERCANOĞLU	Şiir
Bayrağın Sesi	Emin Recep GÜREL	Şiir
Nasrettin Hoca’nın Güneş Gözlüğü	Yalvaç URAL	Bilgilendirici Metin
Fikir ve Gönül Adamı	H. Salih ZENGİN	Bilgilendirici Metin
İki Sevgi	Vehbi Cem AŞKUN	Şiir
Tekerlemeci Dayı	Miyase SERTBARUT	Öyküleyici Metin
Yangın	Beytullah HATOĞLU	Şiir
Güvenli Yaşam		Bilgilendirici Metin
Dağın Tepesindeki Bulutlar	Cahit UÇUK	Öyküleyici Metin
Fayların Hareketi	Komisyon	Öyküleyici Metin
Yaşam Sessizliği	Bertan AĞANOĞLU	Bilgilendirici Metin
Bir Başarının Örnek Hikayesi	Bora ÇINARCI	Öyküleyici Metin

Tablo 2.1 (devamı)

Metin Adı	Yazarı/Şairi	Türü
Hangisine Başlasam?	İsmail Hakkı SUNAT	Şiir
Yeni Kırmızı Topum	Ayla ÇINAROĞLU	Öyküleyici Metin
Balkonlardaki Çocuklar	Ahmet EFE	Şiir
Tangram		Bilgilendirici Metin

2.7. Konu ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Apaydın (2010), “6.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Talim ve Terbiye Kurulunun 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Türkçe derslerinde 6. sınıf seviyesinde okutulması tavsiye edilen kitaplardan beş tanesi incelenmiş ve incelenen kitapların öğrencilerin söz varlığını geliştirmeye ve onların yaş seviyelerine, gelişimlerine tam olarak uymadığı görülmüştür.

Uludağ (2010), “7.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Talim ve Terbiye Kurulunun 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Türkçe derslerinde 7. sınıf seviyesinde okutulması tavsiye edilen kitaplardan beş tanesini incelenmiş ve tüm kitaplara ait metinlerin sözcük sayılarında periyodik bir artış görülmediği, metin türü seçiminin sözcük sayısı ve söz varlığının yansıtılmasını büyük oranda etkilediği görülmüştür.

Kutlu (2006), “MEB İlköğretim 6,7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Söz Varlığı Açısından Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tez çalışmasında metinlerdeki söz varlığı öğelerinin sınıflara göre değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel bir araştırma olup döküman incelemesi tekniğine dayalı olarak yapılmıştır.

Bu bağlamda araştırmada Milli Eğitim Bakanlığının 2010-2011 eğitim-öğretim yılında okutulmasını tavsiye ettiği üç ayrı yayınevine ait 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında beş ve beşten daha fazla sayıda geçen sözcükler Cibakaya Dizin Programı (2.2 sürümü) ile sıklık dizini haline getirilmiştir. Deyimler, atasözleri, ikilemeler, özel isimler, kısaltmalar, tekerlemeler, kalıp sözler, konuşma diline ait kullanımlar, hitaplar ve ünlemler ise “Döküman incelenmesi tekniği” ile incelenmiştir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı

2010-2011 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okutulması tavsiye edilen 3 ayrı yayınevine ait 5. sınıf Türkçe ders kitabı araştırmanın kapsamı olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın kapsamında yer alan 5. sınıf Türkçe ders kitapları şunlardır:

- 1) Özgün Matbaacılık 5. sınıf Türkçe ders kitabı
- 2) Engin Yayınları 5. sınıf Türkçe ders kitabı
- 3) MEB Yayınları 5. sınıf Türkçe ders kitabı

3.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Bu çalışmada üç ayrı yayınevine ait Türkçe ders kitapları iki araştırmacı tarafından birkaç kez okunarak yapılandırılmış formlar hazırlanmıştır.(bkz. Tablo 4.1.

vb.) Yapılandırılmış formlar, belirlenen atasözü, deyim, ikileme, tekerleme, özel isim, konuşma diline ait kullanım, kısaltma, hitap ve ünlem sayılarından oluşmaktadır. Elde edilen atasözü ve deyim verileri Türk Dil Kurumu'na ait deyimler ve atasözleri sözlüğünde eşlenerek geçerliği ve güvenilirliği sağlanmıştır. Ayrıca kitaplarda geçen her bir sözcüğün frekansı Cibakaya adlı dizin programı kullanılarak belirlenmiştir. Belirlenen sözcük frekansları sıklık dizini tablosu haline getirilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Metinler üç ayrı yayınevi için ayrı ayrı incelenmiştir. Metinlerde tüm sözcüklerin ve söz varlığı unsurlarının (deyimler, atasözleri, ikilemeler, özel isimler, kısaltmalar, tekerlemeler, kalıp sözler, konuşma diline ait kullanımlar, hitaplar ve ünlemler) ayrı ayrı frekans analizleri yapılmıştır. Karşılaştırma olanağı sağlamak amacıyla tablo biçimine getirilmiştir. Tüm tablo ve grafiklerde Özgün Matbaacılık Ö, Engin Yayınları E, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları M ile kodlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Bulgular

Üç yayınevine ait ders kitaplarındaki sözcükler Cibakaya dizin programıyla incelenmiş ve aşağıdaki sıklık dizinleri oluşturulmuştur. Kitaplarda en az 5 defa kullanılan sözcükler sıklık dizinine alınmıştır.

4.1.1. Özgün Yayınları Sıklık Dizini

bir	493	çiçek	33	ona	23
bu	229	baba	32	öyle	23
ve	162	şey	31	şimdi	23
da	145	başka	30	var	23
de	135	bunu	30	çocuklar	22
çok	97	çocuk	30	dev	22
o	92	güzel	30	geyik	22
ne	81	ya	30	iyi	22
için	67	ben	28	mı	22
gibi	64	doğru	28	Mustafa	22
daha	62	hiç	28	yine	22
ki	58	Sinağrit	28	artık	21
sonra	54	bile	27	belki	21
diye	53	mi	27	hemen	21
her	49	olarak	27	kuş	21
kadar	47	olur	27	mavi	21
ama	46	kendi	26	önce	21
gün	44	bütün	25	su	21
zaman	44	Halil	24	çamaşır	20
en	43	içinde	24	aynı	19
büyük	38	onun	24	beni	19
iki	38	spor	24	biraz	19
onu	35	bana	23	geldi	19
dedi	34	küçük	23	ilk	19

yavaş	19	aile	12	bak	10
yer	19	der	12	birçok	10
Abidin	18	evet	12	birden	10
ancak	18	fakat	12	biri	10
sen	18	gök	12	dino	10
tam	18	hep	12	gamsız	10
vardı	18	ise	12	gece	10
benim	17	işte	12	gözleri	10
değil	17	kara	12	hiçbir	10
demiş	17	kral	12	iş	10
altın	16	neden	12	iyice	10
anne	16	olacak	12	kendini	10
Arşimet	16	olduğunu	12	kuşlar	10
baktı	16	ses	12	sana	10
gelir	16	tacı	12	süre	10
kimi	16	uzak	12	tek	10
Sinan	16	vardır	12	yanına	10
yok	16	yere	12	yerde	10
Alageyik	15	ağır	11	adam	9
beyaz	15	arasında	11	altı	9
böyle	15	başını	11	anda	9
olan	15	başladı	11	askeri	9
pırl	15	bunları	11	bisiklet	9
şu	15	çiçekler	11	bizi	9
Atatürk	14	çünkü	11	bunun	9
birkaç	14	dedesi	11	burada	9
hem	14	geçer	11	etti	9
nasıl	14	izin	11	gerçekten	9
uçurtma	14	kez	11	gözlerini	9
birlikte	13	koçum	11	halilin	9
böylece	13	köpeğin	11	insanların	9
değildi	13	kralın	11	kapalı	9
devin	13	sonunda	11	karşı	9
içine	13	taç	11	kırk	9
ile	13	uzun	11	kolay	9
önemli	13	üç	11	köyün	9
öteki	13	üstünde	11	mu	9
son	13	yeri	11	olduğu	9
tüm	13	yıl	11	ondan	9
üstüne	13	ağaç	10	sabah	9
yeni	13	alıp	10	sesi	9
yol	13	ay	10	taş	9

Türk	9	yeniden	8	koca	7
üzerinde	9	acaba	7	köy	7
verdi	9	adı	7	küllü	7
yandan	9	ağaçlar	7	oğlu	7
yola	9	ağzına	7	oldu	7
altında	8	aldı	7	olsaydı	7
bakar	8	ana	7	olsun	7
biçimde	8	ardından	7	olurdu	7
bin	8	asker	7	on	7
birtakım	8	ayrı	7	onunla	7
bisikleti	8	az	7	oyun	7
boş	8	bahar	7	özel	7
boyunca	8	bizim	7	özgür	7
bundan	8	bugün	7	pek	7
bunlar	8	camı	7	suyunu	7
çoban	8	çiçeği	7	tatlı	7
çocukların	8	dağ	7	yalnız	7
dolu	8	dinliyorum	7	yani	7
döner	8	diyerek	7	yapmak	7
el	8	dört	7	yavru	7
Gökova	8	duran	7	yolunu	7
göre	8	durdu	7	açtı	6
göz	8	dünya	7	adım	6
insanın	8	eğer	7	aklına	6
kadının	8	eski	7	alma	6
Kadri	8	geç	7	anadolu	6
kim	8	gelen	7	anası	6
kocaman	8	gerekir	7	aslında	6
koku	8	gibiydi	7	aşağı	6
oğlum	8	giden	7	bakır	6
okula	8	gider	7	başına	6
onların	8	gördü	7	başında	6
orada	8	görmeye	7	bazı	6
saf	8	görünce	7	belli	6
sanki	8	hele	7	beş	6
senin	8	hepsi	7	bilir	6
sesleri	8	ihtiyar	7	biliyor	6
söz	8	insanlar	7	biz	6
şeyi	8	ister	7	bize	6
usul	8	kabul	7	buna	6
yaşam	8	kar	7	burası	6
yazı	8	kendisini	7	çocukları	6

dağlar	6	koşup	6	bırakıp	5
dal	6	köpekler	6	Braille	5
dedesinin	6	kutuyu	6	çağdaş	5
değildir	6	merak	6	çamaşırlar	5
demek	6	mutlaka	6	çevresine	5
dinleyici	6	oğul	6	çığlık	5
eder	6	okuma	6	çıkan	5
elini	6	olmuş	6	çıkıp	5
fark	6	olunca	6	çıkış	5
gamsızın	6	oluyor	6	çimenlerin	5
gavur	6	oysa	6	dağdan	5
geçen	6	örneğin	6	dağları	5
geçti	6	renkli	6	denizin	5
gelip	6	sözü	6	derken	5
gerçek	6	tacın	6	derler	5
gitmiş	6	toplumun	6	dışarı	5
görsün	6	tövbe	6	diyordu	5
gözlerim	6	türlü	6	dönüp	5
gözü	6	uçurtmayı	6	duruyordu	5
gümüş	6	verir	6	eğitim	5
güneş	6	vermiş	6	Elif	5
günlük	6	yana	6	elinden	5
hafta	6	yanı	6	eline	5
hala	6	yaptı	6	eşit	5
hani	6	yerine	6	farklı	5
hava	6	yeşil	6	findıklı	5
hayır	6	yoktu	6	fırlar	5
herkes	6	yüzden	6	geçmiş	5
içeri	6	açar	5	gel	5
içinden	6	Ahmet	5	gitti	5
insan	6	akıl	5	gönderdi	5
istanbul	6	al	5	görkemli	5
istanbulu	6	alır	5	Gülsüm	5
kalır	6	anadoluda	5	günler	5
kalmıştı	6	annesine	5	günlerce	5
kayanın	6	ayağa	5	hafif	5
Kemal	6	ayrıca	5	Halil'e	5
kendine	6	babam	5	hanım	5
kendisi	6	bağırды	5	harfler	5
kırmızı	6	bağlı	5	hızla	5
kısa	6	bahçede	5	ipini	5
kış	6	beri	5	istiyorum	5

işi	5	olsa	5	tepe	5
kadınlarımız	5	onları	5	tepesine	5
kan	5	ortasında	5	toprak	5
kentin	5	ömrü	5	uçurumun	5
Kocabaş	5	peşinde	5	usulca	5
koştı	5	saat	5	varmış	5
kurtuluş	5	sarı	5	ver	5
kutu	5	selam	5	yanında	5
Louis	5	soğuk	5	yapmıştı	5
mağaranın	5	sporları	5	yazma	5
makinelere	5	sultan	5	yerinde	5
Nazım	5	suya	5	yıkama	5
neredeyse	5	suyu	5	yoksa	5
okulda	5	şekilde	5	yüksek	5
okulun	5	ta	5	Zübeyde	5
olmazsa	5	taşan	5		
olmuştu	5	tekrar	5		
Toplam sözcük:	14628			Madde başı:	6467
Geçerli sözcük:	14628			Alt madde:	6299
Geçersiz sözcük:	0				

4.1.2. Engin Yayınları Sıklık Dizini

bir	474	büyük	45	insan	25
ve	222	en	44	Selim	25
bu	209	ben	43	bilgi	24
çok	118	ile	43	düşman	24
de	113	kadar	42	içinde	24
da	109	güzel	41	karşı	23
için	87	Kemal	41	ona	23
dedi	76	gün	37	sen	23
her	72	ki	36	vardı	23
ne	69	var	32	askeri	22
o	65	şey	30	bile	22
ama	64	yeni	30	Gökçen	22
sonra	63	diye	29	iki	22
Türk	61	hiç	29	kız	22
gibi	60	iyi	29	olur	22
Mustafa	54	baba	27	benim	21
daha	52	çocuklar	27	mı	21
bütün	45	nasıl	26	onun	21

şimdi	21	yunus	15	yere	12
doğru	20	başka	14	artık	11
hemen	20	böylece	14	Ayşe	11
ilk	20	demiş	14	babam	11
biri	19	eski	14	beş	11
biz	19	müzik	14	Cengiz	11
buğday	19	şöyle	14	çocukları	11
burak	19	şu	14	çünkü	11
çocuk	19	üç	14	içine	11
dünya	19	verdi	14	mavi	11
pek	19	ya	14	süre	11
sordu	19	yıl	14	toprak	11
babası	18	yok	14	Ahmet	10
başladı	18	bana	13	aldı	10
burada	18	bey	13	ancak	10
hem	18	biraz	13	anne	10
insanlar	18	değil	13	az	10
küçük	18	dünyada	13	başına	10
mehmetçik	18	kardeş	13	belki	10
nedenle	18	önemli	13	bize	10
olan	18	sırada	13	boyunca	10
olmuş	18	uzun	13	bunun	10
önce	18	alıp	12	dere	10
zaman	18	avuç	12	dil	10
kara	17	Bektaş	12	duman	10
kendi	17	bunları	12	el	10
onları	17	bunu	12	elma	10
beni	16	buraya	12	etti	10
bizim	16	evet	12	istedi	10
dayısı	16	göre	12	işe	10
dede	16	Hasan	12	kahve	10
dünyanın	16	iş	12	Maria	10
işte	16	karşısında	12	mi	10
onu	16	kötü	12	olduğu	10
annesi	15	Murat	12	olduğunu	10
aynı	15	olarak	12	olsun	10
birlikte	15	Osmanlı	12	öyle	10
hacı	15	senin	12	Peter	10
hep	15	vardır	12	pırl	10
ise	15	yabancı	12	size	10
oldu	15	yaşam	12	su	10
yine	15	yer	12	tek	10

tüm	10	sadece	8	konusunda	7
ünlü	10	sanki	8	köy	7
an	9	sırasında	8	mu	7
bugün	9	son	8	olup	7
camii	9	sonunda	8	onlar	7
cevap	9	üzerinde	8	oyunlar	7
değildir	9	veli	8	önem	7
evde	9	yanında	8	peri	7
Fatma	9	yardım	8	sahip	7
halde	9	ağ	7	sarı	7
hayır	9	aile	7	selam	7
hiçbir	9	annem	7	siz	7
istiyordu	9	arasında	7	söz	7
Karagöz	9	asla	7	sultan	7
oluyor	9	aşçı	7	tam	7
on	9	aşık	7	uzaylı	7
pis	9	bak	7	ülke	7
seni	9	bazı	7	veren	7
şeyler	9	Bizans	7	yavaş	7
top	9	buharı	7	yerine	7
üzerine	9	çiçekler	7	yoğurt	7
varmış	9	çocukların	7	yoksul	7
yaşasın	9	dayı	7	yol	7
yaşlı	9	devam	7	yüz	7
yumurta	9	dört	7	zengin	7
adam	8	duruma	7	adı	6
Atatürk	8	durur	7	aslında	6
binlerce	8	eğer	7	ay	6
birkaç	8	etmek	7	babamın	6
diğer	8	fabrika	7	bahçe	6
dikkatle	8	fakat	7	başarılı	6
döndü	8	geçti	7	bilgisayar	6
gerçekten	8	geldi	7	bilgisayarlar	6
hoş	8	gitti	7	bilir	6
işçiler	8	güneş	7	birçok	6
kadın	8	halk	7	birinci	6
kez	8	hayatı	7	bizi	6
merakla	8	hüseyin	7	böyle	6
onlara	8	ikinci	7	caminin	6
ortaoyunu	8	Kemal'in	7	çıkan	6
padişah	8	kimi	7	çocuğu	6
sabah	8	koca	7	diyerek	6

ele	6	verir	6	doğa	5
fazla	6	Veysel'in	6	dumrul	5
gelip	6	yakından	6	durumu	5
gelir	6	yalnız	6	düşmanı	5
geniş	6	yanına	6	elinde	5
Hacivat	6	yani	6	ertesi	5
hala	6	yapan	6	ev	5
halkın	6	yeniden	6	Fatih	5
Hasan	6	yoktu	6	Fransa	5
hatta	6	yüzden	6	gazete	5
havuç	6	zehirli	6	gece	5
herkes	6	acaba	5	gel	5
içi	6	acı	5	gelen	5
ineği	6	adını	5	geliyor	5
kavuklu	6	adlı	5	genç	5
kızım	6	akşam	5	gördü	5
kim	6	alır	5	görmek	5
körler	6	almak	5	harp	5
kurşun	6	ana	5	Hatice	5
mimar	6	anda	5	haydi	5
mucize	6	Asya	5	heykel	5
niçin	6	Atatürk'ün	5	ileri	5
okul	6	baktı	5	insandır	5
olmuştu	6	bayram	5	insanın	5
olun	6	bilim	5	insanların	5
onunla	6	birbirine	5	İstanbul	5
para	6	birer	5	izin	5
sağlıklı	6	buğdayı	5	karar	5
sana	6	bulunur	5	karıştı	5
savaş	6	burakın	5	kent	5
sıcak	6	cumhuriyet	5	kenti	5
sık	6	cumhuriyetin	5	kızı	5
sıra	6	çoğu	5	kişi	5
sohbet	6	dayısının	5	kocaman	5
sözleri	6	değilim	5	kokusu	5
subayı	6	deli	5	Mevlana	5
suyu	6	demek	5	meyve	5
suyun	6	derenin	5	milli	5
tarih	6	dersi	5	Murat'ın	5
tıp	6	dili	5	mutlu	5
turist	6	din	5	olmak	5
verdiği	6	diyor	5	olmaz	5

olmuştur	5	takım	5	yaşamın	5
olursa	5	tamam	5	yaşayan	5
onların	5	tarihi	5	yazık	5
ortada	5	tatil	5	yemek	5
paşa	5	toprağa	5	yerde	5
Pişekar	5	turizm	5	yerden	5
renk	5	Türk'üz	5	yeryüzünde	5
sakallı	5	uzak	5	yılında	5
savaşı	5	ülkenin	5	yoksa	5
sepet	5	üstünde	5	yoktur	5
sesleri	5	üstüne	5	yüksek	5
sevgi	5	ver	5	yükselip	5
süt	5	yağmur	5	yüzyılda	5
şeyi	5	yaptığı	5	zarar	5

Toplam sözcük: 14628
Geçerli sözcük: 14628
Geçersiz sözcük: 0

Madde başı: 6467
Alt madde: 6299

4.1.3. MEB Yayınları Sıklık Dizini

bir	390	ama	40	değil	25
ve	239	ben	40	hem	25
bu	181	yeni	34	hiç	24
de	141	annem	32	iyi	24
da	110	Atatürk	32	ona	23
için	100	olan	32	önce	23
çok	92	bile	31	şey	23
o	78	onun	31	var	22
her	67	buluş	30	Atatürk'ün	21
gibi	63	iki	29	hemen	21
dedi	62	zaman	29	onu	21
sonra	58	içinde	28	ya	21
ne	56	ile	27	gün	20
daha	53	olarak	27	doğru	19
en	53	bütün	26	ilk	19
kadar	53	dil	26	başka	18
diye	46	güzel	26	benim	18
ki	44	küçük	26	böyle	18
Türk	44	vardı	26	kendi	18
büyük	41	çocuklar	25	artık	17

bana	17	yol	13	mı	10
Meryem	17	ancak	12	neler	10
Sinan	17	az	12	oldu	10
tüm	17	birlikte	12	öğretmenimiz	10
yer	17	diğer	12	sadece	10
bal	16	gece	12	son	10
biri	16	güvenli	12	su	10
dili	16	ise	12	yalnızca	10
dünyanın	16	mi	12	yaptığı	10
geldi	16	olduğu	12	yaşlı	10
insan	16	ses	12	yerde	10
olduğunu	16	tek	12	yırtık	10
olur	16	tekerleme	12	yoksa	10
öyle	16	verdiği	12	adam	9
babam	15	yine	12	arasında	9
bunu	15	an	11	arı	9
deprem	15	başına	11	arılar	9
eve	15	birkaç	11	dedim	9
kez	15	bunun	11	etti	9
nasıl	15	çocuk	11	farklı	9
Nasrettin	15	diyerek	11	fazla	9
önemli	15	eski	11	geri	9
pek	15	geç	11	hatta	9
söz	15	ilgili	11	haydi	9
şimdi	15	İlker	11	hep	9
uzun	15	insanlar	11	kendini	9
aynı	14	işte	11	kırmızı	9
beni	14	niçin	11	neden	9
biz	14	okul	11	onları	9
dünya	14	peki	11	orada	9
fakat	14	sabah	11	ortaya	9
hoca	14	sel	11	sana	9
yeşil	14	sen	11	sanki	9
başladı	13	şu	11	sesi	9
beden	13	yere	11	sürekli	9
çünkü	13	annemin	10	tam	9
gelen	13	beş	10	teleskop	9
kültür	13	biraz	10	ters	9
üzerinde	13	çalışma	10	verdi	9
vardır	13	günaydın	10	yapan	9
yaşam	13	içine	10	yardım	9
yıl	13	Mevlana	10	yok	9

yoktu	9	çeşitli	7	babası	6
adamı	8	değildi	7	barış	6
ağaç	8	devlet	7	bazen	6
ana	8	dolu	7	bazı	6
baktı	8	dünyada	7	belki	6
bilgi	8	düşünce	7	biliyor	6
birçok	8	gel	7	birden	6
bizim	8	geliyor	7	birini	6
böylece	8	gerekli	7	bizi	6
bundan	8	gitti	7	bugün	6
dur	8	göre	7	camisini	6
eder	8	görme	7	çalışırken	6
eşğine	8	havada	7	çanta	6
gerekir	8	herkes	7	çocukların	6
günü	8	hocanın	7	dayımın	6
hey	8	Josephine	7	dede	6
hiçbir	8	kan	7	dedenin	6
ışık	8	kel	7	değişik	6
ilgi	8	kocaman	7	denize	6
iş	8	kör	7	dere	6
karar	8	olup	7	dört	6
karşıya	8	on	7	durma	6
kim	8	onların	7	düşündüm	6
olmaz	8	pandomima	7	el	6
olsun	8	sırasında	7	erkek	6
para	8	sizin	7	eser	6
sıra	8	şeker	7	evleri	6
size	8	temel	7	genç	6
sordu	8	türlü	7	gerçekten	6
Türkçe'ye	8	veren	7	gibiydi	6
uygun	8	yalnız	7	gözleri	6
yaklaşık	8	yanında	7	hakkı	6
yanına	8	yani	7	hangi	6
zamanda	8	yılında	7	hareket	6
almak	7	zor	7	hepimiz	6
Alper	7	acaba	6	hızlı	6
altında	7	adım	6	ilkerin	6
anne	7	adını	6	insanların	6
ardından	7	ağaca	6	ister	6
bilim	7	akşam	6	kalbimiz	6
bize	7	asker	6	kalbimizin	6
burada	7	askeri	6	kalmıştı	6

kalp	6	ayrı	5	kurultayı	5
karşı	6	bak	5	millet	5
kırık	6	bakalım	5	muhteşem	5
kısa	6	başlar	5	mutlu	5
konuda	6	beraber	5	okulum	5
konusunda	6	beri	5	olabilir	5
kürkü	6	boyunca	5	olmadığını	5
makine	6	bulaşık	5	olmak	5
masal	6	camisi	5	olması	5
milli	6	çalış	5	oluşturan	5
ol	6	çalışmak	5	öğretmeni	5
oluyor	6	çantayı	5	önder	5
oyun	6	dayım	5	önünde	5
Selin	6	dedeye	5	planı	5
sık	6	demek	5	rağmen	5
Sinan'ın	6	deniz	5	saat	5
sizi	6	der	5	sağlam	5
sonunda	6	ders	5	sahip	5
Süleymaniye	6	dilini	5	sanırım	5
sürede	6	dönüp	5	söyledi	5
şekilde	6	eden	5	süren	5
tarafından	6	elde	5	şöyle	5
tatlı	6	elindeki	5	tabak	5
tıpkı	6	fark	5	tangram	5
top	6	fikir	5	tarih	5
üç	6	gayret	5	tat	5
üzere	6	gelmişti	5	teleskobun	5
üzerine	6	gerçek	5	ulu	5
Wright	6	giderek	5	uzay	5
yağmur	6	ha	5	üstelik	5
yakından	6	hafta	5	üzerindeki	5
yandan	6	hepsi	5	veya	5
yanı	6	herkesin	5	yapmak	5
yapılan	6	içindeki	5	yaşta	5
yardımcı	6	İstanbul	5	yazı	5
yavaş	6	istiyorum	5	yedi	5
yeniden	6	işçi	5	yerine	5
yüzden	6	kabul	5	yüksek	5
aldı	5	kalmış	5	yüzü	5
alıp	5	karne	5		
alır	5	kendisi	5		
arkadaşları	5	kovana	5		

Toplam sözcük:	14457	Madde başı:	6685
Geçerli sözcük:	14457	Alt madde:	6488
Geçersiz sözcük:	0		

Sıklık dizini hazırlanan üç Türkçe ders kitabında sözcük frekanslarına bakıldığında en fazla kullanılan sözcükler benzerlik göstermektedir.

4.1.4. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlıklarının İçerdiği Öğeler

2010-2011 eğitim-öğretim yılı için tavsiye edilen 5. Sınıf Türkçe ders kitapları aşağıdaki şekilde numaralandırılmıştır:

Özgün Matbaacılık: Ö

Engin Yayıncılık: E

MEB Yayınları: M

* Bir söz ya da söz grubu aynı metin içinde kaç adet yer aldığı çarpım (x) ile belirtilmiştir.

4.1.4.1. Metinlerde Geçen Atasözleri

Tablo 4.1

Metinlerde Geçen Atasözleri

Atasözleri	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
1. Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur		11	
2. Yuva yıkanın yuvası olmaz	27		

4.1.4.2. Metinlerde Geçen Deyimler

Tablo 4.2.

Metinlerde Geçen Deyimler

	Deyimler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
1.	adım (adımını) atmak	27		10
2.	adını taşımak	26		19
3.	ağzı sulanmak		38	
4.	ağzına geleni söylemek	2,14		
5.	ağzını açmak	1		
6.	ağzını bıçak açmamak	14		
7.	akıl etmek	1x2,14		
8.	akıl yürütmek	17		
9.	akıp gitmek	14		
10.	akla kararı seçmek			4
11.	aklı almamak		4	
12.	aklı bir karış yukarıda olmak	14		
13.	aklına esmek	2,14		
14.	aklına gelmek	5,23		28
15.	aklından geçmek	13		
16.	aklını başından almak			3
17.	akşamı zor etmek			16,30
18.	altüst etmek	23		
19.	araları açılmak		22	
20.	ayağa kalkmak	28		
21.	ayak diremek	14		
22.	ayak uydurmak	21		
23.	baş başa kalmak		4	
24.	baş edememek		8	
25.	başı darda kalmak	14		
26.	başboş bırakmak	14		
27.	başına gelmek			1
28.	beyninden vurulmuşa dönmek		29	
29.	bindiği dalı kesmek		19	
30.	bitmek bilmemek			30
31.	boy ölçüşmek		21	
32.	boy vermek	30		
33.	boynunu bükmek		29	
34.	burnu bile kanamamak	14		
35.	can atmak			38

Tablo 4.2 (devamı)

	Deyimler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
36.	canı sıkılmak			7
37.	canını almak		32	
38.	cesaretini toplamak			3
39.	çalım satmak			4
40.	çekip gitmek	23		
41.	çığlık atmak	11,22		
42.	çığlık koparmak	25		
43.	çiçek açmak	10x2		
44.	dalıp gitmek		38	
45.	davet etmek			16
46.	değer vermek		28	
47.	deliliği tutmak	14		
48.	derdine derman olmak		29	
49.	ders almak		26	
50.	destek olmak			16
51.	dibini boylamak	27		
52.	dikkat çekmek			5,23
53.	dile getirmek	6,29	4,23	
54.	dillere destan olmak	26		
55.	diş vurmak	1		
56.	diyecek yok	14		
57.	dizinin dibinden ayrılmamak	14		
58.	dizlerinin bağı çözülmek	25		
59.	dolup taşmak		38	
60.	dönüp dolaşmak	31		
61.	dört dönmek	15x2		
62.	dört gözle beklemek	2		
63.	dünyanın dört bucağı	2		
64.	dünyaya gelmek			15
65.	düş kırıklığına uğramak		34	
66.	el atmak	27		
67.	el ele vermek			32
68.	el etmek			12
69.	el sürmemek	27		
70.	elde etmek			10,40
71.	elden ne gelir?		6	
72.	ele almak	6,29		
73.	ele geçirmek		24	
74.	eli ekmek tutmak	4		
75.	eline düşmek	25		
76.	ellerine sarılmak	25		
77.	esir almak		8	

Tablo 4.2 (devamı)

	Deyimler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
78.	fark etmek	1,22,31x2		3,5,19,36x2
79.	farkına varmak	22,29x2		5
80.	farkında olmak			24x2
81.	fır dönmek	1		
82.	fırsat bilmek	14		
83.	fırsat bulmak	29		
84.	fıstık gibi	14		
85.	geç kalmak	5		
86.	gelip çatmak	22		
87.	geri çevirmek			16
88.	geri kalmak	29		
89.	geziye çıkmak			28
90.	göğsünü gere gere	14		
91.	göğüs germek	7	8	
92.	göğüs vermek	27		
93.	gönlü razı olmak	27		
94.	görmezden gelmek	29		
95.	göz atmak	13,15		
96.	göz kırpmak			12
97.	gözardı etmek	29x2		
98.	gözdağı vermek			27
99.	gözden geçirmek			16,19
100.	gözden kaçırmak			22
101.	göze çarpmak		21	38
102.	gözleri dolmak			25x2
103.	gözleri parlamak			36
104.	gözlerine inanamamak	25,30		
105.	gözlerini dikmek	3,30		
106.	gözlerinin içi gülmek		27	
107.	gözü kararmak	27		
108.	gözü uyku tutmamak		33	
109.	gurur duymak		26,34	
110.	gün ağarmak	27		
111.	gürleyip gitmek	28		
112.	güven duymak	18		
113.	haber almak	2,14		
114.	harekete geçirmek	29		
115.	harekete geçmek			7
116.	hasret gidermek	25		
117.	hasret kalmak	25		
118.	hastalığa tutulmak		15	
119.	haşır neşir olmak	10		
120.	hatır sormak		28	

Tablo 4.2 (devamı)

	Deyimler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
121.	hatırı sayılır	11		
122.	hayran kalmak			40
123.	hayran olmak	5	6,38	
124.	hayrete düşmek			3
125.	her derde deva olmak		20	
126.	hizmet etmek			13
127.	hoşuna gitmek	2,23	23	30
128.	huyunu, suyunu değiştirmek	14		
129.	hüküm sürmek		30	
130.	içi bulanmak	30		
131.	içi içine sığmamak	22	26	16
132.	içinden geçirmek	27		
133.	içine almak		21	
134.	içine bir kurt düşmek	18		
135.	içini boşaltmak	23		
136.	içini çekmek		2	33
137.	içli dışlı olmak		4	
138.	ihtiyaç duymak			34
139.	iki eli böğründe kalmak	14		
140.	iki gözü iki çeşme ağlamak	5		
141.	ileri sürmek		36	
142.	ilgi duymak			8
143.	İlgi göstermek			1
144.	ilgisini çekmek			18
145.	iple çekmek	22		
146.	iz sürmek	31		
147.	kafa yormak	18		
148.	kan beynine sıçramak	29		
149.	karşı durmak		9	
150.	karşı karşıya gelmek	29		
151.	karşı koymak		7,15,22	
152.	kendine gelmek	25		
153.	kendini atmak	27		
154.	kendini göstermek			10
155.	kendini toparlamak	5		
156.	kendini yiyip bitirmek	23		
157.	kıran girmek	14x2		
158.	koluna girmek	25		
159.	kucak açmak			2,17,29
160.	kulak kabartmak	27		
161.	kulak vermek	15		
162.	kurşun sıkmak		8	
163.	kuşkuya düşmek	25		

Tablo 4.2 (devamı)

	Deyimler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
164.	küçük görmek		23	
165.	meraktan ölmek	5		
166.	meydan okumak	2		
167.	müjde vermek	5		
168.	nazar değmek	8,14	15	
169.	nazara gelmek		15	
170.	ne denli	13		
171.	ne gelir elden	27		
172.	ne gezer	27		
173.	ne mümkün	27		
174.	ne yazık ki	29	15,19,38	16
175.	neşesi kaçmak	29		
176.	neye uğradığını bilememek	14		
177.	neyse ne	27		
178.	olan olmuş	27		
179.	ortadan kaldırmak	13	6	
180.	ortadan kalkmak	13		18
181.	ortaya çıkarmak			19
182.	ortaya çıkmak	25		19x3
183.	ortaya koymak			27
184.	ödü kopmak(patlamak)	27		4
185.	örnek almak	29		
186.	özen göstermek	29	36	
187.	paniğe kapılmak			34
188.	para etmek	27		
189.	para koparmak		28	
190.	patırtı çıkarmak	2		
191.	peşine düşmek	27		
192.	peşine takılmak	26		
193.	pişmanlık duymak	27		
194.	resim çekmek	11		
195.	sahip çıkmak		32	
196.	salık vermek	26		
197.	sarıp sarmalamak	14		
198.	savaş vermek		9	
199.	saygı duymak		23	
200.	selam durmak	28x2	15	
201.	selam vermek	28		
202.	ses seda kesilmek	27		
203.	sınırlarını zorlamak			13
204.	soğuk almak	29		
205.	soluk soluğa kalmak	23		
206.	söz almak			34

Tablo 4.2 (devamı)

	Deyimler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
207.	söz etmek	15,17	21	19,28,30,32,34
208.	söz vermek	23		
209.	söze karışmak		18	
210.	sözünü tutmak		29	
211.	su gibi akmak	23		
212.	su içinde kalmak	23		
213.	sürüp gelmek	28		
214.	sürüp gitmek	27		
215.	şaşkına dönmek		30	
216.	şavkı vurmak	27	10	
217.	tadına varmak			20
218.	tadını çıkarmak			27
219.	talihi yaver gitmek	1		
220.	telefon etmek			30
221.	tepki göstermek	29	3x2	
222.	tepki vermek	29x2		20
223.	ter basmak	18		
224.	tersine çevirmek	13		
225.	tir tir titremek	30		
226.	tüyleri diken diken olmak	29		
227.	uçup gitmek	28		
228.	umutsuzluğa düşmek	23		16
229.	umutsuzluğa kapılmak	22		
230.	uykuya dalmak			30
231.	uzak durmak			32x2
232.	uzak kalmak	6		
233.	ün kazanmak			28
234.	üstün olmak	26		
235.	üstüne yürümek	8		
236.	üzerinde durmak	29	36	
237.	ver elini	27		
238.	yalvar yakar olmak	27		
239.	yaşı ne, başı ne	14		
240.	yatağa düşmek	29		
241.	yer açmak	6		
242.	yer tutmak	3		
243.	yerinde saymak	6		
244.	yerinde yeller esmek	14,27		
245.	yerinden fırlamak	14		
246.	yerine getirmek		38	
247.	yerini tutmak	26		
248.	yığılıp kalmak	27		
249.	yitip gitmek	30x2		

Tablo 4.2 (devamı)

Deyimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
250. yok etmek		29	33x2
251. yol açmak	29x2		
252. yol almak			13
253. yol vermek	28		
254. yola çıkmak	13		19
255. yola düşmek	27		
256. yola koyulmak	30	29	
257. yolcu etmek		21	
258. yollara dökülmek	28		
259. yolu düşmek		22	
260. yolunda gitmek	5		
261. yolunu gözlemek	2		
262. yolunu tutmak	11,27		4,16
263. yüreği ağzına gelmek	29		
264. yüreği cız etmek	30		
265. yüzüstü bırakmak		34	
266. zaman almak			1,19
267. zemin hazırlamak			7
268. zevk almak (duymak)		1	8,30
269. ziyaret etmek			15x2
270. zor gelmek	5		

4.1.4.3. Metinlerde Geçen İkilemeler

Tablo 4.3.

Metinlerde geçen ikilemeler

İkilemeler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
1. acı acı	15	2	
2. adım adım	27		3
3. ağır ağır	1 x2, 2, 27	8	
4. akın akın			23
5. alır almaz	22		
6. anlatıla anlatıla	9		
7. apar topar			30
8. ara sıra	11	8	
9. ayrı ayrı	26		19,38
10. az az		18	

Tablo 4.3 (devamı)

İkilemeler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
11. baka baka			12
12. bar bar	14		
13. basamak basamak		21	
14. basıp basıp	30		
15. baş başa		4	
16. başka başka	2 x2		
17. belli belirsiz	2		
18. beyaz beyaz	30 x2		
19. bir bir	27		
20. birer birer		8	
21. birer ikişer	2		
22. bula bula			5
23. bütün bütün	8		
24. büyük büyük	1		
25. cıvıl cıvıl	12		
26. ciddi ciddi			1
27. çeşit çeşit		29	7
28. çığlık çığlığa	30		
29. çığlık çığlık	12		
30. çingir çingir	22		
31. çıt çıt	22		
32. çiçek çiçek			15
33. çuval çuval		29	
34. dağ bayır	27		
35. dağ taş	8,32		
36. dalga dalga		7	
37. deli dolu	14		
38. derin derin		19	
39. diken diken	29		
40. dilden dile	27		
41. dinleye dinleye	25		
42. diyar diyar		24	
43. dizi dizi	27		
44. doğru dürüst	23	30,39	
45. dolu dolu			3,12
46. döne döne	27 x2		
47. döner dönmez	22		
48. durup durup	5		
49. düşünme düşünme	5		
50. ede ede			5

Tablo 4.3 (devamı)

İkilemeler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
51. elma elma	8		
52. fellik fellik	27		
53. fısıl fısıl	22		
54. fokur fokur		16	
55. gacur gacur	8		
56. gece gündüz			4
57. gele gele		22	
58. gere gere	14		
59. gıcır gıcır			38
60. gide gele	5		
61. giyim kuşam	5		
62. görür görmez	2		
63. güle güle	22		
64. gün gün		38	
65. hâl hatır		23	
66. haşır neşir	10		
67. hayal meyal		39	
68. hayran hayran	15		
69. hemen hemen		20	1
70. hızlı hızlı			12,35
71. ılgıt ılgıt		25	
72. ışıl ışıl	11,18		
73. ıvır zıvır	2		
74. içli dışlı		4	
75. irili ufaklı	9, 25	2	
76. kanlı canlı	27		
77. kap kaçak			33
78. kardeş kardeş		22	
79. karış karış	27		
80. kaza maza	5		
81. kese kese			33
82. kesik kesik	23		
83. kılık kıyafet	3		
84. kıpır kıpır	30		12
85. kıvrım kıvrım	27		
86. kibirli kibirli			4
87. koca koca		25	
88. kolay kolay			5
89. konuşa konuşa		40	
90. korka korka		8	

Tablo 4.3 (devamı)

İkilemeler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
91. köşe bucak			4
92. köy köy		7	
93. kulaktan kulağa	27		
94. küt küt			13
95. masal masal			30
96. milim milim	11		
97. mini minnacık		40	
98. nefes nefese			32
99. neler neler			30,32
100. olur olmaz			27
101. ot çöp	14		
102. ova bayır	8		
103. öbek öbek		19	
104. öksüre öksüre		16	
105. parça parça		40x2	
106. pırıl pırıl	1 x2, 5 x2, 17, 18, 27 x2	4,16x4	38
107. rahat rahat		6,8	
108. renk renk		2	
109. saf saf		10	
110. sağa sola			5
111. sağda solda	27		
112. sarı sarı		10	
113. ses seda	8, 27		
114. sıcak sıcak		2	
115. sık sık	15, 29	2,18,34	1, 19,34
116. sivri sivri	27		
117. sokak sokak			4
118. soluk soluğa	30	19	
119. sora sora		29	
120. sürü sürü	12		
121. şehir şehir		7	
122. şen şakrak		4	
123. tabak çanak			19x4,
124. tatlı tatlı	1		
125. tek tek	17		1,16
126. teker teker			4

Tablo 4.3 (devamı)

İkilemeler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
127. tıkr tıkr			13
128. tir tir	30		
129. toz toprak			35
130. uçsuz bucaksız			18x4
131. ufacık tefecik		40	
132. un ufak	27		
133. usul usul	5, 15 x2, 30		
134. uzun uzun	2,11	6	3,16,25,30
135. üzüm üzüm	8		
136. vura vura	2		
137. yalan yanlış		26	
138. yalvara yakara			4x2
139. yapar yapmaz			4
140. yavaş yavaş	5, 11, 12, 23 x5, 25	8x2,18	12,35x2
141. yaz kış	2	38	
142. yeke sele	27		
143. yeni yeni	28,30	2	
144. yer gök	28		
145. yer yer	11		
146. yıldız yıldız	24		
147. yol yolak	27		
148. yukarı aşağı			24
149. zaman zaman	22	34	24
150. zıp zıp	22		

4.1.4.4. Metinlerde Geçen Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemler

Tablo 4.4

Metinlerde Geçen Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemler

	Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
1.	Aaa!			30,38
2.	Aaaaahhhh!	30		
3.	Aferin	5	8	
4.	Aferin oğlum			30
5.	Aferin size!			1
6.	Ağabey	5 x2		
7.	Ah	32 x2	16	2x2, 33
8.	Ali!			30
9.	Alper! Alper! Alper!			1
10.	Aman	8		
11.	aman aman!	27		
12.	Amma	14		
13.	Ana	27 x7		
14.	Anne, dur!	5 x2		
15.	Anneciğim	5		
16.	Aslan oğlum!	2		
17.	babacığım		3x3	
18.	Bacım	8		
19.	Bak bak, bak!	5		
20.	Basbayağı	27		
21.	Başüstüne!		8	
22.	Behey zalimler	14		
23.	beyefendiler			1
24.	Bre sakalı ağarasıca	14		
25.	buyrun		35,38,40	
26.	Cup		19	
27.	Çat!	14		
28.	Çiçeeeeeeek!	30		
29.	Çiçeeeeek!	30		
30.	Çiçeeek!	30		
31.	Çoook.”	30		
32.	Dikkat et!			5

Tablo 4.4 (devamı)

	Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
33.	Ee	27		
34.	Eee		18	1
35.	Efendim		40	
36.	Eh	14 x3		
37.	ehh!	27		
38.	Elbette		23	24
39.	Eller yukarı!		8	
40.	Emi		22	
41.	Emredersiniz!		8	
42.	ey	27		22x2
43.	fıstık gibi	14		
44.	Gayret Meryem!..			33x2
45.	Gayri	14		
46.	Gül aba	14		
47.	Gülsüm aba	14 x4		
48.	Ha	2,15 x2		
49.	Ha... Ha... Ha...		40	
50.	Hadi	22		
51.	Hani			30,38
52.	Haydi		35x2	
53.	Hayret!			5
54.	Hele	8	30	
55.	Hey	14	16	
56.	Hey, hey!			21x2
57.	Hey,hey,hey,hey !			21x2
58.	Hıh			38
59.	Hımmm.	18		
60.	Hınk	14		
61.	İlle	14		
62.	İşte	3,10,11,17,22,2 3 x3,25	3,,14,16,30,34, 39	20,22,23, 24,38
63.	Kaçın!..			33
64.	koçum	23 x9		
65.	Koma yollarda beni	8 x2		
66.	kulun köpeğin olayım	8		
67.	Küçüük !			3
68.	Lütfen izin ver!	5		
69.	Mmm			38
70.	neyse ne!	27		
71.	Oğlum ha!	2		
72.	Olacak olur ya!	14		

Tablo 4.4. (devamı)

	Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
73.	öfff!..			5
74.	Seyfettin!...			4
75.	Söz tabi!	22		
76.	Ta	1, 8,25,27		
77.	Ta ki	31		
78.	taa			30x2
79.	tabi		34	
80.	Tabii ki		18	
81.	Tanrım!	5		
82.	Teslim ol!		8	
83.	Valla		9	
84.	var ya !			3
85.	vay hâlimize!	14		
86.	vurdulaaaaaaaaaaaar!	30		
87.	vurdulaaaar!	30		
88.	vurduydu	14		
89.	Ya	2 x2,14,22,30	6,8,34	10x2,12x227,38x3
90.	Yaşasın!		8x9	
91.	yucarlandıydı	14		

4.1.4.5. Metinlerde Kullanılan Kısaltmalar

Tablo 4.5.

Metinlerde Kullanılan Kısaltmalar

	Kısaltmalar	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
1.	ABD			19
2.	sn.			20x2
3.	St.			23
4.	UNESCO			23,27
5.	TBMM			8
6.	VCD			34

4.1.4.6. Metinlerde Geçen Özel İsimler

Tablo 4.6.

Metinlerde Geçen Özel İsimler

	Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
1.	Abant		21	
2.	ABD			19, 20x2
3.	Abduş		28	
4.	Abidin	10		
5.	Abidin Dino	10x16		
6.	Acemi Oğlanlar Okulu	26		
7.	Adana	10		30x4
8.	Adapazarı			35
9.	Adnan Saygun		36	
10.	Afyon			7
11.	Afyon Garı			7
12.	Ağırnas	26		
13.	Ahır Dağı			30
14.	Ahmet	05x6	8x12	
15.	Akdeniz	25	21,40	30
16.	Akşemsettin		15x5	
17.	Alageyik Efsanesi	27		
18.	Ali	11x2		30x2
19.	Ali Yamaç	11		
20.	Allah	14x4		
21.	Alman			35
22.	Almanca		6	19
23.	Almanya	29	6,23x3,36	
24.	Alper			1x17
25.	Alpler		21	
26.	Amasya			23
27.	Amerikalı		6	
28.	Anadolu	10x8 ,19 ,28	20x2,21x4, 29x4,30,32	23x2,27x2
29.	Ankara		36	12
30.	Ankara Kız Lisesi			9
31.	Antalya		21x2	
32.	Antep	27	10	
33.	Arapça		26	
34.	Arşimet	18x20		
35.	Asepti		15	
36.	Askeri Rüştiye	05x2		
37.	Asya		24x4	40

Tablo 4.6 (devamı)

Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
38. Aşık Veysel		39x6	
39. At Meydanı	26		
40. Ata		7	6 x2
41. Atatürk	06x7 , 07x6, 28	6x2,7,9x4, 27x2,32,36	6x2, 7x11,8x8,9x6, 10x28
42. Atatürkçü	07x4		
43. Atatürkçülük	07 x2		
44. Avrupa		24x4	20
45. Avrupa Birliği		23	
46. Avusturya		6,36	
47. Ay	13, 16 x3	23	19x2
48. Aya İrini			23
49. Ayasofya	26		
50. Aydın		28	
51. Aylin			38x2
52. Ayşe		8x8, 18x4	34
53. Azerî			35
54. Azrail		32x3	
55. Bağdat	26		28
56. Balaban	11		
57. Başombalak	30		
58. Batı Asya		21	
59. Belçikalı			35
60. Belh			28
61. Bell			19
62. Ben Turpin			24
63. Bergama		21x2	
64. Berna			1x4
65. Bilal			34
66. Birinci Dünya Savaşı		6x4,9	
67. Bizans	11	21,24x6	22
68. Bizet		39	
69. Bodrum	09 x3		
70. Boğaz	23		
71. Boğaz Köprüsü		24	23
72. Boğaziçi		21	
73. Brahms		39	
74. Braille	17 x5		
75. Bulgar	11		
76. Bulgaristan		6,36	
77. Burak		4x11,18x15	

Tablo 4.6 (devamı)

Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
78. Bursa	06 x2	21,30x3	23
79. Bursa Ulu Camisi			23
80. Buse			1x3
81. Büyük Millet Meclisi		6	
82. Büyük Taarruz			7
83. Büyükkada		21	
84. Cebelitarık Boğazı	25		
85. Cehennem Nişanı	01		
86. Celâleddin			28
87. Celsius (Selsius)			19
88. Cengiz		20,23x11	
89. Ceyda			34
90. Charles Barbier (Şarl Barbiye)	17 x2		
91. Charlie Chaplin (Çarlı Çaplin)			24
92. Cochrane			19
93. Cumhuriyet Bayramı		7x2	
94. Çanakkale	25	6,8	
95. Çanakkale Boğazı		6x3	
96. Çankaya		9	
97. Çoban Çeşmesi	14		
98. Çorum	10		
99. Çukurova	10 x7		
100. Dadaloğlu	10		
101. Dalyan		19	
102. Datça	09 x3		
103. Davy (Devi)			19
104. Dede Korkut		32x2	
105. Deli Dumrul		32x7	
106. Demirköy	11		
107. Dikilitaş			23
108. Dino	10		
109. Diyojen		21	
110. Doğu Roma		24	
111. Dolmabahçe Sarayı			10
112. Dumlupınar		10	
113. Dupnisa Mağarası	11 x2		
114. Dünya		23	18x6, 19
115. Edebiyat		6	
116. Edirne	26 x2	38	22,23
117. Edremitli	25		

Tablo 4.6 (devamı)

Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
118. Efes		21x2	
119. Ege	09		
120. Ege Denizi	09		
121. Ekvator	09		
122. Elif	08 x3		
123. Elifçik	08 x3		
Tablo 4.6 (devamı)			
124. Emrah			1x4
125. Emre			38x4
126. Ermeni	10		
127. Erzurum	26, 28 x3	9x2,10	
128. Falih Rıfkı Atay		26x6	
129. Farsça		26	
130. Fatih Sultan Mehmet		15x2,24	
131. Fatma		8x10	
132. Fazıl Hüsnü Dağlarca	10		
133. Ferguson		14	
134. Fethiye		28	
135. Feyza			34
136. Feyzullah		15	
137. Fransa		6x4,36	
138. Fransız		6,9,15	35
139. Fransızca		6,9	
140. Galata Kulesi			23
141. Galileo		23	
142. Gamsız	02 x18		
143. Gavur Dağları	27 x6		
144. Geiger (Gıgır)			19
145. Geyik Dağı	27		
146. Gökçen		2x21,10	
147. Gökçen Kız Çeşmesi		2x2	
148. Gökova	09 x7		
149. Gökova Körfezi	09 x4		
150. Gölcük			35
151. Göreme		22x4	
152. Göynük		15	
153. Gül	14		
154. Gülsüm	14 x4		
155. Güneş	16 x3		
156. Güneş		23	
157. Güney Asya			34
158. Hacı Ahvad		30	

Tablo 4.6 (devamı)

Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
159. Hacı Bektaş Veli		29x14	
160. Hacivat		30x10,40	
161. Halep			28
162. Haliç			23
163. Halikarnas Balıkçısı	09		
164. Halil	27 x40	15	
165. Harf Devrimi			10x2
166. Hasan	01	8x15	
167. Hasis	01 x3		
168. Hatice		8x5	
169. Hırsto	01		
170. Hicaz			23
171. Hiero	18 x2		
172. Hilâl			34x2
173. Hint Okyanusu			34
174. Hitit		21	
175. Horasan			28x2
176. Hüseyin		8x4	
177. Hz. Süleyman			23
178. II. Abdülhamit			23
179. II. Selim			22
180. İbrahim			34
181. İbrahim Paşa Konağı	26		
182. İğneada	11		
183. İlk Çağ	01		
184. İlker			16x18
185. İngiliz		6,15	35
186. İngiltere		6	
187. İskender		21	
188. İsmail		40	
189. İsraili			35
190. İstanbul	06, 12 x7, 23 x8, 25,26 x6	6,15,21,24x8,26, 38	12,22x5,23x6, 30
191. İstanbul Boğazı			23
192. İtalya	09		
193. İtalyan		9	
194. İyon		21	
195. İzmir		21	30
196. İzmit			35
197. İznik		30	
198. Japonya			34

Tablo 4.6 (devamı)

Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
199. Joseph Lister(Josef Lister)		15	
200. Josephine			19x7
201. Josephine Cochrane(Jozefin Koşran)			19x2
202. Kabataş	25		
203. Kadıköy		24x2	
204. Kadri Bey	05 x5		
205. Kaf Dağı		20	
206. Kamil		28	
207. Kanuni			22x5
208. Kanuni Sultan Süleyman	26 x3	38	22
209. Kapalı Çarşı	12		
210. Kara Memiş	25 x3		
211. Kara Oğuz		30	
212. Karacaoğlan	10		
213. Karadeniz	28	40	
214. Karadere			33
215. Karagöz		30x11,40x4	
216. Karakeçili		30	
217. Karaman			28
218. Karatay Kervansarayı	26		
219. Kayseri	26 x2		
220. Keklik Kayası	27		
221. Kemal Paşa	28 x4		
222. Kıbrıslı			35
223. Kırklareli	11		
224. Kız Kulesi			23
225. Kilimci Eşe	10		
226. Kitab-ül Tıp		15	
227. Kleopatra(Kılopatra)		20	
228. Koca Sinan			22
229. Koca Yunus	10		
230. Kocabaş	08 x6		
231. Kocatepe		10	
232. Koch		15	
233. Konya	26	23x5	23,28x6
234. Koreli			35
235. Köçekçe		36	
236. Kubbet- ül Sahra			23

Tablo 4.6 (devamı)

Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
237. Kurt Singer (Kurt Singir)	29		
238. Kurtuluş Savaşı	06 x2, 07 ,28 x2	36	7
239. Kuş Cenneti		21	
240. Kuvay-ı Milliye		9x3	
241. Küşteri		30	
242. Libya		9x2	
243. Lister		15	
244. Louis Braille	17 x2		
245. Louis Pasteur(Lui Pastör)		15	
246. Louis(Lui)	17 x5		
247. Lütü Paşa	26		
248. Mahatma Gandhi(Mahatma Gandi)		20	
249. Mahmutpaşa	12		
250. Makbule	05 x4		
251. Malezyalı			35
252. Malta	25		
253. Manisa			16
254. Marangoz Yusuf Ağa	26		
255. Maraş	27		
256. Mardin			23
257. Maria		23x11	
258. Marmara			12
259. Mavi Kuş	30 x9		
260. Mecitözü	10		
261. Medine			28
262. Mehmet		8,38	
263. Mehmetler		10	
264. Mekke			28
265. Meriç Ovası		38	
266. Meryem			33x19
267. Mescid-i Aksa			23
268. Mevlana		23x10	
269. Mevlânâ Camisi			23
270. Mevlâna Müzesi			28
271. Mevlânâ Tekkesi			23
272. Mevlâna Türbesi			28

Tablo 4.6 (devamı)

Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
273. Mihrimah Sultan Camisi			22
274. Mimar Sinan	26 x3	38	22x2
275. Mimarbaşı Sinan	26		
276. Minyatürk			23x4
277. Miralay Kadri	05		
278. Mors			19
279. Mozart		39x2	
280. Murat		11x20	
281. Murat Hüdavendigâr		15	
282. Mustafa	05 x21	6x3,28	
283. Mustafa Kemal	08 x4	6x13,8x3,9x15, 10x3, 26x12,36x3	7, 8,10
284. Müjgân			9
285. Napolyon		24	
286. Nasrettin Hoca			27x14,28
287. Nazım	10 x2		
288. Nazım Hikmet	10 x3		
289. Nemrut Dağı			23
290. Nevşehir		22	
291. Newton (Nivton)			19x3
292. Nihal		11x2	34
293. Nikoli	01 x4		
294. Nişabur			28
295. Okan	22 x7		
296. Orhan	10	30	
297. Orhan Veli	10		
298. Orhaneli		30	
299. Orkun			38
300. Orta Asyalı Türkler		20	
301. Orville Wright(Rayt)			20
302. Orville Orvayl			20
303. Osman		30	
304. Osmanlı	02, 10	9,21,24x3,30	22
305. Osmanlı Devleti		6x3,9	10
306. Osmanlılar			22
307. Ödemiş		10	
308. Örme Sütun			23
309. Özgür	23 x11		
310. Pamukkale		21	23
311. Paris	10, 17 x4		

Tablo 4.6 (devamı)

Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
312. Pasinler		9x2	
313. Pasteur		15x2	
314. Pelin			38
315. Peri Bacaları		21,22x3	23
316. Peter		23x11	
317. Pinokyo		16	
318. Pir Sultan	10 x2		
319. Robert Koch(Rabırt Koh)		15	
320. Romalılar		24	
321. Rumeli	05		
322. Rumeli Hisarı			23
323. Rus			35
324. Rusça		6	
325. Sabahattin Eyuboğlu	09		
326. Sabuncubeli Tepesi			16
327. Sakarya		10	
328. Saliha			34
329. Samsun	28	9	
330. Samsun Limanı	28		
331. Sanayi Devrimi	19		
332. Sarayburnu		24	
333. Sarıkız	08		
334. Sarpdere	11		
335. Selanik	05	6	
336. Selçuk		21	12x5
337. Selçuklu	10		28x2
338. Selçuklular	26		
339. Selim		38x26	
340. Selimiye	10 x 2, 26		
341. Selimiye Camisi	26 x2		22x2
342. Seyfettin			4x5
343. Sezar		21	
344. Sicilya	18		
345. Sicilya Adası	18		
346. Sinağrit	01		
347. Sinağrit Baba	01 x27		
348. Sinan	26 x17	38x2	22x22
349. Sirakuza	18		
350. Sivas	26, 28		
351. St. Antoine(Sen Antuan)			23

Tablo 4.6 (devamı)

Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
352. Sultan Ahmet		24	
353. Sultan Süleyman	26		
354. Suriye		6	
355. Süleyman Çelebi		15x4	
356. Süleymaniye	26 x2	38	22
357. Süleymaniye Camii	26 x2		
358. Süleymaniye Camisi			22x4,23
359. Sümela Manastırı			23
360. Şadırvan Yokuşu			4x3
361. Şahitler Kayası	14 x3		
362. Şam			28
363. Şehzade Camisi	26		22
364. Şehzadebaşı Cami		38	
365. Şeker Dede			5x3
366. Şükrü Kaya		6	
367. Tan			40x3
368. Taptuk Emre		29x3	
369. Tayfun			38x2
370. TBMM			8
371. Tebriz	26		
372. Topkapı		24	
373. Topkapı Sarayı			23
374. Toricelli(Toriçelli)			19
375. Toroslar	27 x4		
376. Tortum		21	
377. Trablusgarp		9x2	
378. Trabzon			23
379. Trakya		24	
380. Truva		21	
381. Turgut	25 x2		
382. Türk	07 x3 ,25x6, 26	5x14,6,8x23, 26x19,32x7,36x6	6,7x3, 8x2, 9,10x20,29
383. Türk Dil Kurumu		26	10x9
384. Türk Dili Tetkik Cemiyeti			10x2
385. Türk Tarih Kurultayı			10
386. Türk Tarih Kurumu		26	10
387. Türkçe		20,26x6	1,10x12,30x2
388. Türkiyat Enstitüsü			10
389. Türkiye	07, 11	6,10,21x7,23x4	10,23
390. Türkiye Cumhuriyeti	06		10x2
391. Türkler	25 x2	26x2,32x4	22
392. Türklük		5	

Tablo 4.6 (devamı)

Özel İsimler	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
393. Türkmen	10		
394. Uludağ		21	
395. Ulus Meydanı			9
396. Ulvi Cemal Erkin		36	
397. UNESCO			23,27
398. Uzay Bilimleri			16x2
399. Ürgüp		22x3	
400. Üsküdar	26		
401. Van Gölü	26		
402. Veli			38x2
403. Wilbur Wright (Vilbur Rayt)			20
404. Wright (Rayt)			20x3
405. 'Wright Nu.1 (Rayt Nu.1)			20
406. Yahudi		23	
407. Yakup	01		
408. Yalın			1x4
409. Yalova		11x2,21	35
410. Yavuz Sultan Selim		38	22
411. Yeniçeri Ocağı	26		
412. Yeşil Kubbe			23
413. Yeşil Türbe			23
414. Yılanlı Taş			23
415. Yıldız Irmağı	14		
416. Yunan	10, 21		35
417. Yunus		29x19	
418. Yunus Emre		36	
419. Yusuf			16x2
420. Yusuf Ağa	26		
421. Zarbahan Dağı			33
422. Zeplin			19
423. Zeynep	27 x6		34
424. Zile		21	
425. Zübeyde	05		
426. Zübeyde Hanım	05 x5		

4.1.4.7. Metinlerde Geçen Tekerlemeler

Tablo 4.7.

Metinlerde Geçen Tekerlemeler

	Tekerlemeler	Kitap No / Metin Sıra No		
		Ö	E	M
1.	Bir tarlaya kemeken ekmişler. İki kürkü yırtık kel kör kirpi dadanmış. Biri dişi kürkü yırtık kel kör kirpi, biri erkek kürkü yırtık kel kör kirpi. Dişi kürkü yırtık kel kör kirpinin yırtık kürkünü, erkek kürkü yırtık kel kör kirpinin yırtık kürküne, erkek kel kör kirpinin yırtık kürkünü, dişi kürkü yırtık kel kör kirpinin yırtık kürküne yamamışlar.			30
2.	Çıktım tavan arasına, bir kırık sandık buldum. Açtım baktım: İçinde bir kırık altın. Almayacaktım ama aldım, sandır diye. Ordan gittim İstanbul'a, bir kâse yoğurt aldım, durudur diye. Dokuz yüz doksan dokuz testi su kattım, koyudur diye. Tophane güllerini cebime doldurdum, darıdır Akdeniz'e girdim kıyıdır diye. Ortasına bastım, kurudur diye. Ahır Dağı'na bir tekme vurdum, geri dur diye.			30
3.	Değirmene girdi köpek. Değirmenci vurdu kötek. Hem kepek yedi köpek, hem kötek yedi köpek.			30
4.	Kartal kalkar dal sarkar; dal sarkar kartal kalkar!			30
5.	Masal masal mat atar, dil okur damak tadar!			30

4.1.4.8. Metinlerde Geçen İlişki Sözcükleri (Kalıp Sözcükler)

Tablo 4.8.

Metinlerde Geçen İlişki Sözcükleri (Kalıp Sözcükler)

İlişki Sözcükleri	Kitap No / Metin Sıra No		
	Ö	E	M
1. başım üstüne		38	
2. Başüstüne	26	8	
3. Elemtere fiş, kem gözlere şiş!	14		
4. geçmiş olsun	14		
5. Güle güle kullan	22		
6. Günaydın!	30		21x4
7. Hayırdır inşallah	25		
8. Hoş bulduk		11,40	
9. Hoş geldin		11,40	
10. hoş geldiniz			22
11. hoşça kal	30		
12. İnşallah	25		
13. Kurbanın olam	27		
14. Merhaba asker!			7x2
15. Mübarek dağ değil, zulüm kalesi	27		
16. Ne gezer	27		
17. Ne mümkün!	27		
18. Özür dilerim			5
19. Sağ ol paşam!			7
20. Sağ ol!			5
21. Sağ olası		38	
22. Sağ olun		8	
23. sefa bulduk		40	
24. sefa geldin		40	
25. Şeref verdiniz			22
26. Tövbe ki tövbe!	27		
27. Vay anasını be	1		

4.1.5. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlıklarının Sayısal Olarak İncelenmesi

4.1.5.1. Kitap bazında inceleme

Tablo 4.9.

5. sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlıklarının Kitap Bazında Sayısal Olarak İncelenmesi: Veriler

Veriler	Ö	E	M
Toplam Sözcük Sayısı	14791	14628	14457
Madde Başı Sayısı	6989	6467	6685
Alt Madde Sayısı	6816	6299	6488
Atasözlerinin Sayısı	1	1	0
Deyimlerin Sayısı	173	63	70
İkilemelerin Sayısı	83	49	42
Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemlerin Sayısı	54	23	26
Özel İsimlerin Sayısı	160	140	172
Kullanılan Kısaltmaların Sayısı	0	0	6
İlişki Sözlerin Sayısı	13	9	7
Tekerlemelerin Sayısı	0	0	5

4.1.5.2. Genel İnceleme

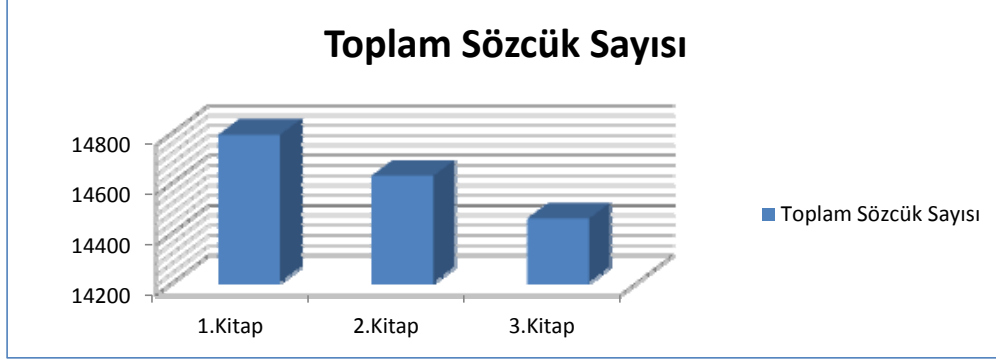
Tablo 4.10.

*5. sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlıklarının Genel İncelenmesi:
Veriler*

Veriler	Tüm Kitaplar Ortak
Toplam Sözcük Sayısı	43876
Madde Başı Sayısı	20141
Alt Madde Sayısı	19603
Atasözlerinin Sayısı	2
Deyimlerin Sayısı	270
İkilemelerin Sayısı	150
Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemlerin Sayısı	91
Özel İsimlerin Sayısı	426
Kullanılan Kısaltmaların Sayısı	6
İlişki Sözlerin Sayısı	27
Tekerlemelerin Sayısı	5

4.2. Yorum

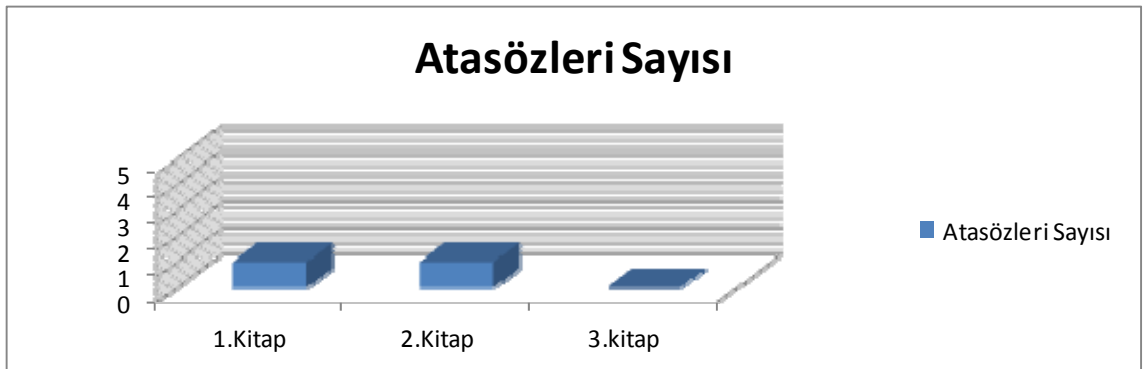
1.

Grafik 5.1. Tüm Kitapların Toplam Sözcük Sayısı

Grafik 5.1. de kitapların toplam sözcük sayıları birbirine oldukça yakındır. 1. kitapta (Özgün Matbaacılık) 14.791 sözcük, 2. kitapta (Engin Yayınları) 14.628 sözcük, 3. kitapta (MEB Yayınları) 14.457 sözcük kullanılmıştır.

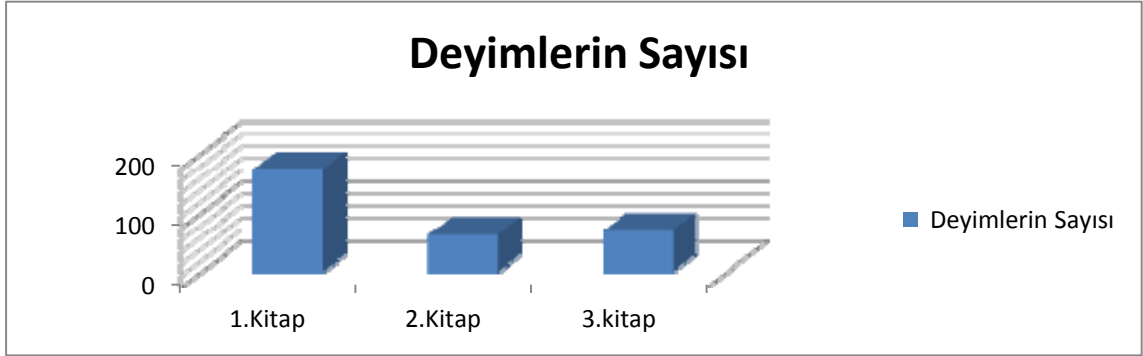
2.

Grafik 5.2. Atasözleri sayısı

Grafik 5.2 de kitaplarda geçen atasözlerinin sayısı incelenmiştir. 1. kitapta (Özgün Matbaacılık) 1 atasözü, 2. kitapta (Engin Yayınları) 1 atasözü kullanılmıştır. 3. kitapta (MEB Yayınları) ise hiç atasözü kullanılmamıştır.

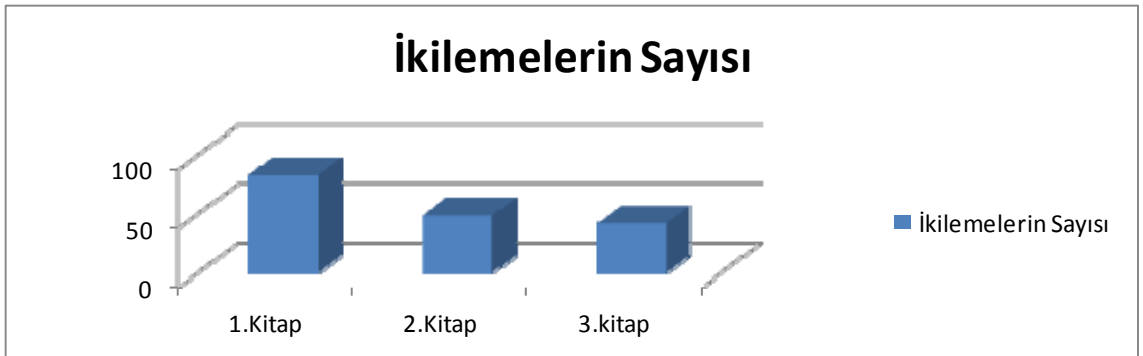
3.

Grafik 5.3. Deyimlerin sayısı

Grafik 5.3. de deyimlerin sayısı incelenmiştir. 1. kitapta (Özgün Matbaacılık) 173 deyim, 2. kitapta (Engin Yayınları) 63 deyim, 3. kitapta (MEB Yayınları) 70 deyim kullanılmıştır.

4.

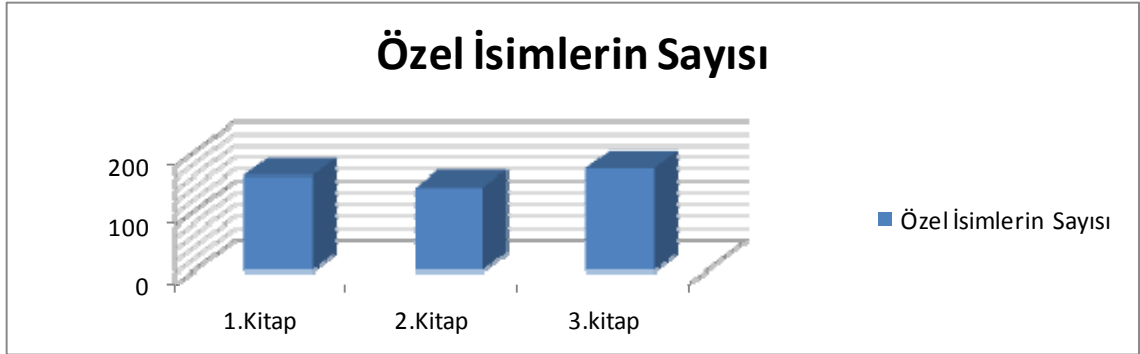

Grafik 5.4. İkilemelerin sayısı

Grafik 5.4. de ikilemelerin sayısı incelenmiştir. 1. kitapta (Özgün Matbaacılık) 83 ikileme, 2. kitapta (Engin Yayınları) 49 ikileme, 3. kitapta (MEB Yayınları) 42 ikileme kullanılmıştır.

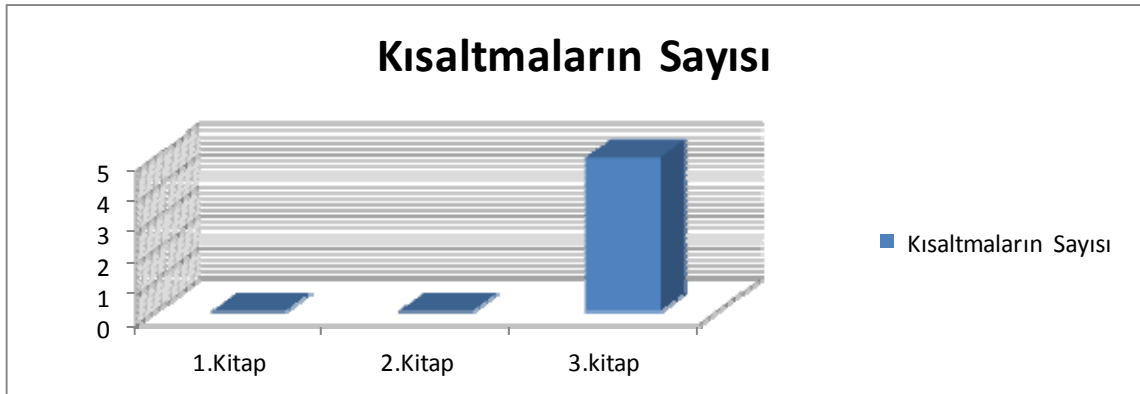
5.

Grafik 5.5. Özel İsimlerin sayısı

Grafik 5.5. de özel isimlerin sayısı incelenmiştir. 1. kitapta (Özgün Matbaacılık) 160 özel isim, 2. kitapta (Engin Yayınları) 140 özel isim, 3. kitapta (MEB Yayınları) 172 özel isim kullanılmıştır.

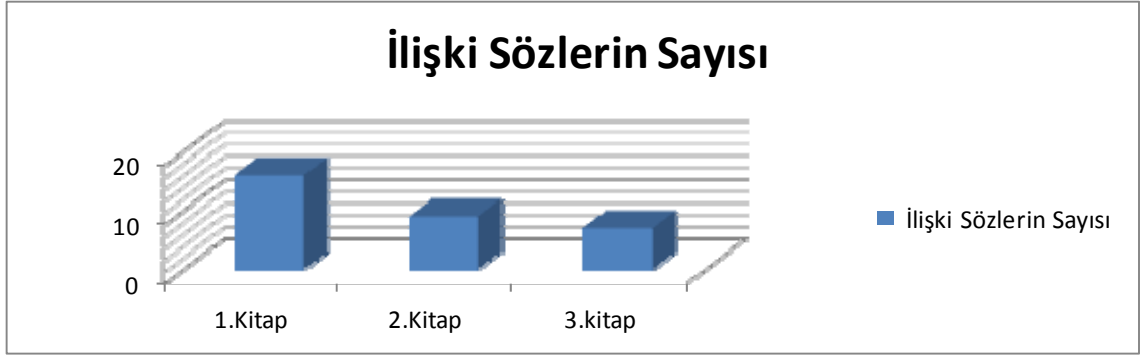
6.

Grafik 5.6. Kısaltmaların sayısı

Grafik 5.6. de kısaltmaların sayısı incelenmiştir. 1. kitap (Özgün Matbaacılık) ve 2. kitapta (Engin Yayınları) hiç kısaltma kullanılmamıştır. 3. kitapta (MEB Yayınları) ise 6 kısaltma kullanılmıştır.

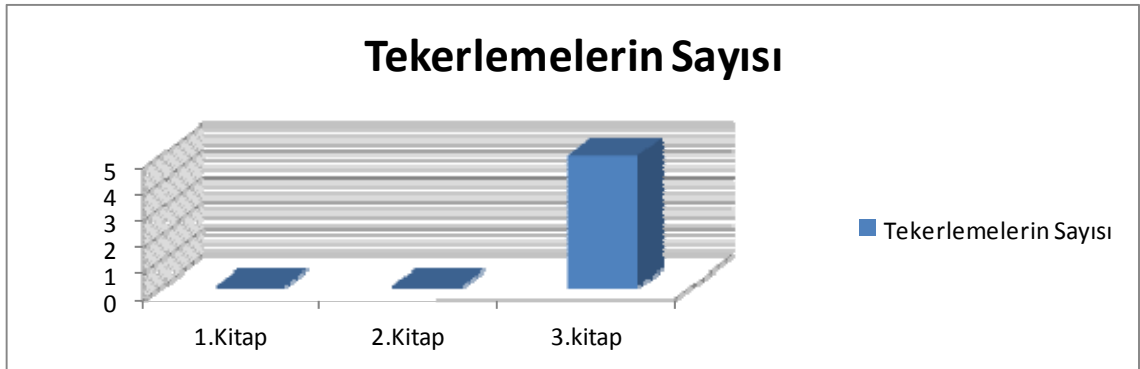
7.

Grafik 5.7. İlişki sözlerin sayısı

Grafik 5.7. de ilişki sözlerin sayısı incelenmiştir. 1. kitapta (Özgün Matbaacılık) 13 ilişki söz, 2. kitapta (Engin Yayınları) 9 ilişki söz, 3. kitapta (MEB Yayınları) 7 ilişki söz kullanılmıştır.

8.

Grafik 5.8. Tekerlemelerin sayısı

Grafik 5.8. de tekerleme sayısı incelenmiştir. 1. kitap (Özgün Matbaacılık) ve 2. kitapta (Engin Yayınları) hiç tekerleme kullanılmamıştır. 3. kitapta (MEB Yayınları) ise 5 tekerleme kullanılmıştır.

9.

Grafik 5.9. Konuşma Diline Ait Kullanımlar, Hitaplar ve Ünlemlerin Sayısı

Grafik 5.9. de konuşma diline ait kullanımlar, hitaplar ve ünlemlerin sayısı incelenmiştir. 1. kitapta (Özgün Matbaacılık) 54, 2. kitapta (Engin Yayınları) 23, 3. kitapta (MEB Yayınları) 26 konuşma diline ait kullanım, hitap ve ünlem kullanılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Bu araştırmada, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 2010- 2011 eğitim-öğretim yılında okutulmasına onay verdiği 5. sınıf Türkçe ders kitapları incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Kitaplar arasındaki toplam sözcük sayısına bakıldığında tüm kitapların sayı bakımından birbirlerine yakın oldukları görülmektedir. Türkçe Öğretimi Programı (1-5. Sınıflar), sözcük öğretimine önem vermektedir. Her ders kitabında da aynı özenin gösterildiği görülmektedir.

2. Toplam sözcük sayılarındaki benzerlik madde başı ve alt madde sayılarında da görülmektedir.

3. Atasözlerinin sadece Özgün Matbaacılık ve Engin Yayınları'nda birer kere yer alması dikkat çekicidir. Araştırmaya konu olan Türkçe ders kitaplarının söz varlığına bakıldığında atasözü bakımından zengin bir söz varlığına rastlanmamaktadır. Atasözlerinin az olması, programdaki atasözü kazanımıyla ilgili hedefle çelişmektedir.

4. Deyimlerin sayısı Özgün Matbaacılık'ta, Engin Yayınları ve MEB Yayınları'na oranla neredeyse iki katı kadar daha fazladır.

5. Özgün Matbaacılık'ta ikilemelerin sayısı, Engin Yayınları ve MEB Yayınları'ndaki ikileme sayısından fazladır.

6. Tüm kitaplarda kullanılan özel isimlerin sayısı birbirine oldukça yakındır.

7. Özgün Matbaacılık ve Engin Yayınları'nda hiç kısaltma kullanılmamıştır. Sadece –çok az bir oranla- MEB Yayınları'nda yer almaktadır.

8. İlişki sözler Özgün Matbaacılık'ta diğerlerine oranla daha fazla kullanılmıştır.

9. Tekerlemeler sadece –çok az bir oranla- MEB Yayınları'nda yer almaktadır.

10. Konuşma diline ait kullanımlar, hitaplar ve ünlemlerin sayısı, Engin Yayınları ve MEB Yayınları'nda eşittir. Özgün Matbaacılık'ta ise diğerlerinden 2 katı

kadar daha fazladır.

11. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler, farklı yazın türlerini içermemektedir. Sadece bilgilendirici metin, öyküleyici metin ve şiir kullanılmıştır.

12. Metinlerde, deyimlerin atasözlerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Kitaplardaki metinlerin deyim kazanımı hedefine uyduğu görülmektedir.

13. Metinlerde, çok fazla özel ismin yer aldığı görülmektedir.

5.2. Öneriler

1. Ana dili kullanma becerisini ve söz varlığını geliştirmede birinci öncelikli öneme sahip olan Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki sözcüklerin oranları yaş ve bilişsel gelişime bağlı olarak düzenlenmelidir.

2. Yeni Türkçe ders kitapları basılırken metinlerin söz varlığı açısından zengin olmasına ve çeşitlilik arz etmesine dikkat edilmelidir.

3. Türkçe ders kitabını oluşturan metinlerin türleri değişiklik göstermelidir.

4. Öğrencilerin aktif söz dağarcığını geliştirebilmek amacıyla, Türkçe ders kitabındaki metinler, ders kitaplarındaki sözcük sıklıklarını yanı sıra genel Türkçedeki kullanım sıklıkları arasındaki ilişkiler gözetilerek oluşturulmalıdır.

5. 5. sınıf Türkçe ders kitaplarına alınacak metinler, öğrencilerin söz dağarcıklarını geliştirebilecek nitelikte olmalıdır. Bu nedenle ders kitapları metinlerinde öncelikli olarak kazandırılması hedeflenen temel söz varlığı unsurlarına yoğunlaşılmalıdır.

6. Türkçe ders kitaplarında, öğrencilerin gündelik hayatta da çokça karşılaştıkları ve onlara anlatım rahatlığı kazandıracak olan atasözlerinin de deyimler gibi daha sık kullanılması gerekir.

7. Türkçe ders kitaplarına alınacak metinler, öğrencilerin dil gelişimini iyi yönde geliştirme hedefinin yanı sıra onların duygu ve düşünce dünyalarını da geliştirecek özellikte olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adalı, O. (2003). *Anlamak ve anlatmak*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Akerson, F. (2000). *Dile genel bir bakış*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Akinson, R. L., Akinson, R. C. and Hilgard E. R. (1995). *Psikolojiye giriş*.(çev. K. Atakay, M. Atakay ve A. Yavuz). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Aksan, D. (1998). *Her yönüyle dil*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2001). *Türkiye Türkçesinin dünü, bugünü, yarını*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2002). *Anadilimizin söz denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2005). *Türkiye Türkçesi'nin dünü, bugünü, yarını*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2006a). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2006b). *Dil, şu büyüdü düzen*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2008). *Türkçenin gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1997). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Aksoy, Ö. A. (2001). *Ana yazım kılavuzu*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Aktaş, Ş. T. (2004). *Seçme atasözleri ve eleştirmeli açıklamaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyalçın, N. (2008) . ip ve m, p, r, s yapıları Türkçe ikilemelere ilişkin sorunlar. *Çağdaş Türk Dili Dergisi* 247, 336-343.
- Akyol, H. (2007). Okuma. *İlköğretimde Türkçe öğretimi* içinde, H. Akyol ve A. Kırkkılıç (Ed.). (s. 15-48). Ankara. Pegem A Yayıncılık.
- Akyol, H. (2008). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi*. Ankara: Pegem A Akademi.
- Akyol, H. ve Temur T. (2007). Kelime Hazinesinin Geliştirilmesi. *İlköğretimde Türkçe öğretimi* içinde, H. Akyol ve A. Kırkkılıç (Ed.) (s. 195-232). Ankara. Pegem A Yayıncılık.
- Akyürek, S. (2004). *Din öğretiminde kavram öğretimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Alpöge, G. (1991). *Çocuk ve dil*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Altay, S. (1996). Türkçe eğitiminin diğer derslerle bağlantıları ve eğitim programlarının uygulanmasında karşılaşılan güçlükler. *Millî Eğitim Dergisi* 152, 67-71.
- Altay, S. (2000). Türkçe eğitimi uygulamaları. *Millî Eğitim Dergisi* 147, 46-49.

- Apaydın, N. (2010). *6.sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, İ. (2009). Anadili dersinin etkinlik alanları ve dil bilgisi. *Millî Eğitim Dergisi* 181, 20-51.
- Barthes, R. (1986). *Göstergebilim ilkeleri*. İstanbul: Sözce Yayınları.
- Başkan, Ö. (1998). *Lengüistik metodu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- Baştürk, M. (2004). *Dil edinim kuramları ve Türkçenin anadili olarak edinimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Bayrav, S. (1998). *Yapısal dil bilimi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Beyreli , L., Çetindağ Z. ve Celepoğlu A. (2006). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Beyreli, L., Çetindağ, Z. ve Celepoğlu, A. (2005). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Budak, Y. (2000). Sözcük öğretimi ve sözlüğün işlevi. *Dil Dergisi* 92.
- Calp, M. (2007). *Özel öğretim alanı olarak Türkçe öğretimi*. Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Çeçen, M. A. ve Çiftçi, Ö. (2007) .İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi* 173, 39-43.
- Çılgın, A. S. (2006). Çocuğa büyüğü bir dünyanın kapılarını açmak. *Millî Eğitim Dergisi* 172, 175-182.
- Çotuksöken, Y. (1988). *Deyimlerimiz*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (2008). Dil nedir? İşlevleri nelerdir? *Çağdaş Türk Dili Dergisi* 250, 496-498.
- Demir, C. (2006). Türkçe / Edebiyat eğitimi ve kişisel kelime serveti. *Milli Eğitim Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilgiler Dergisi* 34; 169. Web: <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/169/celal.pdf> adresinden 19 Temmuz 2010 ‘ da alınmıştır.
- Demir, S. C. (2009). Dinleme/ izleme eğitimi ve 2005 Türkçe dersi öğretim programındaki yeri. *Millî Eğitim Dergisi* 181, s. 53-63.

- Doyran, Y. (2003). Ders kitaplarının tasarım resimleme sorunları. *Çoluk Çocuk Dergisi* 24, 136-139.
- Ediskun, H. (2003). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Enginün, İ. (1990). Türkçe öğrenimi. *Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2, 85-90.
- Ergin, M. (1988). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Erişen, S. (1983). Türkçe eğitiminde yeni boyutlar. *Türk Dili Dergisi Dil Öğretimi Özel Sayısı* 379-380(XLVIII), 49-56.
- Erkman, F. (1987). *Göstergebilime giriş*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Erkman, F. ve Akerson, F. (2000). *Dile genel bir bakış*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Gencan, T. N. (2001). *Dil bilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Göğüş, B. (1990). Anadili eğitiminde yetersizliklerimiz. *Çağdaş Türk Dili Dergisi* 30, 870-873.
- Gören, N., Yener, Z., İldeniz, A., Aksal S. H. ve Sarıöz, N. (2009). *İlköğretim Türkçe 5 ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Güleryüz, H. (2001). *Eğitim programlarının dili ve yaratıcı öğrenme*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Güleryüz, H. (2003). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*. (2. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Günay, D. (2007a). *Sözcükbilime giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınevi.
- Günay, D. (2007b). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınevi.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hacıeminoğlu, İ. (1972). *Türkçenin karanlık günleri*. İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Hengirmen, M. (1999). *Dil bilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hengirmen, M. (2003). Ana dil bilincinin geliştirilmesi. Web: <http://www.turkcan.org/makalelerview.asp?key=82> adresinden 25 Ekim 2010'da alınmıştır.
- Hengirmen, M., Öziş, N. ve Öngay, N. (2010). *İlköğretim Türkçe 5 ders kitabı*. İstanbul: Engin Yayınevi.

- Hesapçioğlu, M. (1994). Öğretim ilke ve yöntemleri
Web:http://www.insanbilimleri.com/makaleler/egitim_bilimleri/Cocukta_Dil_Gelisimi.pdf adresinden 12 Kasım 2010' da alınmıştır.
- İzğören, M. K. (2003). *Oyunlarla dil öğretimi*. Ankara: Academyplus Yayınevi.
- Kaplan, M. (1996). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karakuş, İ. (2000). *Türkçe-Türk dili ve edebiyatı öğretimi*. Ankara: Sistem Ofset Yayınları.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 27 (1).
- Karatekin Gökçeğöz, N., Durmuş, A. ve Işılak, H. (2005). *Oyun ve etkinliklerle Türkçe*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavcar, C. (2008). Türkçenin güncel sorunları. *Çağdaş Türk Dili Dergisi* 244, 152-158.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (1995). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Kıran Eziler, A. ve Kıran Z. (2003). *Yazınsal okuma süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kıran, Z. (2002). *Dilbilime giriş (Dilbilgisinden dilbilime)*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kocaman, A. (1996). Türkçe öğretiminde kullanım düzlemi üzerine düşünceler. *Çağdaş Türk Dili Dergisi* 100, 28-31.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kutlu, H. A. (2006). *MEB ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin söz varlığı açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Küçük, S. (2002). Türkçe'nin eğitimi ve öğretiminde yaratıcılık çalışmaları. *Türk Dili Dergisi* 607, 245-248.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı (1-5.sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları
- Milli Eğitim Bakanlığı, Mevzuat Bankası (2006a) . Millî eğitim bakanlığı ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik. *Resmî Gazete* 26276, Web:<http://rega.basbakanlik.gov.tr> adresinden 22 Nisan 2010'da alınmıştır.

- Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2006b). Ders kitapları ile eğitim araçlarının incelenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin yönerge. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi* 2589.
- Nas, R. (2003). *Türkçe Öğretimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Oğan, M., Özkara, M., Aktaş, A., Demir, E., Bozbey, S. ve Köksal, K. (2008). *İlköğretim Türkçe 5 ders kitabı*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Oğuzkan, F. (1981). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Öz, F. (2003). *Uygulamalı Türkçe öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özbay, M. ve Melanlıoğlu, D. (2008). Türkçe eğitiminde kelime hazinesinin önemi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(5), 30-45, Web: <http://efdergi.yyu.edu.tr> adresinden 12 Ocak 2011'de alınmıştır.
- Özçelik, D. A. (1988). *Kavram (söz dağarcığı) gelişimi: 3-11. sınıf (9-17 yaş) öğrencilerinde görülen biçimiyle*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Özdemir, E (2005). Sözcüklerin anlam evreni. *Kitaplık Aylık Edebiyat Dergisi* 84, 46-51, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özdemir, E. (1969). Öz Türkçe: Sözcüklerin gücü. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 216, 770.
- Özdemir, E. (2000). *Erdemin başı dil*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (2002). *Eleştirel okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özlem, D. (1999). *Mantık, klasik/sembolik mantık, mantık felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Özön, M. N. (1954). Kelime hazinesi. *İlköğretim Dergisi* 19 (367), 5-6.
- Porzig, W. -çev. Vural Ülkü- (2003). *Dil Denen Mucize*. Ankara: TDK Yayınları.
- Saussure, F. (1998). *Genel dilbilim dersleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Semerci, Ç. (2004). İlköğretim Türkçe ve matematik ders kitaplarını genel değerlendirme ölçeği. *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* 1(28), 49-54.
- Sertel, A. (2006). *Tecrübenin dili konu atasözleri*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Sever, S. (2000). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Sever, S., Kaya, Z. ve Aslan, C. (2006). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Şahin Yanpar, T. ve Yıldırım, S. (1999) .*Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, H. (2006). Terimlerin genel dile yansımalarına dair bazı gözlemler. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 20*, 123-129.
- Taşdemir, E., Bilkan, N. ve Can, H. (2003) . *Pratik Türkçe öğretimi teknikleri*. İstanbul: Dilset Yayınları.
- Toklu, O. (1995). Türkçe ve Almancada kalıp sözler. *DTCF Batı Dilleri ve Edebiyatları Enstitüsü Dergisi 3*, 113-140.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tosunoğlu, M. (1999). Kelime servetinin eğitim ve öğretimdeki yeri ve önemi. *Milli Eğitim Dergisi 144*, 34- 49.
- Türk Dil Kurumu (2005a). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005b). *Yazım kılavuzu*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türkeli, Y. (2008). Çocuk edebiyatında dil ve anlatım. *Çağdaş Türk Dili Dergisi 240*, 643-649.
- Uludağ, Ç. (2010). *7.sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*.Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ünalın, Ş. (2010). *Dil ve kültür*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ünüvar, Z. (2008). Öyküde çocuk dili. *Çağdaş Türk Dili Dergisi 250*, 499- 502.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınevi.
- Yapıcı, Ş. (2004). Çocukta dil gelişimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 1*, 17-73.
- Yavuzer, H. (1997). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yıldız, C. (2003). *Türkçe öğretiminde alternatif yöntemler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldız, C. (2008). *Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Ankara: TDK Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

19.11.1987 tarihinde Erzurum'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzurum Mimar Sinan İlkokulu, Erzurum Yahya Kemal Ortaokulu ve Erzurum Atatürk Lisesi'nde tamamladı. 2005 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda lisans öğrenimine başladı. 2009 yılında bu fakülteden mezun oldu. 18.09.2009 tarihinde Erzurum ili Aziziye ilçesi Beypınarı Mah. İlköğretim Okulu'na sınıf öğretmeni olarak atandı. 15.01.2010 tarihinde başladığı Erzurum ili Yakutiye ilçesi Umudum İlköğretim Okulu'nda halen görev yapmaktadır. 2009-2010 eğitim öğretim yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı'da yüksek lisans yapmaya hak kazandı. Lisansüstü öğrenimine halen bu programda devam etmektedir.